

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

**Л.В. Перевалова, О.В. Гаєвая, Г.М. Гаряєва, І.В. Лисенко,
О.Л. Муренко**

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО В МЕДІА СФЕРІ

**Конспект лекцій
для студентів денної і заочної форми навчання**

**Харків
2018**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Л.В. Перевалова, О.В. Гаєвая, Г.М. Гаряєва, І.В. Лисенко,
О.Л. Муренко

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО В МЕДІА СФЕРІ

Конспект лекцій
для студентів денної і заочної форми навчання

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету,
протокол № 3 від 10.10.2018 р.

Харків
НТУ «ХПІ»
2018

УДК 34(477):004(477)
П68

Рецензенти:

В.І. Борисова, к.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права № 1,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
О.В. Маноїленко, д.е.н., професор, директор Навчально-наукового інституту
економіки, менеджменту і міжнародного бізнесу,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Рекомендовано редакційно-видавничою радою НТУ «ХПІ» як конспект лекцій
для студентів денної і заочної форм навчання,
протокол № 3, від 10.10.2018 р.

Перевалова Л.В.

П68 Інформаційне право в медіа сфері : конспект лекцій / Л.В. Перевалова,
І.В. Лисенко, Г.М. Гаряєвата ін. – Харків: НТУ «ХПІ», 2018. – 164 с.

ISBN

Конспект лекцій підготовлено відповідно до курсу «Інформаційне право в медіа сфері» і містить теми даного курсу, термінологічний словник, а також список рекомендованої літератури та джерела законодавства для більш ретельного вивчення даної дисципліни.

Конспект лекцій буде корисним як для студентів, так і для викладачів.

Бібліогр. 77 назв.

УДК 34(477):004(477)

ISBN

© Л.В. Перевалова, 2018

ПЕРЕДМОВА

Забезпечення доступу громадян до інформації, створення національних мереж інформації та належної системи їх охорони, зміцнення організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності, забезпечення ефективного використання інформації становлять основні напрями сучасної державної інформаційної політики. Державне регулювання фактично охоплює всі сфери реалізації інформаційних відносин їх учасниками.

Сьогодні при підготовці майбутніх фахівців у галузі права надзвичайно важливим є ознайомлення студентів із сучасними організаційно-правовими засадами регулювання інформаційних відносин у різних сферах суспільного життя. При цьому слід зауважити, що практичне значення має не лише висвітлення окремих аспектів регулювання інформаційних відносин у національно-інформаційному законодавстві, а й аналіз міжнародно-правових механізмів їх регулювання. Актуальність курсу «Інформаційне право в медіа сфері» визначається тим, що воно є правовим підґрунтям інформаційного суспільства, яке активно формується як в Україні, так і в межах міжнародної спільноти. Сучасна інформаційна політика в нашій державі зорієнтована на забезпечення принципів свободи слова, безперешкодного доступу громадян до інформації, недопущення перешкоджання професійній діяльності журналістів, а також інших гарантій, притаманних саме інформаційному суспільству.

У запропонованому конспекті лекцій викладено предмет, методи, принципи правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із виробництвом та обігом інформації. Досліджено питання правового регулювання інформаційних відносин, що виникають у процесі обігу інформації, виробництва та застосування інформаційних технологій і засобів їхнього забезпечення тощо. Також у даному конспекті розглядаються проблеми правового регулювання інформаційних відносин, що виникають у процесі виробництва та обігу інформації різних видів.

Серед інститутів інформаційного права вирізняють інститут відкритої інформації та інститут інформації з обмеженим доступом. До інститутів інформаційного права, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з обігом відкритої інформації, належать:

- інститут масової інформації (включаючи діяльність інформаційних агентств, друкованих засобів масової інформації, теле-, радіомовлення);
- інститут видавничої справи.

До інститутів інформаційного права, що регулюють сукупність однорідних суспільних інформаційних відносин, пов'язаних з обігом інформації з обмеженим доступом, належать:

- інститут державної таємниці;
- інститут захисту персональних даних;
- інститут банківської таємниці;
- інститут комерційної таємниці;
- інститут професійної та службової таємниці.

Опанування курсу повинно надати можливість студентам зорієнтуватися у масиві інформаційного законодавства у разі виникнення відповідної потреби. Таким чином, основні завдання вивчення навчальної дисципліни передбачають:

- ознайомлення з найважливішими джерелами інформаційного права;
- засвоєння принципів інформаційного права і вміння використовувати їх зміст при розв'язанні конкретних завдань;
- набуття досвіду роботи з відповідними юридичними документами;
- формування правової культури у сфері інформаційної діяльності.

У результаті вивчення дисципліни «Інформаційне право в медіа сфері» студенти повинні

знати:

- основні принципи правового регулювання інформаційних відносин в Україні, загальні засади державної інформаційної політики;
- принципи інформаційної діяльності в Україні, основні нормативно-правові акти та їх положення, якими вона регламентується;
- основні види інформаційної діяльності та загальні засади їх правового регулювання;
- засади регулювання відносин у сфері діяльності засобів масової інформації;
- принципи правового регулювання відносин щодо інформації різних правових режимів (відкритої, державної таємниці, конфіденційної інформації, комерційної таємниці, персональних даних);
- основні права та обов'язки учасників інформаційних правовідносин, зокрема права й обов'язки громадян та юридичних осіб приватного права в інформаційній сфері;

уміти:

- орієнтуватися у системі нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини в Україні, правильно визначати нормативні акти і положення, що підлягають застосуванню у конкретній ситуації;

– застосовувати на практиці здобуті теоретичні правові знання.

Структура навчальної дисципліни «Інформаційне право» визначається із позицій системного підходу з урахуванням положень, розроблених наукою. Обсяг тем для вивчення визначається на основі часу, виділеного для цієї дисципліни, відповідно до робочого навчального плану.

На сучасному етапі інформаційне законодавство України перебуває в стадії реформування. Про це свідчить, зокрема, прагнення законодавця детальніше регламентувати окремі сфери інформаційних відносин. Так, у парламенті розглядається проект Концепції національної інформаційної політики, метою якої є створення правових економічних і організаційних умов для формування в Україні розвиненого інформаційного суспільства. Чекає на розгляд низка інших законопроектів. Визначення доцільності їх прийняття та їх оцінка не ставилися завданнями в цьому навчальному виданні.

Проте зазначена тенденція засвідчує необхідність чіткого окреслення закономірностей розвитку законодавства у цій сфері. Цим також зумовлюється доцільність ознайомлення майбутніх фахівців із сучасними тенденціями правового регулювання інформаційних відносин в Україні. Видання може бути корисним викладачам і студентам вищих навчальних закладів при викладанні та вивченні курсів «Інформаційне право в медіа сфері», «Правовий захист інформації», а також усім тим, хто цікавиться проблемами сучасного правового регулювання інформаційних відносин.

ПРОГРАМА КУРСУ «ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО В МЕДІА СФЕРІ»

Тема 1. Інформаційне право та його місце в системі права і законодавства України

Правова природа інформаційного права. Інформаційне право як галузь права та галузь законодавства. Інформаційне право України, його завдання та предмет регулювання. Принципи інформаційного права України. Загальні та спеціальні принципи інформаційного права України. Система інформаційного права України. Джерела інформаційного права України. Особливості законодавчого забезпечення інформаційно-правової сфери в Україні. Конституційне регулювання права на інформацію в Україні. Галузеве законодавство України в інформаційно-правовій сфері. Інформаційне право як навчальна дисципліна і галузь науки.

Тема 2. Міжнародні стандарти в інформаційно-правовій сфері

Міжнародні стандарти у сфері користування та поширення інформації: поняття та система. Інформаційні права та свободи у Загальній декларації прав людини. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Міжнародні стандарти свободи слова. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства 2000 р. Стандарти доступу до публічної інформації. Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, 1998 р. Основи захисту особистих даних. Конвенція Ради Європи про захист особистості у зв'язку з автоматичною обробкою персональних даних 1981 р. Практика Європейського суду з прав людини у сфері захисту інформаційних прав особи.

Тема 3. Інформація як правова категорія

Свобода інформації та юридичні рамки свободи інформації. Фундаментальні принципи свободи інформації. Інформація як об'єкт інформаційних правовідносин: поняття та законодавчі підходи щодо її визначення. Юридичні особливості та властивості інформації. Мова інформації. Класифікація інформації. Види інформації за чинним законодавством України. Режим доступу до інформації: поняття та види. Відкрита інформація та інформація з обмеженим доступом. Особливості документованої інформації.

Поняття та функції документа. Електронний документ.

Тема 4. Права особи в інформаційно-правовій сфері

Права особи в інформаційно-правовій сфері: поняття, зміст та класифікація. Право на інформацію та його елементи. Активне і пасивне право на інформацію. Право на захист інформації особистого характеру. Право на захист від нелегального або шкідливого змісту інформації. Право на захист особи, яка оприлюднює інформацію. Гарантії забезпечення прав особи в інформаційно-правовій сфері.

Тема 5. Інформаційні правовідносини

Поняття інформаційних правовідносин. Законодавчі підходи щодо визначення інформаційних відносин. Основні принципи інформаційних відносин. Суб'єкти інформаційних відносин: поняття та види. Особливості правового статусу суб'єкта владних повноважень як суб'єкта інформаційних правовідносин. Фізичні, юридичні особи як суб'єкти інформаційних правовідносин. Правовий статус об'єднання громадян як суб'єкта інформаційних правовідносин. Зміст інформаційних правовідносин. Інформаційна діяльність: поняття сутність. Поняття інформаційної послуги.

Тема 6. Правове регулювання доступу до публічної інформації

Публічна інформація: поняття та правова природа. Гарантії та принципи забезпечення права на доступ до публічної інформації. Види публічної інформації. Режими доступу до публічної інформації. Суб'єкти відносин у сфері доступу до публічної інформації (розпорядники та запитувачі інформації). Реалізація права на доступ до публічної інформації. Активні форми доступу до відкритої публічної інформації. Інформаційний запит як основний інструмент реалізації права особи на доступ до публічної інформації. Інші способи реалізації права особи на доступ до публічної інформації (відвідування засідань органів публічної влади, громадські слухання тощо). Пасивний доступ до публічної інформації: опублікування та розміщення на Інтернет-ресурсах нормативно-правової інформації, звітів про роботу, поширення офіційної інформації. Контроль за забезпеченням доступу до публічної інформації. Право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації.

Тема 7. Правові основи захисту інформації

Свобода інформації та право на приватність: Правові основи та

співвідношення. Поняття та види інформації про особу. Конфіденційна інформація про особу. Захист конфіденційної інформації про особу як гарантія невтручання в особисте і сімейне життя людини. Персональні дані як вид інформації про особу: поняття та сутність. Критерії визначення якості захисту персональних даних. Правове регулювання захисту персональних даних в Україні. Суб'єкти відносин, пов'язаних із персональними даними: суб'єкт персональних даних, власник бази персональних даних, розпорядник бази персональних даних. Обробка персональних даних: поняття та сутність. Загальні та особливі вимоги до обробки персональних даних. Процес обробки персональних даних. Правове регулювання доступу до персональних даних. Права суб'єкта персональних даних. Контроль за дотриманням законодавства про захист персональних даних. Проблеми захисту інформації про особу в Інтернеті.

Тема 8. Правове регулювання інформаційних відносин в медіа сфері

Свобода масової інформації: поняття та юридичні межі. Визначення засобів масової інформації за чинним законодавством України. Особливості інформаційної продукції та інформаційних послуг у сфері ЗМІ. Правовий статус та гарантії професійної діяльності журналістів і засобів масової інформації. Висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: правові умови та порядок. Акредитація як одна із умов здійснення журналістами, працівниками засобів масової інформації професійної діяльності. Особливості правового регулювання діяльності електронних засобів масової інформації. Правова охорона і захист прав особи у сфері масової інформації. Відповідальність ЗМІ та захист прав масової інформації.

Тема 9. Правове регулювання організації та провадження видавничої справи в Україні

Поняття видавничої справи та її зміст. Видавнича діяльність. Виготовлення та розповсюдження видавничої продукції. Суб'єкти видавничої справи: видавці, виробники та розповсюджувачі видавничої продукції. Організація видавничої справи. Засновники видавничої справи та їх правовий статус. Здійснення видавничої справи. Замовники видавничої продукції. Структурна ланка у видавничій справі: видавництва і видавничі організації

різних форм власності. Види видавничої продукції. Правовий статус Книжкової палати України, її функції.

Тема 10. Правове регулювання та функціонування мереж та Інтернет

Правове регулювання інформаційно-комунікаційних технологій. Основні положення законодавства про інформаційно-комунікаційні технології. Інтернет. Особливості правового регулювання інформаційних відносин у мережі Інтернет. Основні поняття і принципи, пов'язані з функціонуванням Інтернет, визначені в національному законодавстві. Суб'єкти і об'єкти правовідносин, які виникають стосовно функціонування Інтернет. Правові основи адміністрування домену «UA». Декларація Ради Європи «Про свободу спілкування в Інтернет». Електронні документи та електронний підпис. Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів.

Тема 11. Відповідальність за правопорушення у сфері інформаційних відносин

Юридична відповідальність за порушення законодавства про інформацію. Поняття і види процедур і механізмів захисту прав суб'єктів інформаційних правовідносин. Форми захисту прав суб'єктів інформаційних правовідносин: поняття, види, засоби здійснення. Особливості використання судової форми захисту прав суб'єктів інформаційних правовідносин. Особливості використання позасудової форми захисту прав суб'єктів інформаційних правовідносин: адміністративні; звернення до органів прокуратури; звернення до органів внутрішніх справ. Правопорушення в інформаційно-правовій сфері як підстава для юридичної відповідальності в інформаційному праві: поняття, ознаки, склад. Юридична відповідальність суб'єктів інформаційних правовідносин: поняття, види. Цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства про інформацію. Дисциплінарна відповідальність за порушення законодавства в інформаційно-правовій сфері. Адміністративно-правова та кримінальна відповідальність за порушення законодавства про інформацію. Звільнення від юридичної відповідальності.

Тема 1. Інформаційне право та його місце в системі права і законодавства України

- 1. Поняття, предмет, метод, функції інформаційного права.*
- 2. Місце інформаційного права в системі права і законодавства України.*
- 3. Право на інформацію.*

1. Поняття, предмет, метод, функції інформаційного права

Сьогодні інформаційне право як наука динамічно розвивається, його основні положення перебувають у стадії формування. Значний вплив на інформаційне право як науку мають галузеві науки: конституційне, адміністративне, цивільне, трудове, кримінальне право. Окремі положення інформаційного права базуються на теоретичних засадах міжгалузевих інституцій законодавства та юридичної науки: господарського, підприємницького і комерційного права, права інтелектуальної власності тощо.

Поняття «інформаційне право» можна розглядати загалом у таких взаємопов'язаних значеннях:

- 1) як галузь правознавства – інституція юридичної науки, предметом дослідження якої є суспільні правовідносини, об'єктом яких є інформація, інформаційні ресурси, інформаційна діяльність;
- 2) галузь права, яка регулює інформаційні відносини;
- 3) навчальна дисципліна.

Первинним компонентом у цьому випадку є інформаційне право як галузь права. У загальному вигляді інформаційне право є галуззю права, норми якого регулюють суспільні відносини, пов'язані зі збиранням, одержанням, використанням, поширенням, зберіганням інформації, реалізацією права на інформацію, забезпеченням інформаційної безпеки.

Назва галузі походить насамперед від терміна «інформація» (від лат. information – роз'яснення, уявлення, відомості про предмети, явища і процеси довкілля).

В юридичній науці існування концепції про інформаційне право як комплексної галузі, питання про її самостійність на сьогодні все ще залишається дискусійним.

Існує також декілька концептуальних підходів до формування змісту інформаційного права. Тривалий час теоретичною дискусійною проблемою є питання про визначення правового статусу комплексу законодавчих та інших

нормативно-правових актів, окремих норм, що регулюють інформаційні відносини, його місця в правовій системі. При цьому інтерес до відповідних питань виявляли і виявляють не тільки юристи, а й спеціалісти інших професійних напрямів – економісти, представники прикладних наук.

Характерно, що при застосуванні, наприклад, терміну «інформаційне право», автори при визначенні його змісту зазвичай не обмежуються тільки сукупністю регулюючих юридичних норм.

У спеціальній літературі «інформаційне право» визначається як:

- комплексна галузь права, що представляє систему соціальних норм і відносин (які охороняються державою), що виникають в інформаційній галузі (інформаційних відносин);

- галузь виробництва, перетворювання та споживання інформації;

- сукупність доктринальних положень юридичної науки, правових норм утворюють самостійний масив національного права, норм міжнародного законодавства, а також як стан правової свідомості суб'єктів права у галузі інформаційної діяльності та відносин, пов'язаних із інформаційними ресурсами, функціонуванням інформаційних мереж і систем в умовах застосування сучасних інформаційних технологій, спрямованих на забезпечення безпечного задоволення інформаційних потреб громадян, їх організацій, держави і суспільства в цілому, забезпечення адекватної реакції юридичної системи на порушення встановлених законодавством правил у галузі інформації та інформатизації.

Отже, галузь інформаційного права – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення режимів та параметрів суспільного обігу інформації, правового статусу, поведінки та зв'язків суб'єктів інформаційних процесів.

Як галузь суспільних відносин інформаційне право може розглядатися у двох змістах: об'єктивному і суб'єктивному.

В об'єктивному значенні інформаційне право – це врегульований нормативними актами комплекс суспільних відносин, об'єктом яких є інформація.

В суб'єктивному значенні інформаційне право – це комплекс прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин щодо інформації.

Як інституція в юридичній науці інформаційне право – це відносно автономна інституція правової науки щодо дослідження проблем суспільних відносин, об'єктом яких є інформація.

Як **навчальна дисципліна** інформаційне право—це комплекс знань, що подаються для вивчення теорії і практики регулювання суспільних відносин, об'єктом яких є інформація.

Під **предметом** інформаційного права слід розуміти інформаційні відносини як відокремлену групу суспільних відносин, що виникають у процесі обігу інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів у порядку реалізації кожним інформаційних прав і свобод, а також у порядку виконання обов'язків органами державної влади і місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод.

Серед науковців існують значні розбіжності у визначенні методу інформаційного права, оскільки метод конструюється зазвичай з урахуванням особливостей предмета правового регулювання. Тому наводиться переважно приклад так званого **«комплексного методу»**, який, за різними поглядами, може становити складну конструкцію, що поєднує у собі два (імперативний та диспозитивний) і більше методів правового регулювання інших галузей права.

У системі інформаційного права реалізуються методи конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального права, процесуальних норм цих галузей, у ньому використовуються методи міжнародного публічного і приватного права, зберігають певну ступінь впливу заходи звичаєвого права та ділових навичок.

Значний вплив на формування методології інформаційного права має інформатика—наука про закономірності, принципи і тенденції інформаційних процесів та автоматизації їх на основі комп'ютерних технологій та технологій зв'язку.

Серед них можна назвати методи формування гіперсистем, алгоритмізації, комп'ютерного моделювання, прикладного системного аналізу, методи формування соціальних систем на основі критичної маси інформації тощо.

На межі інформатики і права сьогодні формуються такі науки, як правова інформатика, криміналістична інформатика, тектологія (теорія організації інформаційної безпеки) тощо.

Основний об'єкт регулювання інформаційного права — суспільні інформаційні відносини; *основний предмет суспільних відносин* — інформація (відомості, дані, знання, інформаційні ресурси, таємниця, інформаційні технології тощо); *метод правового регулювання* — системне комплексне застосування методів конституційного, цивільного, адміністративного, трудового та кримінального права (що визначає міжгалузевий характер

публічно-правового регулювання) та застосування методів приватно-правового регулювання (на рівні правочинів, угод, звичаїв, традицій, норм суспільної моралі, професійної, ділової етики тощо).

Функціями інформаційного права на основі загальних функцій права визначають:

- *нормативну*– визначення норм, правил поведінки суб'єктів інформаційних відносин (правового поля);
- *комунікативну*– зазначення в окремих статтях посилянь на законодавчі акти, які є системоутворюючими різних міжгалузевих інститутів права;
- *регулятивну*– визначення прав та обов'язків, зобов'язань суб'єктів щодо регулювання суспільних інформаційних відносин;
- *охоронну*– визначення гарантій та **меж правомірної поведінки** суб'єктів, які здійснюють заходи щодо недопущення та профілактики правопорушень, а також контроль за дотриманням правомірної поведінки;
- *захисну*– визначення правових умов, процедур та суб'єктів, які здійснюють захист від вчинених правопорушень (поведінки, за якою діяння утворюють делікти), та відповідальності за них згідно з нормами цивільного, адміністративного, трудового, кримінального права;
- *інтегративну*– системне поєднання комплексу визначених юридичних норм, які регулюють інформаційні відносини в Україні у різних підсистемах права (щодо інформаційного права – вона є поєднувальною ланкою між провідними традиційними галузями права).

2. Місце інформаційного права в системі права і законодавства України

Міжгалузевий зв'язок інформаційного права визначається за юридичною доктриною поділу права на галузі права як комплексна галузь права, що розпорошена між конституційним, адміністративним, цивільним, трудовим та кримінальним правом. Інформаційне право тісно переплітається з різними міжгалузевими комплексними інститутами: правом власності та його складовою – правом інтелектуальної власності; патентним правом на інтелектуальну, промислову власність; авторським правом тощо.

Структурно *система інформаційного права* поділяється на дві частини – загальну і особливу. У загальній частині зосереджені норми, які встановлюють основні поняття, загальні принципи, правові форми і методи правового регулювання діяльності в інформаційній сфері. Викладається зміст предмета і

метода правового регулювання інформаційних відносин, дається характеристика джерела інформаційного права.

Особлива частина включає в себе окремі інститути інформаційного права, в яких згруповані близькі за змістом інформаційні правові норми. Це дві групи інститутів. Інститути, що містять норми, які регулюють суспільні відносини в сфері обігу відкритої, загальнодоступної інформації (інститут інтелектуальної власності щодо інформаційних об'єктів, інститут масової інформації, інститути бібліотечної і архівної справи), та інститути інформації обмеженого доступу (інститути державної і комерційної таємниці, інститут персональних даних). Набір таких інститутів не виключає їх доповнення новими інститутами. Наприклад, у ст. 23 Закону України «Про інформацію» відносять інформаційну продукцію та інформаційні послуги до об'єктів цивільно-правових відносин, що регулюються цивільним законодавством України. Цивільний кодекс України у статті 1144 визначає, що «особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо)».

Щодо місця інформаційного права у системі права можна виділити такі основні інститути інформаційного права *відповідно до процесу створення інформації*.

1. Інститут права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

2. Інститут об'єктивності, вірогідності, повноти і точності інформації. Норми цього інституту містяться в Конституції України в ряді норм – ст. 32, 34, 50, а також у Законі України «Про інформацію» – у ст. 5, у Законі України «Про національну програму інформатизації» – ст. 5, у Цивільному кодексі України – ст. 700, 868, 911 та ін. Цим інститутом встановлюється обов'язок творців або власників інформації, що призначена для передачі споживачам, забезпечити її об'єктивність, вірогідність, повноту і точність.

3. Інститут засобів масової інформації, який включає:

- субінститут друкованих засобів масової інформації;
- субінститут електронних засобів масової інформації (телебачення, радіомовлення, Інтернет);
- субінститут кінематографії;
- субінститут інформатизації.

Наявність цього інституту встановлюється ст. 18 Закону України «Про інформацію», де в якості основного виду інформації визначається масова інформація. У ст. 20 цього ж закону до масової інформації віднесена інформація, що поширюється періодичними друкованими виданнями, радіомовленням, телебаченням, кіно тощо. Субінститути засобів масової інформації знайшли розвиток у таких Законах України, як: «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про кінематографію», «Про інформаційні агентства» тощо. Правові норми цього інституту регулюють суспільні відносини як у процесі створення інформації, так і в процесі її поширення.

4. Інститут наукової, статистичної та іншої інформації, який включає:

- субінститут наукової інформації;
- субінститут науково-технічної інформації.

Наявність цього інституту і його субінститутів обумовлюється ст. 18 Закону України «Про інформацію», в якій визначені основні види інформації. Законодавець регламентував створення визначених видів інформації у таких Законах України, як: «Про науково і науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну інформацію». Крім того, існує цілий пласт указів Президента України і постанов Кабінету Міністрів України, присвячених регулюванню відносин у цій сфері. Правові норми цього інституту регулюють суспільні відносини як у процесі створення інформації, так і в процесі її поширення науковими установами, установами, які продукують статистичну та іншу інформацію.

5. Інститут власності на інформацію, який включає:

- субінститут авторських прав;
- субінститут інтелектуальної власності.

Основа цього інституту і його субінститутів визначена частиною першою ст. 54 Конституції України. Відповідно до цієї статті громадянам гарантується захист їхньої інтелектуальної власності й авторських прав. Ці положення Конституції України знайшли подальший розвиток у ряді Законів України: «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

Одним з об'єктів цивільного права є таке нематеріальне благо, як інформація. Тобто інформація є об'єктом права власності фізичних осіб

(громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства), юридичних осіб (підприємств, установ, організацій) і держави. Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження. Інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян і юридичних осіб, які займаються інформаційною діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним цивільним та іншим законодавством. Цивільний кодекс України у ст. 1144 визначає, що «особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо)».

6. Інститут інформаційних ресурсів.

Наявність інституту інформаційних ресурсів визначено Законом України «Про інформацію». Подальший розвиток цей інститут знайшов у Законі України «Про Національну програму інформатизації», Постанові Кабінету Міністрів України від 17.03.2004 р. «Про затвердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів». Правові норми цього інституту регулюють суспільні відносини в процесі створення і використання інформаційних ресурсів різного призначення.

3. Права на інформацію

Конституційне право на інформацію містить:

- право на правову інформацію, тобто можливість знати свої права і обов'язки;
- право на вільний доступ до нормативно-правових актів, що їх визначають;
- право на офіційну фінансову інформацію;
- право на інформацію як результат творчості та інші.

Реалізації права на інформацію одних суб'єктів у багатьох випадках сприяє виникненню юридичного обов'язку інших суб'єктів. Так, наприклад, відповідно до Закону України «Про звернення громадян» органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, засоби масової інформації, їх керівники та інші посадові особи в межах своїх повноважень зобов'язані у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову.

Право на інформацію передбачає також право на захист інформації: право на захист від недостовірної (недоброякісної) інформації, на захист інформації про особу (персональні дані); офіційної документованої інформації, право на захист інформації в автоматизованих системах; прав власника інформації та інші.

Таким чином, формулюємо таке визначення:

суб'єктивне право на інформацію – це гарантована державою можливість фізичних, юридичних осіб і держави (державних органів) вільно одержувати, використовувати, поширювати та зберігати відомості, необхідні їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, що не порушує права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Розкриємо видову класифікацію суб'єктивного права на інформацію:

– право кожного вільно збирати, одержувати, зберігати, використовувати і поширювати будь-яку (масову, офіційну, правову, статистичну, науково-технічну інформацію, інформацію як результат творчості та інше) інформацію, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України, чинним законодавством;

– право особи давати згоду на збирання, зберігання, використання та поширення інформації про неї для соціально-економічних, культурних та інших соціальних цілей;

– право громадянина мати доступ до відомостей про себе (крім тих, що становлять захищену законом таємницю) в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях, право кожного перевіряти достовірність інформації про себе і членів своєї сім'ї, право спростовувати недостовірні відомості у судовому порядку;

– право вимагати вилучення будь-якої інформації про себе; право кожного на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації про себе і членів своєї сім'ї;

– право на забезпечення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;

– право на вільний доступ і поширення інформації про стан довкілля (екологічна інформація), про якість харчових продуктів і предметів побуту.

За типом інформації розрізняємо право на документовану інформацію та право на публічно оголошену інформацію.

Наступний критерій для класифікації суб'єктивного права на інформацію – *види інформації*. За цим критерієм, існують права на статистичну, масову, адміністративну інформацію (дані); інформацію про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правову інформацію; інформацію про особу тощо.

За суб'єктами розрізняємо права на інформацію фізичних осіб (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства), юридичних осіб і держави.

За режимом доступу виділяємо право на відкриту інформацію та право на інформацію з обмеженим доступом. Для реалізації права на інформацію з обмеженим доступом суб'єкт повинен володіти відповідною інформаційною правосуб'єктністю (правоздатністю і дієздатністю).

За методом правового регулювання розрізняємо права на інформацію, механізм реалізації яких: закріплений імперативним методом (право на інформацію з обмеженим доступом), частково регламентований (право на масову інформацію).

За ознаками діяльності (існування) суб'єкта розрізняємо пасивне право на інформацію (пов'язане з існуванням суб'єкта, наприклад, право на інформацію про стан здоров'я фізичної особи) та активне право на інформацію (пов'язане із діяльністю суб'єкта – право на інформацію, що становить комерційну таємницю). Звичайно, можна класифікувати право на інформацію і за іншими критеріями.

Підсумовуючи викладене у підрозділі зазначимо, що суб'єктивне право на інформацію – це гарантована державою можливість фізичних, юридичних осіб і держави (державних органів) вільно одержувати, використовувати, поширювати та зберігати відомості, необхідні для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, що не порушує права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних і фізичних осіб.

Тема 2. Гарантії прав і свобод людини у сфері інформаційного права

1. Міжнародні стандарти в інформаційно-правовій сфері.

2. Гарантії прав і свобод людини у сфері інформаційного права в національному законодавстві України.

3. Підстави обмеження прав особи в інформаційній сфері.

1. Міжнародні стандарти в інформаційно-правовій сфері

Гарантії прав і свобод людини щодо інформаційної сфери належать до найважливіших засад формування правової держави та громадянського суспільства. Ці права передбачені і в дієвому механізмі державного управління у демократичному суспільстві. Це робить забезпечення захисту прав і свобод людини в інформаційній сфері однією з найважливіших цілей інформаційної безпеки, а саму людину – найголовнішим її об'єктом. Специфіка інформаційної безпеки людини, на відміну від державної безпеки, полягає передусім у чітких і дієвих гарантіях прав і свобод людини у сфері інформації. Слід зазначити, що права на свободу інформації, свободу думки і слова належать до так званих прав «першого покоління» – громадянських і політичних прав, які від початку вважалися і вважаються невід'ємною частиною людської особистості. Права і свободи людини у сфері інформації є важливим чинником умов існування конкретного індивіда і багато у чому визначає політичний устрій держави. Адже права і свободи людини у сфері інформації є ключовими інститутами громадянського суспільства, правової, демократичної держави. Реалізація прав на інформацію, свободу слова є найважливішим механізмом захисту прав людини.

Важливість права людини на інформацію підкреслюється і в резолюції 59 Генеральної Асамблеї ООН: «свобода інформації є основним правом людини і критерієм усіх інших свобод». У другій половині XX ст. утвердилися наднаціональні, міжнародні засоби захисту прав людини, які спиралися на розуміння того, що додержання прав людини не може вважатися внутрішньою справою держави. Українське законодавство також визнає пріоритет міжнародно-правових норм над національними, що визначається нормами ст. 9 Конституції України та Законом України «Про міжнародні договори України».

Крім того, згідно з нормами ч. 3 ст. 55 Конституції України «кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту

звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна», що створило реальні правові передумови для більш ефективного захисту громадянами своїх прав. Розвиток міжнародних інструментів захисту прав людини сприяв тому, що «в сучасному міжнародному праві сформувалася галузь, об'єктом якої є міжнародні відносини у сфері прав людини і основних свобод». Міжнародно-правові акти, інструменти та інституції, що забезпечують права людини у разі недостатності або недієвості національних інструментів захисту, є важливим елементом інформаційної безпеки.

Серед міжнародно-правових актів, які стосуються реалізації права громадян на інформацію, необхідно виділити такі:

- Загальна декларація ООН прав людини;
- Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року;
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року;
- Європейська конвенція з прав людини 1951 р.;
- Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства 2000 р.;
- Страсбурзька Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру 1981 року;
- Конвенція про кіберзлочинність від 2001 року;
- Орхуська Конвенція про доступ до інформації, громадську участь в ухваленні рішень чи доступі до правосуддя у справах довкілля 1998 р.;
- Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи про доступ до інформації, якою володіють державні органи влади 1981 року;
- Рекомендація Ради Європи № R (81) 19 1981 р. «Про право доступу до інформації, яка перебуває в розпорядженні органів державної влади»;
- Регламент (1049/2001) загального доступу до документів Європейського Парламенту;
- Ради Європи та інші міжнародно-правові джерела.

Розглянемо окремі положення зазначених документів, що прямо чи опосередковано стосуються реалізації права громадян на інформацію і зокрема права на доступ до інформації.

Загальна декларація ООН прав людини 1948 року закріплює «свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів». Акцентуємо увагу, що зазначена ст. 19

Загальної декларації ООН прав людини гарантує не тільки право одержувати і поширювати інформацію, але й право «шукати» її.

Ст. 10 *Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року* встановлює: «Кожна людина має право на свободу виявлення поглядів. Це право включає свободу... одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів».

Основне право на свободу вираження поглядів згідно зі ст. 10 *Європейської конвенції з прав людини* включає право одержувати і передавати інформацію без втручання органів державної влади. Зазначимо, що це право доступу до інформації закріплене у ст. 10 Конвенції і неодноразово було предметом розгляду Європейським судом з прав людини. «Суд встановив відмінності між, з одного боку, доступом до інформації загалом та ЗМІ і, з іншого боку, окремих громадян, включаючи право на доступ до документів тих громадян, які мають особливу зацікавленість в одержанні інформації».

Європейський суд заявив про важливість отримання громадськістю доступу до інформації від органів влади. Гарантія, встановлена ст. 10 Конвенції, не тлумачилась як така, що включає неконкретизоване право доступу до інформації органів влади, проте Суд відзначив, що громадськість має право одержати інформацію, яка має суспільний інтерес і значення (наприклад, рішення у справі «Обзервер» і «Гардіан», серія А № 216, параграф 59), і що ЗМІ користуються особливо великою свободою вираження поглядів та інформації з огляду на їхню роль – повідомляти про питання громадського інтересу, і на право громадськості отримувати таку інформацію (наприклад, рішення у справі «Санді Тайме», серія А № 30, параграф 65). Європейський суд з прав людини давав тлумачення ст. 8 Конвенції – право на повагу до приватного життя – у кількох справах, пов'язаних з персональними запитами на доступ до інформації стосовно запитувачів (Рішення у справі Леандер, серія А, №116, рішення у справі Гаскін, серія А, №160 і рішення у справі Гуерра, доповіді 1998-1). Суд заявив, що право за ст. 10 Конвенції отримувати інформацію забороняє державі втручатись у право особи отримувати інформацію, але не накладає на державу позитивне зобов'язання збирати, передавати або поширювати інформацію серед громадян.

Страсбурзька Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру від 28 січня 1981 року має на меті забезпечення на території кожної Сторони для кожної особи незалежно від її

національності або помешкання поважання її прав і основних свобод і зокрема її права на недоторканість особистого життя, щодо *автоматизованої обробки даних особистого характеру*, що її стосуються («захист даних»).

Ст. 7 Страсбурзької Конвенції про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру від 28 січня 1981 року передбачає: «для захисту даних особистого характеру, що зберігаються у файлах даних для автоматизованої обробки, вживаються відповідні заходи захисту, спрямовані на запобігання випадковому чи несанкціонованому знищенню або випадковій втраті, а також на запобігання *несанкціонованому доступу, змінінню або поширенню*».

Конвенція про кіберзлочинність від 2001 року була ратифікована із застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV від 07.09.2005. Держави-учасниці Конвенції виразили впевненість, що дана Конвенція є необхідною для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку, як це описано у Конвенції, надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби з такими кримінальними правопорушеннями шляхом сприяння їхньому виявленню, розслідуванню та переслідуванню, як на внутрідержавному, так і на міжнародному рівнях, і укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва.

Орхуська Конвенція про доступ до інформації, громадську участь в ухваленні рішень чи доступі до правосуддя у справах довкілля була прийнята у 1998 році в датському місті Орхус і ратифікована Законом України № 832-XIV від 06.07.99 р. Орхуська Конвенція на відміну від документів Ради Європи і ЄС про доступ до інформації, не регулює питання доступу у загальному розумінні, а в основному стосується питань довкілля.

Орхуська Конвенція була прийнята з метою сприяння захисту права кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити у довкіллі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, кожна із Сторін гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, у відповідності до положень зазначеної Конвенції.

Ст. 4 Конвенції визначає процедури доступу до екологічної інформації. У ній зокрема визначено принцип, відповідно до якого кожна із Сторін гарантує,

що державні органи у відповідь на запит про надання екологічної інформації надаватимуть громадськості таку інформацію в рамках національного законодавства; включаючи, копії фактичних документів, які містять або охоплюють таку інформацію: без необхідності формулювати свою зацікавленість; у формі, відповідно до запиту, якщо тільки державний орган не має підстав надати її в іншій формі, причому повинні бути вказані причини, що виправдовують надання інформації саме в такій формі; або якщо інформація вже не була надана громадськості в іншій формі.

Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства, підписана країнами-учасниками «великої вісімки» 22.07.2000 р., *Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства –глобальне завдання в новому тисячолітті»* від 12.12.2003 р. були розглянуті у попередньому розділі.

Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи про доступ до інформації, якою володіють державні органи влади 1981 року № R (81) 191981 р., стали основою для прийняття більш сучасних *Рекомендацій про доступ до офіційних документів*, прийнятих у 2002 році. Рада Європи планує перетворити зазначені Рекомендації в юридично обов'язковий набір стандартів.

Існують інші важливі міжнародні стандарти свободи інформації. У залежності від предмету правової регламентації питання доступу до різних видів інформації розкриваються також у *Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення* (29.05.1993), *Київському протоколі до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату* (11.12.1997) та інших міжнародно-правових договорах та угодах.

У зазначених міжнародно-правових угодах їх учасники

– суб'єкти міжнародного права, як правило, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення доступу громадян, держав, міждержавних утворень до інформації. Таким чином, акцентується увага на створенні державами за допомогою національних правових механізмів умов для доступу до інформації, іншими словами, – забезпеченні доступу до інформації.

Існують міжнародно-правові акти щодо реалізації права на інформацію і, зокрема, доступу до інформації і на регіональному рівні. Так, План дій «Україна – Європейський Союз» серед конкретних засобів забезпечення права на доступ до інформації різноманітних суб'єктів передбачає необхідність прийняття нового закону про акціонерні товариства з більш чітким визначенням відповідальності керівників, менеджерів, зборів акціонерів, посилення вимог

стосовно розкриття інформації, створення єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – приватних підприємців та забезпечення публікації інформації стосовно організації та фінансового стану компаній.

У розділі «Інформаційне суспільство» План дій «Україна – Європейський Союз» передбачає впровадження національної стратегії розвитку в Україні електронних комунікацій, прийняття Державної програми «Електронна Україна» з метою розвитку інформаційного суспільства, сприяння широкому використанню нових технологій суб'єктами господарювання та державними органами, особливо в секторах охорони здоров'я та освіти (електронна комерція, електронний уряд, електронна охорона здоров'я, електронне навчання), через створення сучасних інфраструктур, розвиток місцевого наповнення та впровадження пілотних проектів, наприклад, взаємного визнання електронних підписів, підвищення рівня використання Інтернету та Інтернет-послуг громадянами через програми комп'ютерного навчання для широкого загалу тощо.

Слід зазначити, що міжнародні відносини не лише регламентуються названими міжнародно-правовими документами. Вони (відносини) «продукують» існування конкретних засобів та механізмів доступу до інформації. Так, Світова правова інформаційна мережа (GlobalLegalInformationNetwork (GLIN)) забезпечує електронний доступ до авторизованих законів країн – членів асоціації GLIN.

Державні та недержавні структури отримують велику користь від усе ширшого використання глобальних електронних мереж, що у свою чергу створює потребу володіння якомога більшою інформацією один про одного з тим, щоб рішення про взаємовідносини приймалися на основі повної інформації.

Створення у 1976 р. Міжнародної правової бази даних у Правничій бібліотеці Конгресу США було чітко вмотивоване бажанням задовольнити такі потреби. Як виявилось, ця база виправдала себе як простий та ефективний засіб швидкого і точного доступу до складових правового середовища різних країн і з часом видозмінилась у Світову електронну мережу правової інформації (GLIN).

Систему було засновано на таких принципах:

- достовірності джерел;
- простоти пошуку юридичних документів;
- багатонаціональної орієнтації.

Згідно з технічною ідеологією та технологією виконаних робіт, прийнятою у GLIN, Секретаріат Верховної Ради України здійснив аналітико-синтетичне опрацювання інформаційних бюлетенів «Відомості Верховної Ради України»; з використанням тезауруса GLIN готуються англійською мовою реферати законів України та постанов Верховної Ради України, які у вигляді архіву разом зі сканованими повними текстами цих документів надсилаються мережею Інтернет до Бібліотеки Конгресу США. Триває робота з підготовки нових термінів до тезауруса GLIN, пропозиції щодо яких надсилаються до Правничої бібліотеки Конгресу США.

2. Закріплення у національному законодавстві України гарантій прав і свобод людини у сфері інформаційного права

Національне законодавство України надає людині як об'єкту безпеки особливого статусу, встановлюючи формулу відносин між особою і державою за формою держава для людини, а не навпаки, як це не зрідка було протягом історії людства. Згідно зі ст. 3. Конституції України людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Підкреслюється, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави. Конституція України, визначаючи комплекс прав людини в галузі інформації, базується на міжнародно-правових стандартах у цій галузі і відтворює як концептуально, так і змістовно переважно відповідні їх положення. Ключовими для визначення прав і свобод людини в галузі інформації є норми статей 34 і 32 Конституції. Так, ст. 34 Конституції визначає право на свободу слова та право на інформацію, згідно з яким: кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Ч. 3 ст. 34 Конституції містить вичерпний перелік випадків обмеження цього права. Ст. 40 Конституції визначає право на звернення як механізм, за допомогою якого особа може реалізовувати свої права та законні інтереси у відносинах з органами публічної влади, зокрема в тому, що стосується доступу та отримання інформації від цих органів. За цією статтею, усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів

місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, котрі зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Встановлене ст. 34 Конституції право є «активним» за своїм змістом, оскільки визначає певну міру поведінки. Для його реалізації людина має вдатися до активних дій. Це право людини може розумітися як можливість здійснювати будь-яким способом та у будь-якій формі бути учасником інформаційних відносин, крім випадків, коли існують прямі заборони законом.

Інша група прав людини в галузі інформації, встановлена Конституцією, спрямована на обмеження інформаційного втручання у приватні справи особи з боку держави і третіх осіб. Ці норми мають, передусім, захисний характер стосовно конкретних правових відносин в інформаційній сфері. Гарантії права людини на невтручання в особисте життя ґрунтуються насамперед на ст. 32 Конституції, яка, зокрема, визначає, що: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Нормами цієї статті визначаються і основні механізми забезпечення зазначеного права. Першим із них (ч. 3 ст. 32 Конституції) є право громадянина ознайомлюватися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Це право дає змогу встановити сам факт збирання інформації про особу органами публічної влади та їх посадовими особами, визначити їх зміст і на підставі цього установити ступінь правомірності таких дій. Інший механізм (ч. 4 ст. 32 Конституції) полягає в гарантії судового захисту права: спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї; вимагати вилучення будь-якої інформації; відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Похідним від права на невтручання в особисте життя є право на таємницю кореспонденції, оскільки фактично цим правом встановлюється додаткова гарантія невтручання в особисте життя людини. Зокрема, в рамках Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (ст. 8) ці права розглядаються в комплексі. В Конституції України це право визначено окремою ст. 31, за якою кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов,

телеграфної та іншої кореспонденції. Основним механізмом забезпечення цього права є визначене в ст. 8 правило, згідно з яким винятки із права на таємницю кореспонденції можуть бути встановлені лише судом з метою запобігти злочину чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Зазначені вище основні права людини в інформаційній сфері підкріплюються і розширюються низкою інших конституційних норм. Зокрема, ст. 15 Конституції України, встановлює політичну й ідеологічну багатоманітність суспільного життя і забороняє цензуру; ст. 21 – закріплює невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини; ст. 28 – закріплює право людини на повагу до її гідності, забороняє піддавати людину катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню; піддавати людину без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим дослідом. Ст. 41 Конституції визначає право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та встановлює непорушність права приватної власності. Проте певну «бомбу сповільненої дії» закладено в розділі II Конституції. Це зумовленотим, що вітчизняна правова наука практично не сприймає існуючу в західному конституційному праві класифікацію термінів для визначення прав людини. Так, в англійській термінології використовуються поняття: *rights* – для визначення невід'ємних прав людини (на життя, свободу тощо); *freedoms* або *liberties* – для визначення громадських і політичних прав і свобод і термін *entitlements*, який охоплює надані державою економічні і соціальні права. В українському законодавстві натомість застосовується єдиний термін «права людини».

Разом з уже названими інформаційними правами і свободами в Конституції України виначено низку прав, які є інформаційними за своїм об'єктом, але економічними або соціальними за своїм змістом. Це передусім норми ст. 54, які встановлюють: «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвиткові науки,

встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами». Але чи можна, наприклад, розвиток наукових зв'язків або правове регулювання використання об'єктів інтелектуальної власності ставити в один ряд із невід'ємними інформаційними правами людини на таємницю приватного життя, на свободу слова, на захист честі й гідності? До того ж, простий аналіз норм Конституції вказує на похідний характер інформаційних прав, зазначених у ст. 54. Так, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості є складовою права на свободу слова, встановленого ст. 34 Конституції, права щодо захисту інтелектуальної власності є похідними від загального права власності (у т. ч. й інтелектуальної), визначеного у ст. 41 Конституції тощо. У чому ж полягає небезпека, зумовлена відсутністю чіткого поділу в Конституції громадянських прав і свобод та економічних і соціальних прав людини? Чинників небезпеки ми можемо виділити щонайменше два. Один – у сфері правової свідомості, другий – у сфері практики правозастосування, обидва чинники є взаємопов'язані. Зміст першого чинника небезпеки полягає у підміні політичних проблем соціально-економічними і, відповідно, узменшенні уваги до захисту невід'ємних прав і свобод. Результати багатьох соціологічних досліджень свідчать про те, що увага населення до питань економічних прав – рівня життя, зайнятості, економічного стану взагалі, все ще значно переважає увагу до політичних, зокрема до свободи слова. Таким чином, фактично вимикається такий важливий інструмент демократії, як громадський контроль за владою, котрий більшість фахівців розглядає як єдино можливий механізм подолання більшості проблем у взаємовідносинах між владою і суспільством. Таке розходження теорії з практикою полягає «у декларативності багатьох із тих прав, реалізація яких робить суспільство стабільним і в економічному, і в політичному плані». У чому ж полягає ця декларативність, насамперед щодо прав і свобод людини у сфері інформації, що має такий руйнівний вплив на демократичні процеси в Українській державі та суспільстві? Сам термін забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина – «це система їх гарантування з боку державних інститутів, яка функціонує у правовому режимі і до якої належать такі елементи, як компетенція, охорона, захист, а також створення необхідних

умов для реальної реалізації людиною своїх прав і свобод». У цьому аспекті засоби забезпечення слід поділити на правові – безпосередньо охорона і захист за допомогою юридичних механізмів та організаційні – створення необхідних умов у процесі діяльності органів публічної влади. Згідно з ч. 3 ст. 8 Конституції України її норми є нормами прямої дії і кожному гарантується звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України. Виконання інформаційних прав людини, які належать до громадянських та політичних прав і свобод (свобода слова, право на одержання інформації, право на невтручання в особисте життя, право на таємницю листування, заборона цензури), може бути повною мірою забезпечене судовими органами, як це і передбачено ст. 55 Конституції України. Для реалізації громадянських та політичних прав достатньо застосування виключно правових механізмів: правильне застосування судами конституційних норм та відповідного галузевого законодавства, прийняття судового рішення та його виконання.

Реалізація багатьох соціальних і економічних прав залежить не тільки від нормативно-правових приписів, а й від забезпечення відповідних умов. Останнє є компетенцією не судової, а насамперед виконавчої гілки влади та місцевого самоврядування. Наприклад, рішення суду замало для забезпечення розвитку науки або збереження культурної спадщини, адже такі завдання вимагають матеріального забезпечення. Типовим прикладом ситуації із соціальними та економічними правами є низка рішень Конституційного Суду щодо неконституційності окремих положень Законів України «Про державний бюджет», якими припинялася дія норм інших законодавчих актів щодо соціальних гарантій. Як зазначалося в Рішенні Конституційного Суду у справі про соціальний захист громадян (п. 3.2.), «Конституційний Суд України неодноразово розглядав за зверненнями суб'єктів права на конституційне подання справи і приймав рішення, у яких визнавав окремі положення законів про Державний бюджет України щодо зупинення або обмеження пільг, компенсацій і гарантій такими, що не відповідають Конституції України... Проте, незважаючи на зазначені рішення Конституційного Суду України ревізія законами про Державний бюджет України пільг, компенсацій і гарантій, яку започатковано у 1995 році, набула системного характеру». Проблема з виконанням подібних рішень полягає у тому, що Суд, визнавши неконституційним певну норму закону, що обмежує соціальне або економічне право, не може створити нову норму, яка б забезпечила фінансування реалізації такого права.

Отже, ситуація, коли виконання соціальних та економічних прав не завжди може бути забезпеченим виключно судовою гілкою влади, як це передбачено нормами ст. 55 Конституції України, створює прецедент, коли закріплені в Конституції права людини порушуються, а механізм їх забезпечення не діє. У свою чергу, безкарне, можливо, незначне на перший погляд порушення бодай одного конституційного права може потягти за собою більш значні й фатальні порушення інших прав. Адже, як зазначалося у одному з рішень Європейського Суду з прав людини, «Різниця полягає лише в мірі утиску, а історія вчить нас, що влада, яка свавільно порушує одне право, скоро перестане поважати й інші». На небезпеці подібної ситуації наголошувалося й у висновку Венеціанської комісії від 11 березня 1996 р. щодо проекту, на основі якого було прийнято Конституцію України. Зокрема, в цьому висновку було висловлено зауваження і вказано на певні недоліки у розділі «Права і свободи людини і громадянина», серед яких були такі: вичерпність наведених у цій главі прав, що включає права соціального, економічного та екологічного характеру, створює проблеми щодо забезпечення їх гарантіями судового захисту; можливі обмеження та стримування основних прав часто заходять надто далеко.

Незважаючи на те що судовий захист визначено Конституцією як самодостатній механізм забезпечення прав і свобод людини, він є лише одним із елементів системи забезпечення цих прав. Так, розглядаючи питання реалізації конституційних гарантій не можна не відзначити важливість органів виконавчої влади і місцевого самоврядування. Повсякденна діяльність цих органів має створювати відповідні умови для реалізації громадянами своїх прав і законних інтересів. Адже «саме через канали виконавчої влади відбувається реалізація прав і свобод людини і громадянина».

Концепція адміністративної реформи, реформи адміністративного права та інші документи спрямовані на зміну самих поглядів на сутність державної влади, а також закріплення підходу, за якого «державна влада – це реалізація не тільки правомочностей, що зобов'язують громадянина, а й виконання певних обов'язків держави перед громадянином, за які вона цілком відповідальна перед ним. І таких обов'язків з її боку з'являтиметься дедалі більше в міру демократизації Української держави». Подібне твердження аж ніяк не принижує значення судового захисту, адже, згідно з ч. 2 ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у

державі. Але судовий захист застосовується у випадках, коли вже відбулося порушення права, а завдання виконавчої влади – створити умови, за яких подібні порушення не відбуватимуться. Саме до компетенції органів виконавчої влади віднесено «процес створення умов, необхідних для здійснення використання прав людини, який включає у себе такі елементи державної діяльності, як сприяння реалізації прав людини, охорона прав людини та захист прав і свобод людини».

Важлива роль адміністративно-правових відносин у гарантуванні права людини на інформацію визначається і Законом України «Про інформацію», в якому гарантування розглядається саме як створення необхідних умов. Цей Закон (ст. 6) гарантіями права на інформацію називає:

- обов’язок органів державної влади, а також органів місцевого і регіонального самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняті рішення; створення у державних органах спеціальних інформаційних служб або систем, що забезпечували б у встановленому порядку доступ до інформації;
- вільний доступ суб’єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, обмеження якого зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їх збереження, що визначаються законодавством;
- створення механізму здійснення права на інформацію;
- здійснення державного контролю за додержанням законодавства про інформацію;
- встановлення відповідальності за порушення законодавства про інформацію.

Не менш важливим механізмом є контроль з боку інститутів громадянського суспільства. Причому на прикладі права на свободу слова реалізується цікава взаємозалежність. З одного боку, дотримання цього права неможливе без ефективного громадського контролю, з іншого – за відсутності цього права сам громадський контроль буде неефективним. Історія розвитку інституту прав людини свідчить, що, нажаль, найбільших утисків, порушень та обмежень інформаційні права і свободи людини зазнавали з боку держави та її органів, оскільки вступали в конфронтацію з інтересами останніх. В розвиненому демократичному суспільстві подібні небезпечні тенденції повинні компенсуватися системою розподілу влади з її стримуваннями і противагами, а також обмежуватися контролем з боку інститутів громадянського суспільства.

Конституція України, визначаючи комплекс прав людини в галузі інформації, базується на міжнародно-правових стандартах у цій галузі і

відтворює як концептуально, так і змістовно переважно відповідні їх положення. Ключовими для визначення прав і свобод людини в галузі інформації є норми статей 34 і 32 Конституції.

Так, ст. 34 Конституції визначає право на свободу слова та право на інформацію, згідно з яким:

- кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;

- кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Ч. 3 ст. 34 Конституції містить вичерпний перелік випадків обмеження цього права. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Ст. 40 Конституції визначає право на звернення як механізм, за допомогою якого особа може реалізовувати свої права, законні інтереси у відносинах з органами публічної влади, зокрема у тому, що стосується доступу та отримання інформації від цих органів. За цією статтею, усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, котрі зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Інша група прав людини в галузі інформації, встановлена Конституцією, спрямована на обмеження інформаційного втручання у приватні справи особи з боку держави і третіх осіб. Ці норми мають передусім, захисний характер щодо конкретних правових відносин в інформаційній сфері.

Гарантії права людини на невтручання в особисте життя, ґрунтуються насамперед на ст. 32 Конституції, яка, зокрема, визначає, що: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та

прав людини». Нормами цієї статті визначаються і основні механізми забезпечення зазначеного права. Першим із них (ч. 3 ст. 32 Конституції) є право громадянина ознайомлюватися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Це право дає змогу встановити сам факт збирання інформації про особу органами публічної влади та їх посадовими особами, визначити їх зміст і на підставі цього установити ступінь правомірності таких дій.

Інший механізм (ч. 4 ст. 32 Конституції) полягає в гарантії судового захисту прав:

- спростовувати недостовірну інформацію про себе й членів своєї сім'ї;
- вимагати вилучення будь-якої інформації;
- відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Похідним від права на невтручання в особисте життя є право на таємницю кореспонденції, оскільки фактично цим правом встановлюється додаткова гарантія невтручання в особисте життя людини. Зокрема, в рамках Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (ст. 8) ці права розглядаються в комплексі. В Конституції України це право визначено окремою ст. 31, за якою кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Основним механізмом забезпечення цього права є визначене в ст. 8 правило, згідно з яким винятки із права на таємницю кореспонденції можуть бути встановлені лише судом з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Згідно з ч. 3 ст. 8 Конституції України її норми є нормами прямої дії і кожному гарантується звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.

Виконання інформаційних прав людини, які належать до громадянських та політичних прав і свобод (свобода слова, право на одержання інформації, право на невтручання в особисте життя, право на таємницю листування, заборона цензури), може бути повною мірою забезпечене судовими органами, як це і передбачено ст. 55 Конституції України.

Для реалізації громадянських та політичних прав достатньо застосування виключно правових механізмів: правильне застосування судами

конституційних норм та відповідного галузевого законодавства, прийняття судового рішення та його виконання.

Реалізація багатьох соціальних і економічних прав залежить не тільки від нормативноправових приписів, а й від забезпечення відповідних умов. Останнє є компетенцією не судової, а насамперед виконавчої гілки влади та місцевого самоврядування. Наприклад, рішення суду замало для забезпечення розвитку науки або збереження культурної спадщини, адже такі завдання вимагають матеріального забезпечення. Типовим прикладом ситуації із соціальними та економічними правами є низка рішень Конституційного Суду щодо неконституційності окремих положень Законів України «Про державний бюджет», якими припинялася дія норм інших законодавчих актів щодо соціальних гарантій. Як зазначалося в Рішенні Конституційного Суду у справі про соціальний захист громадян (п. 3.2.), «Конституційний Суд України неодноразово розглядав за зверненнями суб'єктів права на конституційне подання справи і приймав рішення, у яких визнавав окремі положення законів про Державний бюджет України щодо зупинення або обмеження пільг, компенсацій і гарантій такими, що не відповідають Конституції України... Проте, незважаючи на зазначені рішення Конституційного Суду України ревізія законами про Державний бюджет України пільг, компенсацій і гарантій, яку започатковано у 1995 році, набула системного характеру». Проблема з виконанням подібних рішень полягає у тому, що Суд, визнавши неконституційним певну норму закону, що обмежує соціальне або економічне право, не може створити нову норму, яка б забезпечила фінансування реалізації такого права.

Важлива роль адміністративно-правових відносин в гарантуванні права людини на інформацію визначається і Законом України «Про інформацію», в якому гарантування розглядається саме як створення необхідних умов. Цей Закон (ст. 6) гарантіями права на інформацію називає:

- створенням механізму реалізації права на інформацію;
- створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів;
- обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення;
- обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації;

– здійсненням державного і громадського контролю за дотриманням законодавства про інформацію;

– встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію.

Не менш важливим механізмом є контроль з боку інститутів громадянського суспільства. Причому на прикладі права на свободу слова реалізується цікава взаємозалежність. З одного боку, дотримання цього права неможливе без ефективного громадського контролю, з іншого – за відсутності цього права сам громадський контроль буде неефективним. Історія розвитку інституту прав людини свідчить, що, на жаль, найбільших утисків, порушень та обмежень інформаційні права і свободи людини зазнавали з боку держави та її органів, оскільки вступали в конфронтацію з інтересами останніх. Як зазначає відомий американський правник Бернард Сіган, який брав участь у розробці конституцій деяких східноєвропейських країн: «Конституція повинна турбуватися про свободу в заперечувальному розумінні – захисту особистості від сили влади».

Конституційні засади прав і свобод людини дістають відбиття у низці нормативно-правових актів. Деякі з них безпосередньо спрямовані на забезпечення прав і свобод людини в галузі інформації, інші регулюють окремі аспекти цих прав або реалізацію їх у рамках певних видів діяльності.

3. Підстави обмеження прав особи в інформаційній сфері

У Загальній декларації прав людини не визначено конкретних обмежень використання та реалізації людиною свого права на інформацію. Існує лише загальна норма ст. 29 Декларації, яка передбачає, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина може зазнавати тільки обмежень, установлених законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (ч. 2 ст. 29), а також зазначено, що здійснення відповідних прав і свобод в жодному разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй (ч. 3 ст. 29).

Таким чином, визначено три основні ознаки, які в комплексі можуть бути підставою для обмеження прав і свобод людини: забезпечення прав і свобод третіх осіб або моралі, громадського порядку і загального добробуту.

Більш детально це прописано в нормах Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. У п. 2. ст. 19 цього Пакту більш детально прописане право на свободу інформації, яке визначається як право на вільне

вираження світогляду і включає: свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір. Новелою в цьому аспекті було включення «художніх форм вираження» як засобу розповсюдження інформації. Тобто свобода художньої творчості, мистецтва розглядається саме в контексті свободи інформації. У Пакті, також визначено специфічні принципи регулювання інформаційних відносин з боку держави. Таким чином визнано специфіку інформаційної сфери як складного і важливого напрямку людської діяльності. Зокрема, за п. 3. ст. 19 Пакту користування правом на свободу інформації накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність і, отже, це право може бути пов'язане з певними обмеженнями. Викладено конкретні вимоги до встановлення подібних обмежень свободи інформації; ці обмеження «мають встановлюватися законом і бути необхідними: а) для поважання прав і репутації інших осіб; б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення».

Поняття «прав і репутації інших осіб» більшою мірою розкривається у ст. 17 Пакту. До комплексу цих прав включені обмеження дій третіх осіб і держави щодо свавільного чи незаконного втручання в особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність життя особи або таємницю її кореспонденції чи незаконних посягань на її честь і репутацію. Передбачається, що національне законодавство має передбачати механізми захисту від подібних посягань і кожна людина повинна мати право скористатися таким захистом.

Повертаючись до питання балансу між свободою інформації та обмеженням в інтересах захисту прав третіх осіб і безпеки держави зазначимо, що найбільш детально механізми досягнення цього балансу розроблено в рамках Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. та в практиці діяльності Європейського суду з прав людини. У нормах цієї Конвенції разом із відповідними інформаційними правами і свободами прописано низку випадків та умов обмеження цих прав. Так, ст. 6 установлюючи право особи на справедливий і відкритий розгляд її справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону, передбачає: «Судова постанова оголошується прилюдно, але преса і відвідувачі можуть не допускатися до залу засідань протягом усього

судового розгляду або якоїсь його частини з метою збереження моральних засад, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, коли того вимагають інтереси малолітніх чи захисту конфіденційності особистого життя сторін або у разі неминучої потреби, коли, на думку суду, в особливих випадках привселюдність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя».

Ст. 8 Конвенції визначає, що органи державної влади не можуть втручатися у здійснення права на повагу до приватного і сімейного життя «інакше ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб».

Ст. 10 Конвенції встановлює право людини на свободу виявлення поглядів, яке включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів. Разом з тим ця стаття містить дві групи норм, що встановлюють обмеження цього права. Перше обмеження встановлюється нормою ч. 1 ст. 10, яка визначає: «Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування радіомовлення, телебачення або кінопідприємств». Інше обмеження, закріплене нормами ч. 2 ст. 10 Конвенції, визначає: «Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з правами та обов'язками, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

Таким чином, на основі аналізу наведених правових норм ми можемо визначити конкретні допустимі випадки та умови обмеження прав і свобод особи у сфері інформації. Передбачені Конвенцією випадки і причини обмеження реалізації інформаційних прав людини умовно можна поділити на кілька груп.

До першої групи можна віднести дії, необхідні для захисту безпеки держави, зокрема, охорону і захист:

– громадського порядку;

- громадської безпеки;
- національної безпеки;
- територіальної цілісності.

До другої групи ми можна включити розв'язання таких загальноосупільних завдань, як захист:

- здоров'я;
- моральних засад.

Третю групу становлять відповідні заходи захисту прав та інтересів третіх фізичних осіб. Вони включають необхідність забезпечення та захисту

- прав і свобод інших людей;
- конфіденційності особистого життя;
- репутації інших людей;
- інтересів малолітніх.

У четверту групу можна поєднати завдання, що вирішуються в рамках правоохоронної діяльності держави. Такі обмеження інформаційних прав можливі для:

- запобігання заворушенням або злочинам;
- забезпечення інтересів правосуддя;
- підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;
- запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно.

І останню, п'яту, групу становлять права держави та її компетентних органів вводити певні процедури щодо ліцензування масмедіа:

- радіомовлення;
- телебачення;
- кінопідприємств.

Тема 3. Інформація як правова категорія

1. Поняття та зміст інформації.

2. Види інформації.

3. Джерела інформації.

1. Поняття та зміст інформації

Інформація, як відомо, є засобом комунікації людей і нерідко виступає об'єктом їх діяльності. Без отримання інформації у різних її проявах та формах не можлива еволюція людини, розвиток суспільства і держави. «Інформація» є одним із ключових понять для багатьох галузей знань. Будь-які суспільні відносини – предмет регулювання права – тісно пов'язані з інформацією.

До *широкого змісту* поняття «інформація» провідні науковці відносять:

- будь-які відомості про раніше невідомі події;
- відображення реальності у свідомості людини, представлену на її мові;
- основний зміст відображення;
- семантику або прагматику синтаксису мови представлення даних;
- змістовний опис об'єкта або явища;
- результат вибору;
- зміст сигналу, повідомлення;
- відображену розмаїтість або її міру;
- міру складності структур або організації;
- продукт наукового пізнання, засіб вивчення реальної дійсності;
- обов'язкову субстанцію живої матерії, психіки, свідомості;
- нескінченний процес триєдності енергії, руху і маси з різною густиною кодових структур безмежного Всесвіту;
- вічну категорію, що утримується в усіх без винятку елементах і системах матеріального світу, що проникає в усі сфери життя людей і суспільства;
- властивості матерії, її атрибут, певну реалію, що існує поряд з матеріальними речами або в самих речах тощо.

У вузькому змісті під інформацією у ст. 1 Закону України «Про інформацію» розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. У Цивільному кодексі України визначення поняття «інформація» повністю співпадає: інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Аналіз змісту вказаних визначень, а також відповідних норм Закону України «Про інформацію» та Цивільного кодексу України дає підстави для виділення таких ознак поняття «інформація»:

1) інформація – це відомості про події та явища, що відбуваються: у суспільстві, у державі, у довкіллі.

2) інформація – це дані, які можуть зберігатися в будь-якій формі й вигляді. Однак для набуття певного правового статусу інформація має відповідати вимогам та ознакам, передбаченим правовими нормами, або ж відповідати букві та духу закону;

3) інформація – це відомості, які є документованими або публічно оголошеними;

4) інформація є об'єктом цивільних прав і відноситься до категорії нематеріальних благ;

5) джерелами інформації є передбачені або встановлені законом носії інформації: документи, інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи.

Зупинимось більш детально на четвертій ознаці поняття «інформація». Відповідно до статті 178 Цивільного кодексу України інформація може як об'єкт цивільних прав «вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи».

Однак постає питання: чи будь-яка інформація може бути об'єктом цивільних прав?

Звичайно, не можуть бути об'єктами цивільних прав речі, вилучені з цивільного обороту, або обмежені в обороті. Важко визначити інформацію, вилучену з цивільного обороту. А от інформацією, обмеженою в обороті, може вважатися зокрема інформація з обмеженим доступом. Зокрема в ст. 20 Закону України «Про інформацію» за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

Згідно зі ст. 21 наведеного закону інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або

юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом. Порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами.

До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

- 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
- 2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;
- 3) про стан здоров'я населення, йогожиттєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- 4) про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932–1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського), тоталітарних режимів;
- 5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб; щодо діяльності державних та комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100 відсотків, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону;
- 6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежений відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. Види інформації

Закон України «Про інформацію» встановив перелік основних видів інформації (ст. 10):

Інформація про фізичну особу – це інформація про фізичну особу (персональні дані), відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законом.

Міністерство фінансів України під час здійснення повноважень з контролю за дотриманням бюджетного законодавства в частині моніторингу пенсій, допомог, пільг, субсидій, інших соціальних виплат не потребує згоди фізичних осіб на отримання та обробку персональних даних.

Інформація довідково-енциклопедичного характеру – систематизовані, документовані, публічно оголошені або іншим чином поширені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище. Основними джерелами інформації довідково-енциклопедичного характеру є: енциклопедії, словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали, електронні бази та банки даних, архіви різноманітних довідкових інформаційних служб, мереж та систем, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, організаціями, їх працівниками та автоматизованими інформаційно-телекомунікаційними системами.

Правовий режим інформації довідково-енциклопедичного характеру визначається законодавством та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Інформація про стан довкілля (екологічна інформація) – це відомості та/або дані про: стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими; фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища,

політику, законодавство, плани і програми); стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довкілля.

Правовий режим інформації про стан довкілля (екологічної інформації) визначається законами України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Інформація про стан довкілля, крім інформації про місце розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом; інформація про товар (роботу, послугу) – це відомості та/або дані, які розкривають кількісні, якісні та інші характеристики товару (роботи, послуги).

Інформація про вплив товару (роботи, послуги) на життя та здоров'я людини не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом. Правовий режим інформації про товар (роботу, послугу) визначається законами України про захист прав споживачів, про рекламу, іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України науково-технічна інформація.

Податкова інформація – сукупність відомостей і даних, що створені або отримані суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і необхідні для реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій у порядку, встановленому Податковим кодексом України. Правовий режим податкової інформації визначається Податковим кодексом України та іншими законами.

Правова інформація – це будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.

Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань. З метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів фізичним та юридичним особам держава забезпечує офіційне видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після їх прийняття.

Статистична інформація – документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства. Офіційна державна

статистична інформація підлягає систематичному оприлюдненню. Держава гарантує суб'єктам інформаційних відносин відкритий доступ до офіційної державної статистичної інформації, за винятком інформації, доступ до якої обмежений згідно із законом.

Правовий режим державної статистичної інформації визначається Законом України «Про державну статистику», іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Соціологічна інформація – будь-які документовані відомості про ставлення доокремих осіб, подій, явищ, процесів, фактів тощо. Правовий режим соціологічної інформації визначається законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

3. Джерела інформації

Визначення поняття «джерела інформації» безпосередньо пов'язане зі змістом поняття «інформація». Основна характеристика поняття «інформація», пов'язана із розкриттям джерел інформації – це документованість або публічна оголошеність певних відомостей.

Закон України «Про державну статистику» визначає такі джерела *статистичної* інформації, які з метою складання статистичної інформації можуть використовувати органи державної статистики:

- первинні та статистичні дані щодо респондентів, які підлягають статистичним спостереженням;
- адміністративні дані органів державної влади (за винятком органів державної статистики), органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб;
- дані банківської і фінансової статистики, статистики платіжного балансу тощо;
- статистичну інформацію міжнародних організацій та статистичних служб інших країн тощо;
- оцінки та розрахунки, що здійснюються на основі зазначених вище даних.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає, що *електронний документ* – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму.

Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною.

Зазначеним законом встановлено, що *обов'язковий реквізит електронного документа* – це обов'язкові дані в електронному документі, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили. А *електронний підпис* є обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа. Використання інших видів електронних підписів в електронному документообігу здійснюється суб'єктами електронного документообігу на договірних засадах.

Рівноправність такого джерела інформації, як електронний документ з іншими джерелами інформації підтверджується положеннями Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»: «юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму.

Хоча у визначених законом випадках електронний документ не може бути застосовано як оригінал. Це:

- 1) свідоцтво про право на спадщину;
- 2) документ, який відповідно до законодавства може бути створений лише в одному оригінальному примірнику, крім випадків існування централізованого сховища оригіналів електронних документів;
- 3) в інших передбачених законом випадках.

Нотаріальне посвідчення цивільно-правової угоди, укладеної шляхом створення електронного документа (електронних документів), здійснюється у порядку, встановленому законом».

Тема 4. Інформаційні правовідносини

1. Поняття та структура інформаційних правовідносин.

2. Суб'єкти інформаційних правовідносин.

1. Поняття та структура інформаційних правовідносин

У загальному сенсі під інформаційними правовідносинами слід розуміти суспільні відносини, які виникають при збиранні, одержанні, використанні, поширенні, зберіганні інформації; відносини, пов'язані з формуванням інформаційних ресурсів, створенням та застосуванням інформаційних технологій у різних галузях життєдіяльності людини, суспільства, держави (інформаційна діяльність), захистом інформації, інформаційних ресурсів від неправомірного доступу (інформаційна безпека), забезпеченням прав суб'єктів – учасників інформаційних відносин та ін.

Поняття інформаційних відносин виникло у 70–80 роках ХХ ст., коли радянські вчені-юристи розпочали фундаментальні дослідження питань інформації, пов'язані насамперед з функціонуванням автоматизованих інформаційних систем у сфері управління народним господарством. Однак так званий «кібернетичний» напрям гальмував розвиток концепції інформаційних правовідносин як самостійного галузевого правового інституту.

У сучасному розумінні ***інформаційні відносини*** – це відносини, що виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства та держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації. При цьому одержання, використання, поширення та зберігання є основними видами інформаційної діяльності.

Основні принципи інформаційних відносин є:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- об'єктивність, вірогідність, повнота і точність;
- законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

Слід підкреслити, що при визначенні інформаційних відносин законодавець насамперед робить наголос на встановленні права на інформацію, тобто права (та його гарантії) вільно одержувати, використовувати, поширювати та зберігати відомості у будь-який законний спосіб. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання

заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ст. 34 Конституції України).

На сьогодні в науці, крім загальновизнаного тлумачення про інформаційні правовідносини як суспільні відносини, що регулюються нормами інформаційного права, не існує єдності щодо визначення інформаційних правовідносин, їх змісту, структури. У навчальній літературі інформаційні правовідносини визначаються, наприклад, як сукупність правовідносин, що виникають при здійсненні інформаційних процесів: створення, збирання, оброблення, накопичення, зберігання, пошуку, поширення та споживання інформації.

Суто «автоматизаційна» концепція інформаційних відносин доповнюється таким визначенням: інформаційними є правовідносини, що виникають у процесі доступу до інформації. При цьому наголошується, що об'єктом цих відносин є інформація як така, незалежно від того, в якому вигляді і на яких носіях вона створюється: у вигляді тематичних, регіональних масивів та баз даних, у режимі архівного зберігання або поширення (у тому числі засобами масової інформації тощо). Не суттєво й те, в яких системах (автоматизованих чи неавтоматизованих) ця інформація створюється та обробляється. Таким чином, сутність інформаційних правовідносин зводиться насамперед до суспільних відносин, які виникають під час інформаційної діяльності.

Існує також визначення, згідно з яким під інформаційними правовідносинами слід розуміти врегульовані інформаційно-правовою нормою суспільні відносини, сторони яких є носіями взаємних прав та обов'язків, установлених та гарантованих відповідною нормою.

Оскільки вітчизняна теоретична концепція інформаційного права у сучасній правовій доктрині України лише формується, у спеціальній літературі на сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення інформаційних правовідносин. Так, автори першого в Україні навчального посібника «Основи інформаційного права України» (2004) розуміють їх як суспільні відносини, об'єктом яких є інформація, або суспільні відносини щодо інформації. Інші науковці, наприклад, тлумачать відповідні правовідносини як відносини, що виникають у всіх сферах життя і діяльності людини, суспільства та держави при

одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації. Інформаційні правовідносини як різновид правових відносин містять основні їх ознаки.

Серед особливостей (характерних рис) інформаційних правовідносин називають, зокрема, такі, згідно з якими ці правовідносини:

- виникають, здійснюються та припиняються в інформаційній галузі в процесі обігу інформації;

- опосередковують державну політику визнання, виконання та захисту інформаційних прав та свобод людини і громадянина;

- відображають особливості застосування публічно-правових і цивільно-правових методів правового регулювання при здійсненні інформаційних прав і свобод із урахуванням специфічних особливостей юридичних властивостей інформаційних об'єктів;

- є реальними суспільними відносинами, оскільки саме правовідносинами вони стають на підставі регулювання нормами інформаційного законодавства. До цього слід додати, що інформаційні правовідносини регулюються нормами різних галузей права; основним об'єктом цих відносин є інформація з притаманними їй характерними ознаками.

У спеціальній літературі підкреслюється, що норми інформаційного права регулюють тільки найбільш важливі, принципові групи суспільних відносин, які мають суттєве значення для інтересів держави, суспільства та особи. Насамперед це відносини, пов'язані з пошуком, одержанням, передаванням, виробництвом, розповсюдженням, перетворенням і споживанням інформації. При цьому будь-які відносини, які склались в інформаційній галузі, не можуть бути предметом правового регулювання.

Оскільки, по-перше, недоцільним є правове втручання в окремі сфери життєдіяльності, а, по-друге, через особливості об'єкта регулювання неможливо забезпечити зовнішній контроль за виконанням тих чи інших нормативних приписів.

Отже, в інформаційній галузі слід виділяти суспільні відносини, що є або можуть бути об'єктом правового регулювання, саме вони становлять предметну сферу інформаційного права, та відносини, що в принципі неможливо (недоцільно) унормувати.

З урахуванням особливостей правового регулювання виділяють окремі групи інформаційних правовідносин. За особливостями дій суб'єктів інформаційних процесів правовідносини поділяють на такі, які виникають:

– при здійсненні пошуку, одержанні і споживанні інформації, інформаційних ресурсів, продуктів, послуг; при виробництві, переданні та поширенні інформації, інформаційних ресурсів, продуктів, послуг;

– при створенні і застосуванні інформаційних систем, їх мереж, засобів забезпечення;

– при створенні і застосуванні засобів і механізмів інформаційної безпеки.

Існує думка, що до відповідної групи відносин слід додати правовідносини, пов'язані з управлінням інформаційними процесами, інформатизацією.

Вітчизняні науковці, враховуючи різнобічність та множинність суспільних відносин, пропонують виділяти в інформаційній галузі:

– інформаційні відносини, які виникають під час створення, поширення, використання, зберігання і знищення (утилізації) інформації;

– інформаційно-галузеві відносини.

Інший поділ інформаційних правовідносин, заснований на зарубіжній практиці, передбачає поділ на групи, пов'язані з:

– правом громадян на доступ до інформації;

– захистом інформації, охороною виключних прав.

Групкування інформаційно-правових відносин має об'єктивні підстави, оскільки інформаційне право таким чином буде віддзеркалювати певний спектр суспільних відносин, активно впливати на них, регулювати, зважаючи на потреби практичної діяльності.

Існують також інші підходи до класифікації інформаційних відносин, які потребують окремого наукового аналізу. Як правило, основною групою інформаційних правовідносин є саме ті, що пов'язані з інформаційними процесами та становлять основу інформаційної діяльності. Таким чином, інформаційні відносини виникають насамперед під час інформаційної діяльності.

Основними напрямками інформаційної діяльності є політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний тощо. Матеріалізованим результатом інформаційної діяльності, призначеним для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій, є інформаційна продукція. Згідно зі ст. 23 Закону України «Про інформацію» інформаційна продукція – це

матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин. Інформаційною послугою є діяльність з надання інформаційної продукції споживачам з метою задоволення їхніх потреб.

Інформаційна продукція та інформаційні послуги є об'єктами цивільно-правових відносин, що регулюються цивільним законодавством України.

Інформаційні правовідносини, так само як й інші види правовідносин, мають свій юридичний склад – внутрішню узгоджену структуру взаємопов'язаних складових. Традиційно такими складовими є:

- 1) суб'єкт правовідносин;
- 2) юридичний зміст правовідносин, який виявляється в суб'єктивних правах і юридичних обов'язках названих суб'єктів (учасників) правовідносин;
- 3) об'єкт правовідносин.

2. Суб'єкти інформаційних правовідносин

Суб'єкти інформаційного права – це учасники суспільних відносин, наділені інформаційною правосуб'єктністю (право- і дієздатністю), яка визначається нормами права. Ст. 4 ЗУ «Про інформацію» визнає суб'єктами інформаційних відносин фізичних осіб; юридичних осіб; об'єднання громадян; суб'єктів владних повноважень.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Цивільного кодексу України учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи (далі – особи). В ч. 2 ст. 2 конкретизуються ці особи: учасниками цивільних відносин є: держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

Суб'єктами можуть бути визначені законом учасники інформаційних відносин, які набувають передбачених законом прав та обов'язків у процесі інформаційної діяльності. Основними суб'єктами є: автори, споживачі, поширювачі, зберігачі інформації. Водночас конституційне право на інформацію, закріплене у ст. 34 Основного закону, дає можливість кожному бути учасником інформаційних правовідносин.

Для суб'єкта (учасника) інформаційних правовідносин визначальною є інформаційна правосуб'єктність, тобто його здатність мати суб'єктивні інформаційні права, нести юридичні обов'язки та здатність набувати відповідних прав та обов'язків, які становлять зміст інформаційних

правовідносин. Так, учасники інформаційних відносин (ст. 43 Закону України «Про інформацію») мають право одержувати (виробляти, добувати), використовувати, поширювати та зберігати інформацію з використанням будь-яких засобів, крім випадків, передбачених законом. Кожний учасник інформаційних відносин для забезпечення своїх прав, свобод і законних інтересів має право на одержання інформації про:

- діяльність органів державної влади;
- діяльність народних депутатів;
- діяльність органів місцевого самоврядування та місцевої адміністрації;
- те, що стосується його особисто.

Крім того, учасники інформаційних відносин повинні:

- ☐ поважати інформаційні права інших суб'єктів;
- ☐ використовувати інформацію згідно з законом або договором (угодою);
- забезпечувати додержання принципів інформаційних відносин;
- ☐ забезпечувати доступ до інформації на умовах, передбачених законом або угодою;
- зберігати її в належному стані протягом встановленого терміну і надавати іншим особам або державним органам у передбаченому законом порядку;
- компенсувати шкоду у разі порушення законодавства про інформацію.

Чинне законодавство значно розширює перелік учасників інформаційних правовідносин. Встановляється правовий статус, наприклад, власників інформації, засобів масової інформації, окремо – засновників (співзасновників) засобів масової інформації, журналістів, видавців, провайдерів, підписувачів, посередників та ін. Самостійними учасниками інформаційних правовідносин можуть бути територіальна громада, органи місцевого самоврядування, депутати місцевих рад, політичні партії, громадські організації та інші. Наявне широке коло, яке має тенденцію до постійного розширення, суб'єктів інформаційних правовідносин, що різняться між собою за обсягом визначеної інформаційної правосуб'єктності, зумовлене різнобічними інформаційними правовідносинами, що виникають, змінюються і припиняються в інформаційній галузі.

У спеціальній літературі здійснюються спроби класифікувати суб'єктів інформаційних правовідносин за різними критеріями. Здійснюється поділ суб'єктів інформаційних правовідносин за:

1) правовим статусом – це фізичні особи: громадяни України, іноземці, особи без громадянства; юридичні особи приватного і публічного права, зокрема міжнародного;

2) соціальні спільноти: держави, територіальні громади тощо;

3) характером дій з інформацією – автори, споживачі, поширювачі, зберігачі (охоронці) інформації. Автор створює інформацію (інформаційний продукт), споживач – одержує її, використовує; поширювач – її розповсюджує, а зберігач (охоронець) – зберігає, захищає від несанкціонованого доступу.

Учасники інформаційних відносин повинні обладати правосуб'єктністю.

Інформаційну правосуб'єктність визначаємо як здатність суб'єкта інформаційних правовідносин мати інформаційні права та набувати своїми діями суб'єктивні інформаційні права і обов'язки, які становлять зміст інформаційних правовідносин.

Інформаційна правосуб'єктність складається з інформаційної правоздатності та інформаційної дієздатності. Виникнення інформаційних прав і обов'язків у особи зумовлено наявністю у неї інформаційної правоздатності, що є невідчужуваною від особи ознакою – юридичною здатністю бути носієм відповідних прав і обов'язків з числа передбачених законом. Особа не може бути ані обмежена, ані позбавлена правоздатності.

Особа може самотійно вступати у інформаційні правовідносини лише за умови її дієздатності. Інформаційна дієздатність – це визначена інформаційним законодавством юридична можливість суб'єкта інформаційних правовідносин здійснювати свої інформаційні права й обов'язки, реалізуючи яку (можливість) він здатний бути активним учасником інформаційних відносин. Тобто, суб'єкт інформаційних правовідносин самотійно визначає, які права йому реалізовувати, у які конкретні інформаційні правовідносини йому вступати.

Елементом інформаційної правосуб'єктності є і деліктоздатність, тобто здатність суб'єкта інформаційних правовідносин нести юридичну відповідальність за вчинене правопорушення. Деліктоздатність фізичних осіб як учасників інформаційних правовідносин, як правило, настає з 16 років (за окремі види правопорушень може наступати раніше або пізніше). Право-, діє- та деліктоздатність юридичної особи наступають практично завжди одночасно (за винятком здійснення інформаційної діяльності, що потребує спеціального дозволу (ліцензії)), тобто з моменту державної реєстрації і припиняються з ліквідацією юридичної особи.

Особливий статус має держава як суб'єкт інформаційних правовідносин. Зрозуміло, що категорії інформаційної правосуб'єктності (правоздатності і дієздатності) для держави Україна або іноземних держав не визначаються. У міждержавних відносинах Україна виступає суб'єктом міжнародних, у тому числі інформаційних, відносин. Учасником внутрішньо державних відносин держава стає через органи державної влади, тобто опосередковано. Для органів державної влади ж інформаційна правосуб'єктність, як зазначалося, полягає у сукупності певних законодавчо передбачених повноважень.

Учасники інформаційних відносин зобов'язані:

- поважати інформаційні права інших суб'єктів;
- використовувати інформацію згідно з законом або договором (угодою);
- забезпечувати додержання принципів інформаційних відносин (гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода її обміну; об'єктивність, вірогідність інформації; повнота і точність інформації; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації);
- забезпечувати доступ до інформації усім споживачам на умовах, передбачених законом або угодою;
- зберігати її в належному стані протягом встановленого терміну і надавати іншим громадянам, юридичним особам або державним органам у передбаченому законом порядку;
- компенсувати шкоду, заподіяну при порушенні законодавства про інформацію.

Щодо іноземних та міжнародних суб'єктів законодавство передбачає певні обмеження порівняно з аналогічними національними суб'єктами. Такі обмеження, наприклад, стосуються участі у передвиборній агітації, заснування засобів масової інформації та інформаційних агентств, провадження діяльності із захисту інформації, доступу до деяких видів інформації тощо.

Визначення конкретного змісту правового статусу суб'єктів інформаційних правовідносин є складним з огляду на їх різноплановість та нерівноправність і, як правило, визначається правовими нормами, що регулюють кожний конкретний вид інформаційної діяльності.

Проте існує і певний комплекс універсальних прав, обов'язків та відповідальності суб'єктів інформаційних відносин, що є загальним для інформаційного права в цілому. Так, суб'єкти інформаційних відносин мають право одержувати (виробляти, добувати), використовувати, поширювати та зберігати інформацію в будь-якій формі з використанням будь-яких засобів, крім випадків, передбачених законом.

Тема 5. Правове регулювання доступу до публічної інформації

1. Доступ громадян до інформації, його зв'язок з інститутом свободи слова.

2. Нормативно-правове регулювання права доступу громадян до інформації.

1. Доступ громадян до інформації, його зв'язок з інститутом свободи слова

Доступ до інформації у суб'єктивному розумінні – це гарантована державою можливість фізичних, юридичних осіб і держави (державних органів) вільно одержувати відомості, необхідні їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, що не порушує права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

В об'єктивному розумінні доступ до інформації – це сукупність правових норм, що регламентують суспільні інформаційні відносини щодо одержання їх учасниками відомостей, необхідних їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій.

У розробленому визначенні поняття «доступ до інформації» закріплено такий суб'єктний склад доступу до інформації:

- 1) громадяни, у тому числі іноземці та особи без громадянства;
- 2) юридичні особи;
- 3) держава в особі її державних органів, у тому числі іноземні держави.

Зазначимо, що для окремих суб'єктів інформаційних відносин встановлюються додаткові юридичні гарантії реалізації доступу до інформації, наприклад, переважним правом на одержання інформації користуються громадяни, яким ця інформація необхідна для виконання своїх професійних обов'язків, а кожна особа (юридична особа у тому числі) має право на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї.

Реалізація суб'єктами інформаційних відносин доступу до інформації пов'язана з одержанням будь-яких відомостей, необхідних їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Тобто об'єктами доступу може бути будь-який вид інформації як такої, у тому числі інформація з обмеженим доступом.

Остання може бути об'єктом доступу при відповідності суб'єкта та підстав одержання такої інформації встановленим законодавством України вимогам, або ж у випадку, наприклад, коли вона є суспільно значимою, тобто якщо вона є предметом громадського інтересу і якщо право суб'єкта

інформаційних відносин знати цю інформацію переважає право власника інформації з обмеженим доступом на її захист. Зазначимо також, що об'єктом доступу (одержання) інформації можуть бути не лише відомості про діяльність органів влади та місцевого самоврядування, а будь-які відомості у тому числі про фізичну особу (при наявності її згоди або у виключних передбачених законом випадках), про діяльність недержавних установ та організацій тощо.

Перейдемо до розгляду поняття «свобода слова» та його співвідношення з поняттям «доступ до інформації». Свобода слова і вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань гарантуються Конституцією України і відповідно до Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (частина перша ст. 2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1703-IV (1703-15) від 11.05.2004; в редакції Закону № 1170-VII (1170-18) від 27.03.2014) означають «право кожного вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації, крім випадків, визначених законом, коли обмеження цього права необхідно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя». Однак його застосовують здебільшого при визначенні суспільних відносин, пов'язаних із діяльністю засобів масової інформації.

Втім у національному законодавстві України відсутній законодавчий чи інший нормативний акт, який би регламентував суспільні відносини, що виникають з приводу реалізації громадянами права на свободу слова.

2. Нормативно-правове регулювання права доступу громадян до інформації

Закони про доступ до публічної інформації існують у більшості демократичних держав, і вони виступають реальним правовим механізмом здійснення одного з основних прав людини – права на доступ до публічної інформації, що є, у свою чергу, вимогою європейського законодавства та необхідною умовою інтеграції у Європейське співтовариство. Прикладом держав, у яких існують закони про доступ до (свободу) інформації, є: США (Закон про свободу доступу до інформації), Великобританія (Закон про свободу

інформації), Латвія (Закон про свободу інформації), Естонія (Закон про свободу інформації), Словаччина (Закон про вільний доступ до інформації), Болгарія (Закон про доступ до публічної інформації), Словенія (Закон про доступ до публічної інформації), Угорщина (Закон про захист інформації) тощо.

Загалом, протягом останнього десятиріччя в усьому світі різні держави створили законодавство про свободу інформації – включаючи Великобританію, Нігерію, Мексику, Тринідад і Тобаго, Південну Африку, Південну Корею, Таїланд, Фіджі, Японію та більшість країн Східної і Центральної Європи. Ще раніше запровадили такі закони Швеція, США, Нідерланди, Фінляндія, Австралія і Канада.

Прямує до удосконалення власного законодавства у сфері інформаційних відносин й Україна. Окрім згаданих вище конституційних положень, що гарантують право на інформацію, існують також інші норми, які забезпечують належну реалізація зазначеного права. Так, деякі статті Конституції України побічно стосуються проблем права на інформацію, гарантій його реалізації. Наприклад, ст. 15 Основного Закону проголошує заборону цензури, під якою, як правило, розуміється спеціальний державний контроль за ідеологічним і політичним змістом засобів масової інформації, незалежно від форми – проспективний (до друку) чи ретроспективний (після друку). Тобто на конституційному рівні забороняється попереднє, цензурне регулювання діяльності засобів масової інформації, гарантується свобода масової інформації.

Серед конституційних положень, які гарантують право на інформацію, називають також норму ст. 57 Конституції України, за якою закони та інші нормативно-правові акти, не доведені до відома населення, не є чинними. Необхідність розвитку суспільних відносин на засадах демократичної, правової держави, підвищення правової культури, зміцнення законності зумовлюють забезпечення *вільного доступу до правової інформації*, що на сьогодні є досить складною проблемою.

В Україні правове регулювання реалізації права на інформацію і доступу до інформації зокрема здійснюється законами України «Про інформацію», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про звернення громадян», «Про державну таємницю» тощо.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року (в редакції Закону М3317-IV від 12.01.2006 р.), наприклад, регулює відносини, що виникають у сфері телевізійного та радіомовлення на території

України, визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови їх функціонування, спрямовані на реалізацію свободи слова, *прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації*, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань.

Закон України «Про обов'язковий примірник документів» визначає правові засади функціонування системи обов'язкового примірника документів та регулює інформаційні відносини, пов'язані з поповненням національного інформаційного фонду України. *Обов'язковий примірник документів* – примірник різних видів тиражованих документів, який передає його виробник на безоплатній або платній основі юридичним особам, визначеним Законом України «Про обов'язковий примірник документів»; *національний інформаційний фонд України* – це сукупність інформаційних фондів (інформаційних ресурсів) держави: архівного, бібліотечного, стандартів, архіву друку, фонду фільмів, патентного та інших фондів.

Зазначений закон передбачає важливі гарантії реалізації права громадян на інформацію, адже його дія поширюється на відносини, які виникають при:

- виготовленні (у тому числі публікуванні) юридичними та фізичними особами України різних видів тиражованих документів в Україні та за її межами;
- виготовленні різних видів тиражованих документів в Україні юридичними та фізичними особами інших держав;
- одержанні обов'язкового примірника документів юридичними особами України.

Закон України «Про обов'язковий примірник документів» не поширюється на відносини, які виникають при виготовленні документів з обмеженим доступом, документів управлінського та особистого характеру, документів в одиничному виконанні.

До обов'язкового примірника документів належать такі їх види:

- видання текстові, нотні, картографічні, образотворчі;
- видання електронні;
- видання, аудіопродукція та інші документи для сліпих;
- аудіо-, візуальна, аудіовізуальна продукція (кіно-, відео-, фото-, фонодокументи);
- нормативно-правові акти у сфері стандартизації, метрології та сертифікації;
- патентні документи.

Виробники документів доставляють всі примірники документів або окремі за їх профілем чи/та видом:

1) обов'язковий безоплатний примірник видань – Книжковій палаті України; національним, у тому числі спеціалізованим, всеукраїнським бібліотекам; Верховній Раді України; Президентові України; Кабінетові Міністрів України; органам виконавчої влади у галузі інформації, на які покладена функція державної реєстрації засобів масової інформації та ведення Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції;

2) обов'язковий безоплатний примірник видань, що виготовляються (у тому числі публікуються) на відповідній території, – універсальним бібліотекам (Автономної Республіки Крим та обласним);

3) обов'язковий безоплатний примірник патентних документів – державним центрам науково-технічної та економічної інформації, всеукраїнським галузевим бібліотекам;

4) обов'язковий безоплатний примірник аудіо-, візуальної, аудіовізуальної продукції:

– державному фондові фільмів при центральному органі виконавчої влади в галузі кінематографії – фільмокопії та вихідні матеріали кіно- і відеофільмів, створених повністю або частково за кошти Державного бюджету України, та фільмокопії кіно- і відеофільмів, створених в Україні за кошти юридичних осіб з приватною формою власності або фізичних осіб (крім фільмів документального характеру, кіноперіодики, творів кіно- і відеолітопису);

– центральному державному кінофотофоноархіву України – фільмокопії та вихідні матеріали кіно- і відеофільмів документального характеру, кіноперіодики, творів кіно- і відеолітопису, фото-, фонодокументи, що створені повністю або частково за кошти Державного бюджету України, а також фільмокопії документального характеру, кіноперіодики, творів кіно- і відеолітопису, фото-, фонодокументи, створені за кошти юридичних осіб з приватною формою власності або фізичних осіб;

– національним, у тому числі спеціалізованим, всеукраїнським бібліотекам – аудіопродукція довідкового, навчального, науково-просвітницького, виробничо-професійного, розважального характеру;

– універсальним бібліотекам (Автономної Республіки Крим та обласним)

– аудіопродукція краєзнавчого характеру, виготовлена на відповідній території;

5) обов'язковий безоплатний примірник нормативно-правових актів у сфері стандартизації, метрології та сертифікації – Національному автоматизованому інформаційному фонду стандартів, Книжковій палаті України, всеукраїнським бібліотекам;

6) обов'язковий безоплатний примірник видань, аудіопродукції та інших документів для сліпих – центральній бібліотеці Українського товариства сліпих;

7) обов'язковий безоплатний примірник малотиражних документів (до 100 примірників) – Книжковій палаті України та національним бібліотекам;

8) два обов'язкових безоплатних примірники виготовлених дисків для лазерних систем зчитування із записом на них інформації – спеціально уповноваженому органу з питань ліцензування.

Одержувачі документів зобов'язані:

- провадити реєстрацію (облік), наукову систематизацію обов'язкового примірника документів;

- забезпечувати технічні, санітарно-гігієнічні умови для зберігання обов'язкового примірника документів;

- надавати обов'язковий примірник документів юридичній або фізичній особі у тимчасове користування;

- безоплатно публікувати на вимогу виробників документів бібліографічну інформацію про виготовлені ними документи у виданнях державної бібліографії і централізованої каталогізації сигнальної та реферативної інформації;

- створювати автоматизовані банки даних, електронні каталоги.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів. Закон визначає, що *електронний документообіг (обіг електронних документів)* – це сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів.

Завданням державного регулювання у сфері електронного документообігу, відповідно до цього Закону (ст. 4), є:

- реалізація єдиної державної політики електронного документообігу;

- забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів електронного документообігу;

– нормативно-правове забезпечення технології оброблення, створення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів.

Одним із реквізитів електронного документа є електронний підпис. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис» електронний цифровий підпис – це вид електронного підпису, отриманий за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача.

Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа.

Особистий ключ – це параметр криптографічного алгоритму формування електронного цифрового підпису, доступний тільки підписувачу.

Відкритий ключ – параметр криптографічного алгоритму перевірки електронного цифрового підпису, доступний суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису. Чинність і належність відкритого ключа підписувачу засвідчується за допомогою сертифікату відкритого ключа, який є документом, що розповсюджується в електронній формі або на папері та використовується для ідентифікації особи підписувача.

Законодавство виділяє два види сертифікатів ключів – прості й посилені. Останні мають право видавати лише акредитовані центри сертифікації ключів, засвідчувальні центри органів виконавчої влади та центральний засвідчувальний орган за умови повної відповідності параметрів криптографічного алгоритму формування та перевірки електронного цифрового підпису вимогам законодавства.

Електронний цифровий підпис після необхідної перевірки за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки).

Функціонування системи електронного документообігу забезпечується комплексом спеціальних установ та організацій, до яких законодавство відносить:

- Контролюючий орган (його функції виконує Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України), що здійснює перевірку дотримання вимог законодавства центральним засвідчувальним органом, засвідчувальними центрами та центрами сертифікації ключів.

- Центральний засвідчувальний орган, який створюється Кабінетом Міністрів України та забезпечує у межах своїх повноважень створення умов

для функціонування засвідчувальних центрів органів виконавчої влади або інших державних органів та центрів сертифікації ключів. Основними завданнями центрального засвідчувального органу є обслуговування посилених сертифікатів відкритих ключів центрів, а також їх акредитація.

– Засвідчувальні центри органів виконавчої влади, Центри сертифікації ключів, Акредитовані центри сертифікації ключів надають послуги, пов'язані з наданням особистих ключів для електронного цифрового підпису, їх сертифікатів, засвідчення їх чинності.

Особливі правила застосування електронного цифрового підпису встановлено для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної форми власності. Так зазначеним вище установам дозволяється застосовувати електронний цифровий підпис лише за умови використання надійних засобів електронного цифрового підпису.

Така надійність засобів електронного цифрового підпису має бути підтверджена сертифікатом відповідності або позитивним висновком за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації, отриманим на ці засоби від адміністрації Держспецзв'язку.

Застосування електронного цифрового підпису для вчинення правочинів за участю інших юридичних та фізичних осіб можливе лише за наявності у них посилених сертифікатів відкритих ключів.

Застосування електронного цифрового підпису забороняється:

– для складання електронних документів, які не можуть бути оригіналами у випадках, передбачених законодавством;

– для вчинення правочинів на суму, що перевищує 1 млн гривень.

Закон також встановлює, що «відправлення та передавання електронних документів здійснюються автором або посередником в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ.

Якщо автор і адресат у письмовій формі попередньо не домовилися про інше, датою і часом відправлення електронного документа вважаються дата і час, коли відправлення електронного документа не може бути скасовано особою, яка його відправила. У разі відправлення електронного документа шляхом пересилання його на електронному носії, на якому записано цей

документ, датою і часом відправлення вважаються дата і час здавання його для пересилання.

Вимоги підтвердження факту одержання документа, встановлені законодавством у випадках відправлення документів рекомендованим листом або передавання їх під розписку, не поширюються на електронні документи. У таких випадках підтвердження факту одержання електронних документів здійснюється згідно з вимогами Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Електронний документ вважається одержаним адресатом з часу надходження авторові повідомлення в електронній формі від адресата про одержання цього електронного документа автора, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу.

Якщо попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу не визначено порядок підтвердження факту одержання електронного документа, таке підтвердження може бути здійснено в будь-якому порядку автоматизованим чи іншим способом в електронній формі або у формі документа на папері. Зазначене підтвердження повинно містити дані про факт і час одержання електронного документа та про відправника цього підтвердження.

У разі ненадходження до автора підтвердження про факт одержання цього електронного документа вважається, що електронний документ не одержано адресатом.

Якщо автор і адресат у письмовій формі попередньо не домовилися про інше, електронний документ вважається відправленим автором та одержаним адресатом за їх місцезнаходженням (для фізичних осіб – місцем проживання), у тому числі якщо інформаційна, телекомунікаційна, інформаційно-телекомунікаційна система, за допомогою якої одержано документ, знаходиться в іншому місці. Місцезнаходження (місце проживання) сторін визначається відповідно до законодавства.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає також умови зберігання електронних документів та функціонування архівів електронних документів: суб'єкти електронного документообігу повинні зберігати електронні документи на електронних носіях інформації у формі, що дає змогу перевірити їх цілісність на цих носіях.

Строк зберігання електронних документів на електронних носіях інформації повинен бути не меншим від строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері.

У разі неможливості зберігання електронних документів на електронних носіях інформації протягом строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері, суб'єкти електронного документообігу повинні вживати заходів щодо дублювання документів на кількох електронних носіях інформації та здійснювати їх періодичне копіювання відповідно до порядку обліку та копіювання документів, встановленого законодавством. Якщо неможливо виконати зазначені вимоги, електронні документи повинні зберігатися у вигляді копії документа на папері (у разі відсутності оригіналу цього документа на папері). При копіюванні електронного документа з електронного носія інформації обов'язково здійснюється перевірка цілісності даних на цьому носії.

При зберіганні електронних документів обов'язкове дотримання таких вимог:

- 1) інформація, що міститься в електронних документах, повинна бути доступною для її подальшого використання;
- 2) має бути забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, в якому він був створений, відправлений або одержаний;
- 3) у разі наявності повинна зберігатися інформація, яка дає змогу встановити походження та призначення електронного документа, а також дату і час його відправлення чи одержання.

Суб'єкти електронного документообігу можуть забезпечувати дотримання вимог щодо збереження електронних документів шляхом використання послуг посередника, у тому числі до архівної установи, якщо така установа дотримується вимог цієї статті. Створення архівів електронних документів, подання електронних документів до архівних установ України та їх зберігання в цих установах здійснюється у порядку, визначеному законодавством.

Сучасна система електронного документообігу в Україні лише починає формуватися, але вже існує досвід її застосування, у тому числі, і у сфері діяльності органів виконавчої влади.

Однак більшість механізмів реалізації права громадян на інформацію регламентуються підзаконними нормативно-правовими актами. Розглянемо окремі з них.

Указ Президента України від 19 березня 1997 року № 241/97 «Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян на звернення» акцентував увагу на збільшенні кількості звернень громадян до Президента України, центральних і місцевих органів виконавчої влади, передусім скарг на відсутність належного реагування на них з боку посадових осіб. З метою ліквідації зазначених недоліків міністерства інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська і Севастопольська міські, районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації незалежно від форм власності були зобов'язані:

- забезпечити створення необхідних умов для реалізації конституційних прав громадян на письмове звернення або особистий прийом та обов'язкове одержання обґрунтованої відповіді на нього, а також неухильне виконання вимог Закону України «Про звернення громадян» щодо об'єктивної, всебічної і вчасної перевірки заяв і скарг, домагатися реального здійснення прийнятих по них рішень;

- виявляти та усувати причини, що породжують скарги громадян, вирішувати питання про відповідальність посадових осіб, з вини яких допущені порушення, бюрократизм і тяганина; аналізувати стан роботи із зверненнями громадян та інформувати про це населення, враховувати результати аналізу у практичній роботі;

- регулярно проводити особистий прийом посадовими особами громадян за місцем їх праці і проживання, затвердити графіки прийому; вивчати і відповідним чином реагувати на критичні звернення громадян, опубліковані у засобах масової інформації, а також на публікації та репортажі з питань стану розгляду звернень громадян, повідомляти редакції засобів масової інформації про вжиті по скаргах заходи.

Тема 6: Інформація з обмеженим доступом

1. *Поняття і правовий режим державної таємниці.*
2. *Звід відомостей, що становлять державну таємницю. Класифікація видів секретної інформації.*
3. *Конфіденційна інформація, що є власністю держави.*
4. *Комерційна таємниця.*
5. *Професійна таємниця.*
6. *Поняття і правовий режим державної таємниці.*

1. Поняття і правовий режим державної таємниці

Основним нормативно-правовим актом, що визначає режим державної таємниці, є Закон України «Про державну таємницю». Він регулює суспільні відносини, що виникають з приводу віднесення певних відомостей до державної таємниці, їх розсекреченням та захист в інтересах національної безпеки України. Зокрема, цей Закон визначає:

- компетенцію органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у сфері охорони державної таємниці;
- здійснення права власності на секретну інформацію та її матеріальні носії;
- порядок віднесення інформації до державної таємниці;
- порядок засекречення і розсекречення матеріальних носіїв інформації;
- порядок охорони державної таємниці.

Згідно зі ст. 1 Закону «Про державну таємницю» *державна таємниця (секретна інформація) є видом таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.*

Отже, основними ознаками секретної інформації є:

- належність конкретних відомостей до визначених законодавством про державну таємницю сфер;
- наявність потенційної загрози національній безпеці у випадку розголошення цих відомостей;
- засекречування інформації відповідно до встановленої законодавством процедури;
- застосування державою заходів щодо охорони такої інформації.

Основною підставою класифікації секретної інформації є *ступінь секретності*. Ця категорія характеризує важливість секретної інформації, ступінь обмеження доступу до неї та рівень її охорони державою. Законодавством передбачено три ступені секретності для інформації, що становить державну таємницю: «особливої важливості», «цілком таємно», «таємно».

Зі ступенем секретності безпосередньо пов'язаний і максимальний строк дії режиму секретності інформації. Він не може перевищувати для інформації із ступенем секретності «особливої важливості» – 30 років, для інформації «цілком таємно» – 10 років, для інформації «таємно» – 5 років.

При встановленні режиму секретності інформації, що становить Державну таємницю, слід виділити дві основні процедури: віднесення інформації до державної таємниці та засекречування матеріальних носіїв інформації. *Віднесення інформації до державної таємниці* – це процедура Ухвалення (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу змін до нього.

Засекречування матеріальних носіїв інформації означає введення у встановленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом надання відповідного грифу секретності документам, виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації.

Охорона державної таємниці передбачає впровадження комплексу організаційно-правових заходів, до яких, зокрема, належать:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;
- дозвільний порядок провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею;
- обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації;
- обмеження щодо доступу до державної таємниці іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб;
- режим секретності органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, підприємств, установ і організацій, що проводять діяльність, пов'язану з державною таємницею;

- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;
- технічний і криптографічний захист секретної інформації.

У випадку, якщо обмеження права власності на секретну інформацію або її матеріальні носії завдають шкоди їх власнику, відшкодування здійснюється за рахунок держави у порядку та розмірах, що визначаються у договорі між власником такої інформації або її матеріальних носіїв і компетентним органом державної влади. Подібним договором також визначаються:

– порядок та умови охорони державної таємниці, включаючи режим секретності під час користування і розпорядження секретною інформацією та її матеріальними носіями;

– обумовлюється згода власника цієї інформації та її матеріальних носіїв на здійснення права власності з урахуванням обмежень, встановлених відповідно до Закону;

– взяття власником на себе зобов'язання щодо збереження державної таємниці та ознайомлення його з мірою відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю.

У випадку відмови власника засекреченої інформації від укладення договору чи його порушення за рішенням суду відповідна інформація або її матеріальні носії можуть бути вилучені у власність держави за умови попереднього і повного відшкодування власникові їх вартості.

Законодавством визначено перелік інформації, що не може бути засекречена. Так, за ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» не належить до державної таємниці інформація:

- про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту;
- про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;
- про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;
- про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;

– інша інформація, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути засекречена.

Процес надання фізичним особам права на отримання та використання інформації передбачає проведення певної, визначеної законодавством процедури та за умови додержання особою певних вимог. Ця процедура складається з двох основних етапів, першим із яких є надання *допуску до державної таємниці*, тобто *оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації*. Слід уточнити використання у цьому визначенні терміна *громадянин*, адже за загальним правилом допуск до державної таємниці може надаватися лише дієздатним громадянам України віком від 18 років, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання.

Форми допуску до державної таємниці встановлюються залежно від ступеня секретності інформації. Законодавство передбачає три форми такого допуску: *форма 1* – для роботи із секретною інформацією, що має ступені секретності «особливої важливості», «цілком таємно» і «таємно», яка має термін дії 5 років; *форма 2* – для ступенів секретності «цілком таємно» і «таємно» з терміном дії 7 років; *форма 3* – для ступеня секретності «таємно» з терміном дії 10 років.

Згідно зі ст. 22 Закону України «Про державну таємницю» надання допуску громадян до державної таємниці передбачає:

- визначення необхідності роботи громадянина із секретною інформацією;
- перевірку громадянина у зв'язку з допуском до державної таємниці;
- взяття громадянином на себе письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена;
- одержання у письмовій формі згоди громадянина на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з його допуском до державної таємниці;
- ознайомлення громадянина з мірою відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю.

2. Звід відомостей, що становлять державну таємницю. Класифікація видів секретної інформації

Сам Звід відомостей, що становлять державну таємницю (далі ЗВІДТ), є систематизованим переліком відомостей, що становлять державну таємницю.

Цей перелік складається зі статей, пунктів та підпунктів. Відомості систематизуються у чотири великі групи (статті) відповідно до сфери державної діяльності:

- сфера оборони;
- сфера економіки;
- сфера зовнішніх відносин;
- сфера державної безпеки і охорони правопорядку.

Відомості, що належать до кожної із цих груп, класифікуються на окремі пункти та підпункти за основними характеристиками:

- змісту відомостей, що становлять державну таємницю;
- ступеня секретності («особливої важливості», «цілком таємно», «таємно»);
- строку дії рішення про віднесення інформації у роках (30 років, 10 років, 5 років).

Реєстрація відомостей у ЗВДТ є підставою для надання документу, виробу чи іншому матеріальному носію інформації, що містить ці відомості, грифу секретності, який відповідає ступеню секретності, встановленому для них у ЗВДТ. Самі записи в ЗВДТ не повинні містити державних секретів.

Перелік відомостей, що становлять державну таємницю, у рамках визначених Законом «Про державну таємницю» та ЗВДТ чотирьох основних сфер, можна також умовно класифікувати за деякими напрямками та видами інформації. Так, у військовій сфері можна виділити інформацію, що стосується безпосередньо Збройних сил України, до якої, зокрема, віднесено відомості:

- про зміст оперативних планів і документів бойового управління директив, бойових наказів, донесень та зведень;
- про підготовку військ до виконання оперативних (бойових) завдань;
- про систему бойового чергування;
- про стратегічне розгортання та зміст мобілізаційних завдань, оперативно-мобілізаційних заходів;
- про зміст закритих навчальних програм у вищих військових навчальних закладах Збройних сил України.

Іншу групу можна кваліфікувати як інформацію військово-технічного характеру. Це, зокрема, відомості:

- про військові об'єкти, зразки озброєння і військової техніки, органи державної влади і режимні об'єкти, підприємства, установи та організації, що підлягають захисту від засобів технічних розвідок;

– про норми технічного захисту інформації, віднесеної до державної таємниці;

– про нові зразки озброєння та військової техніки, нові технології створення та модернізації зразків озброєння та військової техніки;

– про досягнення науки і техніки, які можуть бути використані для потреб оборони і мають принципове значення для розробки нових видів озброєння та військової техніки;

– про систему фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів.

Приділено також увагу захисту інформації, яка стосується заходів захисту населення в умовах можливих військових конфліктів. Так, у ЗВДТ включено інформацію:

– про управління системою Цивільної оборони України в умовах військового часу;

– про схеми та джерела водозабезпечення, заходи їх охорони;

– про особливо важливі та важливі об'єкти, які беруться під військову і воєнізовану пожежну охорону в умовах воєнного стану.

І, нарешті, до державної таємниці у військовій сфері віднесено низку відомостей географічно-топографічного характеру, які мають важливе значення для бойового застосування військ, зокрема:

– про результати роботи щодо створення й уточнення державної системи координат і геодезичних параметрів, розробку і застосування національних космічних топогеодезичних засобів для забезпечення Збройних сил України;

– геодезичні дані, топографічні і картографічні матеріали з певними характеристиками, оприлюднення яких можливе лише після узгодження відповідно до законодавства.

Наступною сферою класифікації відомостей, що становлять державну таємницю, є сфера економіки. Серед інформації економічного характеру, що її внесено до ЗВДТ, також можна виділити кілька основних груп.

По-перше, це інформація військово-економічного характеру, захист якої є одним із заходів забезпечення функціонування економіки України в умовах воєнного стану, матеріально-технічного забезпечення Збройних сил та підприємств оборонного призначення. Наприклад, до ЗВДТ внесено відомості, які характеризують:

– виробничі потужності мобілізаційного призначення галузей національної економіки щодо виробництва оборонної продукції;

– заходи для забезпечення сталості функціонування галузей економіки України в умовах воєнного стану;

– кількість, вартість, строки постачання озброєння і військової техніки у Збройних силах України та військових формуваннях;

– номенклатуру, кількість, строки постачання військових формувань основними видами пального і мастильних матеріалів, речового та медичного майна, продовольства тощо.

Як стратегічну охарактеризовано економічну інформацію, що розкриває характеристики забезпеченості економіки України стратегічними або критично-необхідними сировиною і матеріалами. У ЗВДТ це, наприклад, відомості:

– про розміри і розміщення стратегічних запасів та резервів нафти, газу і нафтопродуктів України;

– про балансові запаси корисних копалин у надрах та обсяги їх видобутку (виробництва) в Україні;

– про балансові запаси урану в надрах України.

– оперативно-статистичні дані митних органів про експортно-імпортні операції з окремими стратегічними видами сировини і продукції;

– про магістральні або внутрішньозонові лінії зв'язку, мереж зв'язку загального користування із зазначенням трас проходження через об'єкти зв'язку, що належать до мобілізаційних потужностей господарства України.

Нарешті, останню групу становлять відомості, захист яких здійснюється в інтересах забезпечення нормального функціонування кредитно-фінансової системи України. До цієї групи належать такі відомості:

– про номенклатуру та обсяги матеріальних цінностей державного резерву;

– про кількість надходження до Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України, про відпуск їх на потреби народного господарства за період від одного року і більше, про планові обсяги реалізації золота за вільноконвертовану валюту або кількість золота, яке видано на закупівлю за кордоном товарів, за період від одного року і більше;

– про розроблені монетним двором Національного банку України банкноти і монети України нових зразків;

– про засоби захисту від підробки банкнот, бланків державних цінних паперів і документів суворого обліку України (крім відомостей про загальновідомі засоби захисту);

– про технології виготовлення та застосування спеціальних складових захисних голографічних елементів, які створюються на замовлення органів

державної влади, у тому числі для захисту від підробки банкнот, цінних паперів, документів суворого обліку.

У сфері зовнішніх відносин визначено два основних види інформації, що становить державну таємницю і підлягає охороні.

По-перше, це інформація, розголошення якої може завдати шкоди зовнішньополітичній діяльності України, в тому числі, відомості містяться в директивах, планах та вказівках делегаціям і посадовим особам, які представляють Україну, розголошення яких розкриває стратегію і тактику зовнішньої політики України.

По-друге, це інформація про деякі аспекти міждержавної військово-економічного співпраці, яка згідно із законодавством України або її міжнародно-правовими зобов'язаннями є таємною. Це, зокрема, стосується відомостей про номенклатуру, обсяги та фінансування операцій з експорту, імпорту озброєння, військової техніки, окремих стратегічних видів сировини і продукції, а також відомостей про військову, військово-технічну та науково-технічну співпрацю з іноземними державами тощо.

Ще однією сферою інформації, яка становить державну таємницю, що її виділяє національне законодавство, є сфера державної безпеки і охорони правопорядку. Серед переліку відповідних відомостей, наведених у ЗВДТ, також можна виокремити декілька характерних напрямів.

По-перше, це інформація про деякі аспекти негласної та правоохоронної діяльності, яка впроваджується правоохоронними органами та військовими підрозділами України, а також про особовий склад і підготовку відповідних підрозділів і осіб, що здійснюють подібну діяльність. Зокрема, це інформація:

- про зміст, плани, організацію і результати оперативно-розшукової та розвідувальної діяльності, її конкретні засоби, форми і методи;
- про отримані результати ведення агентурної та спеціальної розвідки, радіоелектронної розвідки, контролю безпеки інформації та зв'язку тощо;
- про штат, штатну розстановку, стан, зміст і організацію бойової і спеціальної підготовки особового складу Служби безпеки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Управління державної охорони.

Наступну групу становить інформація про заходи охорони різних режимних об'єктів, осіб та матеріальних цінностей, які взято під державну охорону. До неї, зокрема, належать відомості:

- про технічні системи забезпечення діяльності, охорони, зв'язку, зміст заходів пропускового і внутрішньооб'єктового режиму об'єкта СБУ, Управління державної охорони та Прикордонних військ, на якому впроваджено особливий режим;

- про організацію, стан і способи охорони установ кримінально-виконавчої системи;

- про заходи охорони органів державної влади, осіб та об'єктів щодо яких здійснюється державна охорона;

- про організацію та порядок забезпечення безпеки пересування територією України вищих посадових осіб України та урядових делегацій іноземних держав;

- про строки, маршрути та організацію охорони перевезення банкнот і монет та інших цінностей у системі Національного банку України.

До останньої групи можна віднести інформацію про безпосереднє здійснення заходів захисту інформації та державної таємниці. Це, зокрема, відомості:

- про забезпечення безпеки систем урядового та спеціального зв'язку, про зміст заходів щодо комплексного технічного захисту інформації у цих системах від технічних засобів розвідки;

- про організацію та фактичний стан охорони державної таємниці тощо.

Слід зазначити, що рівень таємності відомостей, внесених до ЗВІДТ, залежить не тільки від їх змісту цих відомостей, а й від конкретного об'єкта, інформацію щодо якого ці відомості розкривають. Наприклад, відомості про зміст оперативних планів щодо Збройних сил України мають гриф «особливої важливості» і мають строк секретності 30 років, щодо корпусу – «цілком таємно» зі строком секретності 10 років, щодо дивізії – «таємно» зі строком секретності 5 років.

Деякі фахівці вважають за доцільне використання досвіду, коли в подібних нормативно-правових актах визначається коло державних органів, до компетенції яких входить розпорядження (передача, допуск) тим чи іншим видом відомостей, що становлять державну таємницю, як це, наприклад, робиться у сусідній Російській Федерації. Це допомогло б упорядкувати процеси допуску до секретної інформації, визначати органи відповідальні за надання того чи іншого виду секретної інформації тощо.

3. Конфіденційна інформація, що є власністю держави

Так, ч. 3 ст. 30 Закону України «Про інформацію» визначає, що: стосовно інформації, що є власністю держави і знаходиться в користуванні органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності, з метою її збереження може бути відповідно до закону встановлено обмежений доступ – надано статус конфіденційної.

Порядок обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, що містять зазначену інформацію, визначається Кабінетом Міністрів України.

Поняття «конфіденційна інформація, що знаходиться у власності держави», охоплює широке коло відомостей, що збираються, обробляються, зберігаються у процесі діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших державних установ і організацій. Для визначення цього виду інформації використовують також терміни «*службова таємниця*» та відповідно до грифу обмеження доступу, що надається її матеріальним носіям, – «*інформація для службового користування*» (ДСК).

Основні ознаки цього виду конфіденційної інформації такі:

- 1) вона є власністю держави;
- 2) її використання, поширення і зберігання здійснюють, як правило, посадові особи, які є державними або муніципальними службовцями у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків відповідно до закону;
- 3) режим цієї інформації, який визначає порядок її віднесення до службової таємниці та розсекречування, порядок захисту, зберігання, передачі та доступу до неї встановлюється спеціальними нормативно-правовими актами.

Згідно з ч. 4 ст. 21 Закону України «Про інформацію» до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

- 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
- 2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;
- 3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- 4) про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932–1933 років в

Україні та іншими злочинами, вчиненими представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

5-1) щодо діяльності державних та комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100 відсотків, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону;

б) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

При вирішенні питань визначення переліків відомостей, яким надається гриф «Для службового користування», використовуються визначені Кабінетом Міністрів «Орієнтовні критерії віднесення інформації до конфіденційної» (Додаток 13 до Постанови КМУ № 1893). Згідно з цими критеріями інформація, що міститься в переліках відомостей, що мають конфіденційну інформацію, котра є власністю держави, повинна відповідати таким вимогам:

1) створюватися коштом державного бюджету або перебувати у володінні, користуванні чи розпорядженні організації;

2) використовуватися з метою забезпечення національних інтересів держави;

3) не належати до державної таємниці;

4) унаслідок розголошення такої інформації можливе:

– порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина;

– настання негативних наслідків у внутрішньополітичній, зовнішньополітичній, економічній, військовій, соціальній, гуманітарній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній сферах та у сферах державної безпеки і безпеки державного кордону;

– створення перешкод у роботі державних органів.

4. Комерційна таємниця

Комерційна таємниця є одним із видів конфіденційної інформації. Як і до службових таємниць, застосування обмежень доступу до цієї інформації

здійснюється за ініціативою її власника. Як зазначено в ч. 2. ст. 21 Закону України «Про інформацію» доступ до цієї інформації обмежено фізичною або юридичною особою.

Правове регулювання питань комерційної таємниці визначено в новому Цивільному кодексі України (гл. 46 «Право власності на комерційну таємницю»).

Ст. 505 Цивільного кодексу установлює такі ознаки комерційної таємниці:

- інформація є невідомою і не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з інформацією такого роду;
- невідомість інформації іншим особам зумовлює її комерційну цінність;
- щодо інформації вжито заходів забезпечення її секретності;
- обмеження доступу до інформації здійснено особою, яка володіє нею на законних підставах.

Нормами ст. 506 Цивільного кодексу передбачено виключне право власника інформації, що становить комерційну таємницю на встановлення режиму доступу до цієї інформації; надання права на використання та перешкоджання неправомірному розголошенню, збиранню та використанню.

Отже, суб'єктом визначення доступності інформації, яка є комерційною таємницею, виступає власник відповідної інформації або особа, якій надано право розпоряджатися цією інформацією на законних підставах, наприклад керівник підприємства.

Законодавство не містить чітко визначених строків обмеження доступу інформації, що становить комерційну таємницю, порядку надання відповідного грифу матеріальним носіям інформації, способів її захисту, порядку надання доступу до цієї інформації та обов'язків осіб, що отримали доступ до неї.

Усі ці аспекти визначає власник інформації на власний розсуд з урахуванням обмежень, установлених законодавством. З огляду на прямий зв'язок права на встановлення режиму доступу до комерційної таємниці із правом власності на інформацію, саме строком дії цього права (наприклад авторських прав) і обмежується строк дії відповідного режиму.

Одним із обмежень у віднесенні інформації до комерційної таємниці є визначення Кабінетом Міністрів України переліку відомостей, які не можуть становити комерційної таємниці. Згідно з даним переліком комерційну таємницю не становлять:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;

- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Установлення переліку відомостей, доступ до яких не може бути обмежений суб'єктами підприємницької діяльності, є однією з гарантій забезпечення поінформованості державних органів та громадськості про важливі аспекти їхньої діяльності.

Надаючи органам державної влади, відповідно до їх компетенції, інформацію, що становить таємницю, на них також покладають обов'язок дотримувати встановленого режиму обмеження доступу. Так, ст. 507 Цивільного кодексу зобов'язує органи державної влади охороняти комерційну таємницю, яка надана ним у процесі їх діяльності.

Ще один механізм захисту інформації, що становить комерційну таємницю, визначено нормами ч. 4 ст. 25 Господарського кодексу України (ГК). які передбачають обов'язок держави забезпечувати захист комерційної таємниці суб'єктів господарювання.

Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці розглядається як вид недобросовісної конкуренції, що вважається правопорушенням (ст. 32 ГК).

Українське законодавство передбачає кримінальну відповідальність за протиправні дії щодо інформації, що становить комерційну таємницю. Так, ст. 231 Кримінального Кодексу України передбачає відповідальність за

незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю. Незаконними вважаються «умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей (комерційне шпигунство), а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності».

Ст. 232 Кримінального Кодексу встановлює відповідальність за «умисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності».

Оскільки законодавство встановлює кримінальну відповідальність за розголошення та незаконний доступ до комерційної таємниці, для застосування цих механізмів правового захисту власник цієї інформації повинен встановлювати відповідні процедури визначення інформації комерційною таємницею та взяття з осіб, що отримують допуск до такої інформації, письмового зобов'язання про нерозголошення цієї інформації.

5. Професійна таємниця

Існує істотна відмінність між комерційною та професійною таємницею. Щодо комерційної таємниці, як правило, одна й та сама особа є і суб'єктом визначення доступності, і суб'єктом, що визначає заходи захисту такої інформації, причому і те й інше здійснює на власний розсуд. Розголошення або надання доступу до професійної таємниці перебуває у компетенції її власника, а обов'язки та відповідальність щодо її захисту несе особа, якій цю інформацію довірив власник у зв'язку з виконанням нею своїх професійних обов'язків, як правило, в інтересах власника інформації. Більше того, обов'язки особи щодо захисту професійної таємниці та запобігання її розголошенню без дозволу власника визначаються законодавством, яким регулюється відповідний вид професійної діяльності.

У зв'язку з тим, що окремі види інформації, яка становить професійну таємницю, врегульовані правовими нормами різних галузей законодавства, існують певні загальні критерії віднесення інформації до професійної таємниці:

– інформація довірена або стала відомою особі виключно у зв'язку з виконанням нею своїх професійних обов'язків;

– особа, якій довірено інформацію, не перебуває на державній або муніципальній службі (в іншому випадку інформація вважається службовою таємницею);

– заборону на розповсюдження довіреної або такої, що стала відомою, інформації, яка може зашкодити правам або законним інтересам довірителя, встановлено законом;

– інформація не належить до відомостей, що становлять державну або комерційну таємницю.

За такими критеріями розрізняють *лікарську, адвокатську, нотаріальну, страхову, банківську* та деякі інші види таємниці.

Особливі права і обов'язки у суб'єктів певних видів професійної діяльності виникають не просто так. Усі види професійної діяльності: (лікарської, адвокатської, нотаріальної, страхової, банківської тощо) виконують важливу суспільну функцію у громадянському суспільстві. Через це більшість перелічених видів професійної діяльності безпосередньо згадується в нормах Конституції України.

Саме великим суспільним значенням функцій названих видів професійної діяльності і зумовлене застосування додаткових заходів забезпечення цієї діяльності та прав й інтересів тих, хто звертається за їх послугами.

Особливістю правого регулювання професійної таємниці слід також вважати те, що відповідні правила поведінки своїм виникненням зобов'язані не загальнолюдським моральним нормам, а нормам корпоративної моралі, або, як її ще називають, професійної етики. Ці норми виникли в процесі здійснення того чи іншого виду діяльності, і для людей, які не належать до відповідної професії, можуть бути неприйнятними. Найбільш яскравим і давнім прикладом професійної таємниці можна вважати *лікарську таємницю*, корені якої йдуть ще у Давній Греції і яка була викладена у клятві Гіппократа на межі V–IV ст. до н.е.

В Україні на законодавчому рівні лікарську таємницю закріплено в «Основах законодавства України про охорону здоров'я». Ст. 40 цього Закону визначає, що «медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. При використанні інформації, що становить

лікарську таємницю, у навчальному процесі, науково-дослідній роботі, у тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі повинна бути забезпечена анонімність пацієнта».

Таким чином, особливістю лікарської таємниці є конфіденційність інформації щодо ідентифікації відомостей медичного характеру з конкретною людиною, за допомогою яких можна дізнатися про стан здоров'я конкретної особи.

З нормами, що регулюють лікарську таємницю, пов'язаний обов'язок лікаря надавати медичну інформацію (ст. 39 «Основ законодавства України про охорону здоров'я»). Згідно з нормами цієї статті лікар зобов'язаний пояснити пацієнтові в доступній формі стан його здоров'я, мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у т. ч. наявності ризику для життя і здоров'я. Пацієнт має право знайомитися з історією своєї хвороби та іншими документами, що можуть слугувати для подальшого лікування.

В особливих випадках, коли повна інформація може завдати шкоди здоров'ю пацієнта, лікар може її обмежити. У цьому разі він інформує членів сім'ї або законного представника пацієнта, враховуючи особисті інтереси хворого. Так само лікар діє, коли пацієнт перебуває у непритомному стані.

Ця норма практично є єдиним випадком, коли людина може бути обмежена в отриманні персональної інформації про себе, яка не становить державної таємниці.

Аналогічні вимоги містить і Закон України «Про психіатричну допомогу». Зокрема, ст. 6 його передбачає, що медичні працівники, інші фахівці, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги, та особи, яким у зв'язку з навчанням або виконанням професійних, службових, громадських чи інших обов'язків стало відомо про наявність в особи психічного розладу, про факти звернення за психіатричною допомогою та лікування у психіатричному закладі чи перебування в психоневрологічних закладах для соціального захисту або спеціального навчання, а також інші відомості про стан психічного здоров'я особи, її приватне життя, не можуть розголошувати ці відомості. Ця інформація може передаватися за згодою особи або її законного представника для проведення обстеження та лікування чи захисту її прав і законних інтересів, для здійснення наукових досліджень, публікацій в науковій літературі, використання у навчальному процесі. А також без зазначеної згоди для

організації надання особі, яка страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги; для провадження дізнання, попереднього слідства або судового розгляду за письмовим запитом особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора та суду.

Законодавством встановлений і такий вид професійної таємниці, як адвокатська таємниця, яку адвокат зобов'язаний зберігати, це є однією із гарантій сумлінного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків та забезпечення прав і законних інтересів його клієнта. Згідно зі ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта (особи, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав). При цьому інформація або документи, що отримані від третіх осіб і містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних.

Обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на адвоката, його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення.

Слід зазначити, що *вимоги стосовно збереження адвокатської таємниці не мають строку давності*, адже нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлюються гарантії адвокатської діяльності. Відповідно до ст. 23 вказаного Закону професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, Законом «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами. Закон забороняє будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю у порядку, передбаченому законом.

Адвокати, винні в розголошенні конфіденційних відомостей, що становлять адвокатську таємницю, несуть дисциплінарну відповідальність, а у разі розголошення ними без дозволу слідчого або прокурора даних попереднього слідства – і кримінальну відповідальність.

Найбільш детально правову й етичну природу професійної адвокатської таємниці викладено у Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (прийнятого делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Стразбурзі в жовтні 1988 року). Згідно з п. 2.3 цього кодексу особливість професії адвоката полягає у тому, що він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати в таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового дотримання ним принципу конфіденційності. Таким чином, конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката.

Відповідно до цього режим конфіденційності інформації, пов'язаної з професійною діяльністю адвоката, визначається низкою правил:

- адвокат зобов'язаний однаковою мірою зберігати в таємниці як відомості, одержані ним від клієнта, так й інформацію про клієнта, яку він отримав у процесі надання послуг клієнту;

- на обов'язок дотримання конфіденційності не поширюється дія строку давності;

- адвокат зобов'язаний вимагати дотримання конфіденційності від помічників і від будь-яких інших осіб, які беруть участь у наданні послуг клієнту.

Ще одним видом професійної таємниці є нотаріальна таємниця, сутність якої визначає Закон України «Про нотаріат». Нотаріальна таємниця – це сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або

звернення до нотаріуса заінтересованої особи, у тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо (ст. 8 Закону). Обов'язок додержання таємниці вчинених нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

Законом також передбачено деякі гарантії додержання нотаріальної таємниці. Нормами тієї ж ст. 8 Закону України «Про нотаріат» визначено вичерпний перелік випадків розголошення цих відомостей. Так, довідки про вчинені нотаріальні дії та документи і копії з них видаються:

- виключно фізичним та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії;

- у разі смерті особи чи визнання її померлою такі довідки видаються спадкоємцям померлого;

- у разі визнання особи безвісно відсутньою опікун, призначений для охорони майна безвісно відсутнього, має право отримувати довідки про вчинені нотаріальні дії, якщо це необхідно для збереження майна, над яким встановлена опіка;

- на обґрунтовану письмову вимогу суду, прокуратури, органів, що проводять оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування у зв'язку з кримінальним провадженням, цивільними, господарськими, адміністративними справами, справами про адміністративні правопорушення, що знаходяться у провадженні цих органів, з обов'язковим зазначенням номера справи та прикладенням гербової печатки відповідного органу, а також на обґрунтовану письмову вимогу державного виконавця, приватного виконавця за виконавчим провадженням з обов'язковим зазначенням номера виконавчого провадження та реквізитів виконавчого документа, на підставі якого здійснюється виконавче провадження;

- на обґрунтовану письмову вимогу органів доходів і зборів про суму нотаріально посвідчених договорів, які необхідні виключно для встановлення додержання законодавства з питань оподаткування, надаються нотаріусом протягом 10 робочих днів;

- витяг зі Спадкового реєстру про наявність складеного заповіту видається тільки заповідачу, а після смерті заповідача – будь-якій особі, яка пред'явила свідоцтво про смерть або інший документ, що підтверджує факт смерті заповідача (одного із заповідачів).

Законом передбачено відповідальність за порушення нотаріальної таємниці.

Дуже схожою за своїми ознаками з нотаріальною є *таємниця страхування*, передбачена Законом України «Про страхування», у ст. 19 цього Закону серед обов'язків страхувальника (п. 6) вказує на необхідність «тримати в таємниці відомості про страхувальника і його майновий стан, за винятком випадків, передбачених законодавством України».

Ще одним специфічним видом конфіденційної інформації є банківська таємниця. Так, ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначає, що «інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту, є банківською таємницею».

Банківською таємницею, зокрема, є:

1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України;

2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;

3) фінансово-економічний стан клієнтів;

4) системи охорони банку та клієнтів;

5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності;

6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;

7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;

8) коди, що використовуються банками для захисту інформації;

9) інформація про фізичну особу, яка має намір укласти договір про споживчий кредит, отримана під час оцінки її кредитоспроможності.

Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, становить банківську таємницю.

Інформація про банки чи клієнтів, отримана Національним банком України відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від органу

банківського нагляду іншої держави для використання з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму, становить банківську таємницю.

Положення цієї статті не поширюються на інформацію, яка підлягає опублікуванню. Перелік інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню, встановлюється Національним банком України та додатково самим банком на його розсуд.

Національний банк України видає нормативно-правові акти з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю, та надає роз'яснення щодо застосування таких актів.

Відповідно до ст. 61указаного закону банки зобов'язані забезпечити збереження банківської таємниці шляхом:

1) обмеження кола осіб, що мають доступ до інформації, яка становить банківську таємницю;

2) організації спеціального діловодства з документами, що містять банківську таємницю;

3) застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації;

4) застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом.

Службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків.

Банк має право надавати інформацію, яка містить банківську таємницю, приватним особам та організаціям для забезпечення виконання ними своїх функцій або надання послуг банку відповідно до укладених між такими особами (організаціями) та банком договорів, у тому числі про відступлення права вимоги до клієнта, за умови, що передбачені договорами функції та/або послуги стосуються діяльності банку, яку він здійснює.

Органи державної влади, юридичні та фізичні особи, які при виконанні своїх функцій, визначених законом, або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали в установленому законом порядку інформацію, що

містить банківську таємницю, зобов'язані забезпечити збереження такої інформації, не розголошувати цю інформацію і не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб.

У разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом витоку інформації про банки та їх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами.

Таким чином, банківська таємниця є специфічним видом конфіденційної інформації, що пов'язана з виконанням юридичними особами банківської діяльності та належністю фізичних осіб до відповідної професії – банківських службовців.

Тема 7. Правові основи захисту інформації

1. Основні принципи діяльності із захисту інформації.

2. Правовий захист інформації про особу. Захист персональних даних.

1. Основні принципи діяльності із захисту інформації

Питання захисту інформації є важливим у забезпеченні дотримання відповідних режимів інформаційних ресурсів та доступу до інформації. Слід зазначити, що захист може здійснюватися щодо інформації з будь-яким видом режиму доступу, але мета і завдання такого захисту будуть різними відповідно до вимог відповідного режиму. Зокрема, про таку особливість йдеться у Правилах забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, затверджених Кабінетом Міністрів України, якими розрізняються вимоги до захисту відкритої інформації та інформації з обмеженим доступом.

Основною вимогою до захисту відкритої інформації є збереження її цілісності, що забезпечується захистом від несанкціонованих дій, які можуть призвести до її випадкової або умисної модифікації чи знищення. Дотримання режиму доступу до такої інформації передбачає, що:

- усім користувачам має бути забезпечений доступ до ознайомлення з відкритою інформацією;
- модифікація або знищення відкритої інформації може здійснюватися лише користувачами, яким надано відповідні повноваження;
- спроби модифікації чи знищення відкритої інформації користувачами, які не мають на це повноважень, повинні блокуватися.

Захист конфіденційної і таємної інформації передбачає здійснення комплексу організаційних та правових заходів, які забезпечують вирішення низки завдань, до яких належить захист відповідної інформації від:

- 1) несанкціонованого та неконтрольованого ознайомлення;
- 2) модифікації;
- 3) знищення;
- 4) копіювання;
- 5) поширення.

Забезпечення дотримання режиму доступу до таємної або конфіденційної інформації передбачає, що:

- доступ до конфіденційної інформації надається тільки користувачам, які мають на це повноваження;

– спроби доступу до такої інформації осіб чи користувачів, які не мають відповідних повноважень, повинні блокуватися;

– користувачеві може надаватися право на виконання однієї чи кількох конкретних операцій з обробки конфіденційної інформації або він може бути позбавлений такого права.

Захист інформації зазвичай здійснюється в рамках певних інформаційних систем. Із правового погляду вони становлять організаційно впорядковану сукупність документів (масивів документів) та інформаційних технологій, у тому числі з використанням засобів обчислювальної техніки і зв'язку, які реалізують інформаційні процеси.

Цілком логічним сприймається застереження «у тому числі» стосовно комп'ютерних технологій. Адже автоматизовані засоби оброблення інформації з'явилися за історичними мірками зовсім недавно. І навпаки, протягом кількох тисячоліть існують традиційні способи оброблення та передачі інформації. Уже з початку ХХ ст. до них поступово додалися телеграфні, телефонні, радіо, телевізійні, комп'ютерні мережі передачі інформації. Слід зазначити, що відповідні цілі діяльності із захисту інформації є універсальними і не залежать від виду інформаційної системи, інформаційного ресурсу або фізичного носія інформації. Адже загальні вимоги однакові до як інформаційних ресурсів, так і електронних, паперових та інших фізичних носіїх.

Захист інформації є комплексною категорією, що зумовлена багатьма чинниками. Будь-яка інформаційна система, особливо автоматизована, «поділяється на функціональну частину та частину забезпечення, кожна з яких поділяється на складові елементи мінімально можливої розмірності». Функціональна частина інформаційної системи виконує функції і завдання, що підлягають реалізації за допомогою цієї системи. Частина забезпечення представляє – це «наповнення» функціональної частини, за допомогою якого фактично реалізуються функції і завдання системи. Узагальнюючи такий підхід можна говорити, що інформаційна система функціонує за тими самими правилами й законами, що і будь-який інший вид систематизованої діяльності з розподілом ролей і функцій. Створення будь-якої системи оброблення чи передавання інформації, починаючи від поштової служби і закінчуючи комп'ютерними мережами, охоплює величезну кількість етапів та елементів. До переліку їх належать: створення фізичних об'єктів, на яких ця система розміщується; створення технічного і програмного забезпечення;

підготовка кадрів; забезпечення фінансовими та енергетичними ресурсами тощо. І загрози, які усувають або яким запобігає система заходів захисту інформації, можуть виникати на будь-якому етапі створення чи експлуатації інформаційної системи.

Винятково важливою є проблема визначення конкретних чинників, які потрібно враховувати, щоб охарактеризувати безпечність конкретної інформаційної системи. Для цього потрібно зважати на функціональне призначення систем та об'єктів інформаційної системи. Головне їх завдання полягає у реалізації інформаційних процесів. Тому цінною є насамперед та інформація, що обробляється у цих системах.

Отже, інформаційна інфраструктура має забезпечувати інформацію або інформаційні ресурси, які обробляються, від «потенційно, або реально можливих дій, що призводять до неправомірного заволодіння відомостями, що охороняються». Неправомірними зокрема, можуть бути такі дії:

- ознайомлення з конфіденційною інформацією різними шляхами і способами без порушення її цілісності;
- модифікація інформації у протиправних цілях як часткова або значна зміна складу і змісту відомостей;
- руйнування (знищення) інформації як акт вандалізму або з метою заподіяння прямої матеріальної шкоди.

Результатом неправомірних дій з інформацією є «порушення її конфіденційності, повноти, достовірності та доступності, що, у свою чергу, призводить до порушення як режиму управління, так і його якості в умовах спотвореної або неповної інформації».

Таким чином, можна стверджувати, що головним об'єктом загрози для інформаційної системи є суспільні відносини, які складаються з приводу управління і користування об'єктами інформаційних відносин.

А безпосередній предмет загрози – інформаційні ресурси та інформація, що обробляється.

Отже, щодо безпеки інформаційна інфраструктура є певною оболонкою, яка захищає інформацію, що міститься в ній, від негативного впливу зовнішніх чинників.

Останні можна поділити за джерелами на три групи:

Антропогенні (безпосередньо створені людьми):

- ненавмисні або навмисні діяння обслуговуючого і управлінського персоналу, програмістів, користувачів, служби безпеки інформаційної системи;

– дії несанкціонованих користувачів (діяльність іноземних розвідувальних і спеціальних служб, кримінальних структур, недобросовісних партнерів та конкурентів, а також протиправна діяльність інших окремих осіб).

Техногенні (зумовлені випадковим впливом технічних об'єктів):

– внутрішні (неякісні технічні і програмні засоби оброблення інформації; засоби зв'язку, охорони, сигналізації; інші технічні засоби, що застосовуються в установі);

– глобальні техногенні загрози (небезпечні виробництва, мережі енерго, водопостачання, каналізації, транспорт тощо), які призводять до зникнення або коливання електропостачання та інших засобів забезпечення і функціонування, відмов та збоїв апаратно-програмних засобів;

– електромагнітні випромінювання і наведення, витoki через канали зв'язку (оптичні, електричні, звукові) тощо.

Природні (вплив негативних природних чинників) – стихійні лиха, магнітні бурі, радіоактивний вплив.

Звідси для інформаційної структури взагалі і для кожного її об'єкта, зокрема важливим є забезпечити незмінність внутрішніх умов оброблення інформації за одночасної зміни (у т. ч. і негативного) зовнішніх умов.

Отже, безпеку інформаційних систем можна охарактеризувати як стан забезпеченості необхідних умов і параметрів інформаційних процесів, що реалізуються за їх допомогою, від негативного впливу ззовні.

Відомі два способи регулювання питань захисту інформації. Перший забезпечується державною власністю на найважливіші (стратегічні) інформаційні системи та інформаційні ресурси і полягає у безпосередньому державному управлінні відповідними об'єктами. Другий забезпечується юрисдикцією держави на власній території і полягає у запровадженні єдиних, обов'язкових стандартів інформаційних процесів, яких мають дотримуватися власники або оператори об'єктів інформаційної інфраструктури.

Загалом, коли йдеться про захист інформації, більшість дослідників погоджується з тим, що цей захист може бути лише комплексним. Але в цій комплексній системі можна виділити спектр напрямів діяльності суб'єктів захисту інформації, які характеризуються специфічними методами і способами захисту інформації. Зазвичай виокремлюють:

– правовий захист – спеціальні закони, інші нормативні акти, правила, процедури і заходи, що забезпечують захист інформації на правовій основі;

– організаційний захист – регламентація виробничої діяльності і взаємовідносин виконавців на нормативно-правовій основі, що виключає або послаблює завдання будь-якої шкоди виконавцям;

– інженерно-технічний захист – використання різних технічних засобів, що запобігають спричиненню шкоди інформації.

Зазначимо, що в будь-якому разі основу всіх перелічених вище заходів становлять правові норми, якими регламентується діяльність у сфері захисту інформації. Крім того, правовий захист інформації, який було розглянуто в попередніх розділах, стосується, так би мовити, інформації у «чистому» вигляді, незалежно від її носія. А от наступні – організаційний і інженерно-технічний аспекти захисту інформації спрямовані не безпосередньо на інформацію, а на системи, об'єкти та носії, на яких ця інформація збирається, обробляється й розповсюджується.

2. Правовий захист інформації про особу. Захист персональних даних

Гарантії прав і свобод людини у сфері інформації однаковою мірою можуть стосуватись і реалізації прав, що дають змогу людині бути повноправним суб'єктом інформаційних відносин, і тих, що захищають людину від неправомірного інформаційного втручання. Але механізми і способи реалізації та захисту цих прав мають свою специфіку. Права першого типу, які забезпечують вільну участь в інформаційних відносинах, є практично самодостатніми, тобто для їх реалізації потрібне закріплення їх в нормативно-правових актах, воля суб'єкта та наявність механізмів, передусім судових, їх захисту. Захист від неправомірного інформаційного втручання, навпаки, вимагає передусім створення комплексу нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів державної влади, фізичних та юридичних осіб у сфері інформації з метою встановлення чітких юридичних рамок і параметрів такої діяльності. Крім того, проблемою захисту останнього типу прав є те, що, на відміну від порушень свободи слова, подібне втручання може мати прихований характер, але водночас створювати значну загрозу.

Крім конституційних норм ст. 31 (таємниця листування) і ст. 32 (невтручання в особисте життя) Конституції, в Україні діє низка правових актів, що конкретизують регулювання означених питань.

За допомогою окремих законодавчих актів, наприклад, конкретизується конституційний принцип невтручання в особисте життя. Закон України «Про

інформацію» (ст. 23) визначає інформацію про особу як сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу, відносячи до них дані про: національність, освіту, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адресу, дату і місце народження. Цією статтею встановлюються також основні принципи, що визначають режим доступу інформації про особу:

- забороняється збирання відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом;
- кожна особа має право на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї;
- інформація про особу охороняється Законом.

Перелік відомостей, що не підлягають збиранню, зберігання, використанню та поширенню про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини, закріплений у ст. 11 Закону «Про інформацію». До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Закон України «Про державну статистику» (ч. 1 ст. 21) до конфіденційної інформації відносить також: «первинні дані, отримані органами державної статистики від респондентів під час проведення статистичних спостережень, а також адміністративні дані щодо респондентів, отримані органами державної статистики від органів, що займаються діяльністю, пов'язаною із збиранням та використанням адміністративних даних».

Важливим елементом механізму забезпечення права людини на конфіденційність приватного життя можна вважати встановлену ст. 11 Закону України «Про Інформацію» норму, щодо якої кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законом. Це право визначає право громадян знати у період збирання інформації, які відомості про них і з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються та право громадян мати доступ до інформації про них, і в разі потреби, заперечувати її правильність, повноту, доречність тощо.

Через звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування громадянин може встановити сам факт збирання відомостей про нього, їх зміст і мету збирання, а тому і ставити питання про законність відповідних дій. Органи публічної влади зобов'язані надавати подібну інформацію безперешкодно і безкоштовно на вимогу осіб, яких вона стосується, крім

випадків, передбачених законом (коли подібна інформація є державною або службовою таємницею), а також вживати заходів щодо запобігання несанкціонованому доступу до неї.

Передбачено право громадян оскаржувати в суді відмову в доступі до такої інформації або приховування її чи незаконні збирання, використання, зберігання чи поширення. Крім того, відповідно до ст. 56 Конституції гарантується право на захист та відшкодування за рахунок держави матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними діями органів публічної влади щодо інформації про особу.

Як зазначалося, в більшості випадків збирання персональних даних здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування. Таким чином, багато в чому питання реальності, а не декларативності комплексу прав, що охороняють недоторканність особистого життя, стосується сфери організації діяльності органів публічної влади. В межах соціального управління, яке здійснюють відповідні органи державної влади та місцевого самоврядування, формуються конкретні механізми забезпечення гарантованих Конституцією умов участі людини в інформаційних процесах. Керуючись духом і змістом правової та адміністративної реформ, які здійснюються в Україні, можна говорити про те, що створення дійових механізмів забезпечення прав і свобод людини є одним з орієнтирів трансформації адміністративного права», одним з напрямів досягнення цієї мети можна назвати деталізацію закріплених у Конституції України процедур, не пов'язаних з юрисдикційною діяльністю органів виконавчої влади і суду.

Такими процедурами є, зокрема, процедури захисту конфіденційної інформації про особу в органах державної влади, процедури захисту інформації в комунікаційних системах, що забезпечує таємницю кореспонденції тощо.

Окреслюючи шляхи забезпечення інформаційних прав людини в цій сфері основну увагу слід акцентувати на забезпеченні суворого виконання норми ч. 2. ст. 6 Конституції України, яка визначає, що владні інституції «здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України». Це, здавалося б, просте завдання залишається дуже актуальним в українських реаліях. Особливо, якщо враховувати давню традицію прийняття підзаконних нормативно-правових актів, здатних перекручувати, зменшувати або розширювати тлумачення змісту законів та низькій рівень правосвідомості.

Певний комплекс норм, спрямованих на забезпечення захисту персональних даних і таємниці кореспонденції, міститься в законодавстві України, що регулює питання телекомунікацій і поштового зв'язку. Так, ст. 9 Закону України «Про телекомунікації» встановлює обов'язок операторів і провайдерів телекомунікацій вживати відповідно до законодавства технічних та організаційних заходів щодо захисту телекомунікаційних мереж, засобів телекомунікацій, інформації з обмеженим доступом про організацію телекомунікаційних мереж та інформації, що передається цими мережами.

Нормами ст. 34 Закону України «Про телекомунікації» визначаються обов'язки операторів і провайдерів телекомунікацій щодо захисту інформації про споживача. Цей захист має кілька аспектів, зокрема:

- обов'язок операторів та провайдерів телекомунікацій забезпечувати схоронність відомостей про споживача, отримані при укладенні договору, надані телекомунікаційні послуги, у т. ч. про отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрути передавання тощо;

- обов'язок операторів телекомунікацій під час автоматизованої обробки інформації про абонентів забезпечувати її захист відповідно до закону;

- можливість включення у призначені для оприлюднення телефонні довідники, у т. ч. електронні версії та бази даних інформаційно-довідкових служб інформації про прізвище, ім'я, по батькові, найменування, адресу та номер телефону абонента *лише в разі*, якщо в договорі про надання телекомунікаційних послуг зазначено про згоду споживача на опублікування такої інформації;

- право споживача на безоплатне вилучення відомостей про нього повністю або частково з електронних версій баз даних інформаційно-довідкових служб.

Обов'язок операторів поштового зв'язку вживати організаційно-технічних заходів щодо захисту інформації, згідно із законодавством щодо захисту таємниці кореспонденції встановлено ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок».

Виїмка та огляд письмової кореспонденції, вкладень в інших поштових відправленнях, одержання будь-яких довідок щодо них заборонено, крім випадків, визначених законом.

Заборонені до пересилання вкладення у поштових відправленнях вилучаються операторами із поштового відправлення у встановленому відповідно до цього Закону порядку в присутності відправника або уповноваженої ним особи, крім випадків, установлених законом.

Тема 8: Правове регулювання інформаційних відносин у медіа сфері

1. Нормативно-правове регулювання діяльності інформаційних агентств і друкованих засобів масової інформації.

2. Правові засади функціонування телебачення і радіомовлення в Україні.

3. Захист прав учасників відносин у сфері діяльності засобів масової інформації.

1. Нормативно-правове регулювання діяльності інформаційних агентств і друкованих засобів масової інформації

Інформаційні агентства – це зареєстровані як юридичні особи суб'єкти інформаційної діяльності, що діють з метою надання інформаційних послуг. Під представництвом інформаційного агентства в Україні слід розуміти зареєстровану будь-яку установу (бюро, представництво, корпункт тощо), що представляє державне або недержавне інформаційне агентство, зареєстроване як юридична особа відповідно до чинного законодавства країни, і яке здійснює свою діяльність згідно із Законами України «Про інформацію» та «Про інформаційні агентства». Діяльність інформаційних агентств полягає у збиранні, обробці, творенні, зберіганні, підготовці інформації для її випуску та розповсюдження. Випуск і розповсюдження інформаційними агентствами власної продукції з метою отримання прибутку є підприємницькою діяльністю у цій сфері і здійснюється на основі Закону України «Про інформаційні агентства» та чинного законодавства України. Суб'єктами діяльності інформаційних агентств є: 1) засновник (співзасновники) інформаційного агентства; 2) його керівник (директор, генеральний директор, президент та ін.); 3) трудовий колектив; 4) творчий колектив; 5) журналіст інформаційного агентства; 6) спеціаліст у галузі засобів комунікації; 7) автор або власник інформації; 8) видавець (виробник) продукції інформаційного агентства; 9) розповсюджувач продукції інформаційного агентства; 10) споживач продукції інформаційного агентства.

Інформаційне агентство може виступати як засновник (співзасновник) інших засобів масової інформації, бути автором або власником інформації, видавцем (виробником) інформаційної продукції, її розповсюджувачем і споживачем. Інформаційне агентство набуває статусу юридичної особи з моменту його державної реєстрації в порядку, встановленому чинним законодавством України. Інформаційне агентство діє на підставі свого статуту (положення), яким визначаються його мета, завдання, функції та порядок

діяльності. Статут (положення) інформаційного агентства затверджується його засновником (співзасновниками). Основними видами інформаційних агентств є: державні і недержавні інформаційні агентства України та іноземні інформаційні агентства, які діють в Україні через свої представництва. Порядок державної реєстрації інформаційних агентств регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів» № 1287 від 17 листопада 1997 р. та наказом Міністерства юстиції України № 12/5 від 21 лютого 2006 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 21 лютого 2006 р. за № 173/12047).

Під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміють періодичні видання і такі, що продовжуються і виходять під постійною назвою з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Додатки до друкованих засобів масової інформації у вигляді видань на зразок газет і журналів є окремими періодичними виданнями і такими, що продовжуються і підлягають реєстрації на загальних підставах. До складу друкованих видань можуть входити інші носії інформації (платівки, дискети, магнітофонні та відеокасети тощо), розповсюдження яких не забороняється чинним законодавством України. Друкований засіб масової інформації вважається виданим, якщо він підписаний до виходу у світ і видрукований будь-яким тиражем. Сфера розповсюдження друкованого засобу масової інформації не обмежується.

Суб'єктами діяльності друкованих засобів масової інформації є:

- засновник (співзасновники) друкованого засобу масової інформації;
- редактор (головний редактор);
- редакційна колегія;
- редакція;
- трудовий колектив редакції;
- журналістський колектив;
- журналіст;
- автор;
- видавець;
- розповсюдjuвач.

Засновник (співзасновники) може об'єднувати в одній особі редакцію, видавця, розповсюдjuвача. Редакція має право виступати засновником (співзасновником), видавцем, розповсюдjuвачем друкованих засобів масової інформації.

Діяльність друкованих засобів масової інформації полягає у збиранні, редагуванні, підготовці інформації до друку з метою її поширення серед читачів. Право на заснування друкованого засобу масової інформації мають:

- 1) громадяни України, громадяни інших держав та особи без громадянства, не обмежені у цивільній правоздатності та цивільній дієздатності;
- 2) юридичні особи України та інших держав;
- 3) трудові колективи підприємств, установ і організацій на підставі відповідного рішення загальних зборів (конференції).

Особа, яка заснувала друкований засіб масової інформації, є його засновником. Особи, які об'єдналися з метою спільного заснування видання, вважаються його співзасновниками. Відносини між співзасновниками друкованого засобу масової інформації та співзасновниками-підприємцями щодо його заснування і діяльності визначаються установчим договором, який укладається між ними. Установчим договором передбачається розподіл між співзасновниками обов'язків щодо виробничого, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності створюваного ними друкованого засобу масової інформації. Якщо одним із співзасновників є фізична особа, установчий договір засвідчується в нотаріальному порядку. Порядок державної реєстрації друкованих засобів масової інформації регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів» № 1287 від 17 листопада 1997 р. та наказом Міністерства юстиції України № 12/5 від 21.02.06 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 21 лютого 2006 р. за № 173/12047). Усі друковані засоби масової інформації, що видаються на території України, незалежно від сфери розповсюдження, тиражу і способу їх виготовлення, підлягають державній реєстрації. Державній реєстрації не підлягають:

- 1) законодавчі, офіційні нормативні та інші акти, бюлетені судової практики, що видаються органами законодавчої, судової і виконавчої влади;
- 2) інформаційні матеріали і документація, що видаються підприємствами, організаціями, навчальними закладами та науковими установами з метою використання їх у своїй діяльності;
- 3) видана за допомогою технічних засобів друкована продукція, не призначена для публічного розповсюдження, або машинописна, розмножувана на правах рукопису.

Законодавством передбачена адміністративна відповідальність за виготовлення, випуск та розповсюдження друкованого засобу масової інформації без його реєстрації або після припинення його діяльності, ухилення від перереєстрації чи від повідомлення реєструючому органу про зміну типу видання, юридичної адреси засновника (співзасновників), місцезнаходження редакції.

Діяльність друкованих засобів масової інформації забезпечується самостійністю її суб'єктів у всіх видах відносин, пов'язаних з їх правами і обов'язками. Діяльність друкованих засобів масової інформації у сфері виробництва та розповсюдження реклами здійснюється відповідно до Закону України «Про рекламу». Діяльність друкованих засобів масової інформації, пов'язана з передвиборною агітацією чи політичною рекламою під час виборчого процесу або референдуму, провадиться з урахуванням вимог законодавства про вибори та референдуми.

Відповідальність за порушення законодавства про друковані засоби масової інформації несуть засновники, редакції, видавці, розповсюджувачі, державні органи, організації та об'єднання громадян. Відповідальність за порушення цього Закону несуть суб'єкти діяльності інформаційних агентств та інші особи, винні у:

- незаконному використанні чи вилученні продукції інформаційного агентства;
- порушенні прав та зловживанні правами журналіста чи спеціаліста в галузі комунікації, встановлених ст. 21 та 22 Закону України «Про інформаційні агентства» та ст. 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»;
- порушенні положень частини третьої ст. 2 Закону України «Про інформаційні агентства»;
- одержанні свідоцтва про державну реєстрацію інформаційного агентства незаконним шляхом;
- незаконному випуску та розповсюдженні продукції інформаційного агентства без його державної реєстрації або після припинення його діяльності, а також в ухиленні від перереєстрації;
- неповному опублікуванні передбачених законодавством вихідних даних;
- порушенні права вимоги щодо спростування та порядку його розповсюдження, передбачених ст. 33 Закону України «Про інформаційні агентства»;

– порушеннях використання засобів комунікації, передбачених чинним законодавством України.

Особи, винні у порушенні Закону України «Про інформаційні агентства», притягаються до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно з чинним законодавством України.

До відповідальності за зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації нарівні з авторами інформаційних матеріалів притягаються журналіст редакції, її редактор (головний редактор) або інші особи, з дозволу яких ці матеріали було розповсюджено.

Підстави для звільнення від відповідальності визначені ст. 35 Закону України «Про інформаційні агентства». Так, інформаційне агентство, суб'єкти діяльності інформаційних агентств не несуть відповідальності за розповсюдження інформації, яка не відповідає дійсності, принижує честь і гідність громадян та організацій, порушує їхні права і законні інтереси або зловживає свободою діяльності інформаційних агентств і правами журналіста, якщо ця інформація:

1) отримана від інших інформаційних агентств або засобів масової інформації і є дослівним відтворенням матеріалів, опублікованих цими агентствами чи засобами масової інформації, та в разі їх спростування відповідно до встановленого порядку;

2) міститься в офіційній відповіді на інформаційний запит, наданий відповідно до Закону України «Про інформацію»;

3) дослівне відтворення офіційних виступів посадових осіб державних органів, організацій та об'єднань громадян;

4) результат внесення змін, скорочень чи редагування продукції інформаційних агентств, здійснених без їх відома розповсюджувачем чи споживачем інформації.

Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком образи чи клевети, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема вживання гіпербол, алегорій, сатири. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Особа звільняється від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно значущою.

2. Правові засади функціонування телебачення і радіомовлення в Україні

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. регулює діяльність телерадіоорганізацій на території України, визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови їх функціонування, спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань. Також цим законом регламентуються:

- повноваження державних органів щодо телебачення і радіомовлення в Україні;
- порядок заснування телерадіоорганізацій та ліцензування каналів мовлення;
- правові засади організації телерадіомовлення;
- права і обов'язки телерадіоорганізацій та їх працівників;
- права телеглядачів і радіослухачів;
- порядок фінансування та формування матеріально-технічної бази телерадіоорганізацій;
- відповідальність за порушення законодавства про телебачення і радіомовлення;
- засади міжнародного співробітництва в галузі телебачення і радіомовлення.

За структурою до національного телебачення і радіомовлення України належать державні, приватні та громадські телерадіоорганізації, засновані юридичними та/або фізичними особами відповідно до чинного законодавства України, а також система Суспільного телебачення і радіомовлення.

Основними завданнями державних телерадіоорганізацій є:

- оперативне інформування телеглядачів і радіослухачів про суспільно-політичні та інші події в Україні і за кордоном, про надзвичайні події та ситуації, що становлять загрозу життю чи здоров'ю населення, розповсюдження офіційних повідомлень, роз'яснення рішень органів законодавчої, виконавчої і судової влади;
- створення та розповсюдження економічних, публіцистичних, культурно-освітніх, медико-гігієнічних, художніх, навчальних, розважальних, спортивних програм, а також програм для дітей та юнацтва.

Суспільне телерадіомовлення – це телерадіоорганізація зі статусом єдиної загальнонаціональної неподільної і неприбуткової системи масової комунікації, яка є об'єктом права власності українського народу і діє згідно з єдиною програмною концепцією.

Суспільне телерадіомовлення ґрунтується на широкому представництві різних верств суспільства, які через своїх представників у Громадській раді забезпечують реалізацію програмної концепції та здійснюють контроль за фінансово-господарською діяльністю телерадіоорганізації. Суспільне телерадіомовлення створюють на підставі рішення Верховної Ради України в порядку, визначеному Верховною Радою України відповідно до законодавства. Верховна Рада України затверджує статут Суспільного телерадіомовлення, чисельність і склад Громадської ради, певну частину складу Кваліфікаційної ради та програмну концепцію Суспільного телерадіомовлення.

З метою забезпечення свободи слова, прав і законних інтересів споживачів інформації, захисту прав організацій телерадіомовлення та інших учасників інформаційних відносин в Україні створена Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення, правовий статус якої визначається Законами України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» від 23 вересня 1997 р. і «Про телебачення і радіомовлення».

Національна рада – це конституційний, постійно діючий колегіальний орган. Національна рада створюється з метою забезпечення свободи слова і масової інформації, прав і законних інтересів споживачів (телеглядачів і радіослухачів), виробників і розповсюджувачів масової звукової, візуальної, аудіовізуальної інформації і даних, розробки і здійснення державної політики ліцензування телерадіомовлення, раціонального використання природно обмеженого радіочастотного ресурсу держави, реалізації та контролю за дотриманням законодавства України у сфері телебачення і радіомовлення. Основними завданнями Національної ради, зокрема, є:

- забезпечення виконання телерадіоорганізаціями вимог чинного законодавства України у сфері телебачення і радіомовлення, реклами, авторського права і суміжних прав та контроль за його дотриманням;

- участь у реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення;

- розробка та здійснення державної політики ліцензування телерадіомовлення;

- розгляд у встановленому порядку заяв телерадіоорганізацій на отримання ліцензій; видача на конкурсній основі ліцензій на мовлення, кабельне мовлення, ретрансляцію, проводове (кабельне) мовлення; контроль за дотриманням телерадіоорганізаціями умов ліцензії;

- застосування у межах своїх повноважень заходів адміністративного характеру щодо телерадіоорганізацій – порушників чинного законодавства України;
- здійснення державної реєстрації аудіовізуальних засобів масової інформації (телерадіоорганізацій) як суб'єктів інформаційної діяльності.

Національна рада на основі встановлених правил самостійно веде Державний реєстр телерадіоорганізацій України та створює єдиний банк даних телерадіоорганізацій України. Нею здійснюється контроль (нагляд) за дотриманням телерадіоорганізаціями:

- 1) чинного законодавства в галузі телебачення і радіомовлення суб'єктами правовідносин України;
- 2) умов ліцензії;
- 3) розподілу та ефективного використання радіочастотного ресурсу для потреб телерадіомовлення;
- 4) порядку мовлення під час виборів і референдумів;
- 5) стандартів і норм технічної якості телерадіопрограм;
- 6) чинного законодавства України щодо реклами, авторського права та суміжних прав, кінематографії, державної мови, спонсорської діяльності.

Відповідальність за порушення законодавства про телебачення і радіомовлення. Відповідно до змісту законодавства про телебачення і радіомовлення порушенням вважається:

- 1) недотримання вимог, встановлених Законом України «Про телебачення і радіомовлення;
- 2) мовлення без ліцензії;
- 3) отримання ліцензії на використання каналів мовлення незаконним шляхом;
- 4) здійснення мовлення з порушенням умов, які вказуються в ліцензії;
- 5) порушення порядку та строків видачі ліцензії;
- 6) порушення інтересів і законних прав телерадіоорганізацій, що отримали ліцензію;
- 7) надання телерадіоорганізаціям, які не мають ліцензії, в користування технічних засобів мовлення;
- 8) повна або часткова передача каналу мовлення в користування іншій юридичній або фізичній особі;
- 9) порушення вимог щодо обов'язкового повідомлення вихідних даних;
- 10) створення мереж кабельного (проводового) мовлення без дозволу місцевих органів державної виконавчої влади тощо.

Особи, винні у цих та інших порушеннях, несуть цивільно-правову, адміністративну і кримінальну відповідальність.

3. Захист прав учасників відносин у сфері діяльності засобів масової інформації

З метою захисту журналістів та інших працівників засобів масової інформації від дій, які перешкоджають виконанню ними службових обов'язків у Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» встановлені такі норми:

1) журналіст має право вільно отримувати, використовувати, поширювати (публікувати) та зберігати інформацію;

2) відвідувати державні органи влади, органи місцевого і регіонального самоврядування, а також підприємства, установи та організації і бути прийнятим їх посадовими особами;

3) відкрито здійснювати записи, в тому числі із застосуванням будь-яких технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом;

4) на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їх збереження, що визначаються чинним законодавством України;

5) переваги на отримання відкритої за режимом доступу інформації;

6) на безкоштовне задоволення запиту щодо доступу до офіційних документів;

7) із пред'явленням редакційного посвідчення чи іншого документа, що засвідчує його належність до друкованого засобу масової інформації, перебувати в районі стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, на мітингах і демонстраціях, на територіях, де оголошено надзвичайний стан;

8) звертатися до спеціалістів під час перевірки отриманих інформаційних матеріалів;

9) поширювати підготовлені ним повідомлення і матеріали за власним підписом, під умовним ім'ям (псевдонімом) або без підпису (анонімно);

10) відмовлятися від публікації матеріалу за власним підписом, якщо його зміст після редакційної правки суперечить особистим переконанням автора;

11) на збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці оприлюднюються на вимогу суду.

Журналіст зобов'язаний:

1) дотримуватися програми діяльності друкованого засобу масової інформації, з редакцією якого він перебуває у трудових або інших договірних відносинах, керуватися положеннями статуту редакції;

2) подавати для публікації об'єктивну і достовірну інформацію;

3) задовольняти прохання осіб, які надають інформацію, щодо їх авторства або таємниці його збереження;

4) відмовлятися від доручення редактора (головного редактора) чи редакції, якщо воно не може бути виконане без порушення законодавства;

5) представлятися та пред'являти редакційне посвідчення чи інший документ, що засвідчує його належність до друкованого засобу масової інформації;

6) утримуватися від поширення в комерційних цілях інформаційних матеріалів, які містять рекламні відомості про реквізити виробника продукції чи послуг (його адресу, контактний телефон, банківський рахунок), комерційні знаки товару чи послуг тощо;

7) виконувати обов'язки учасника інформаційних відносин, передбачені інформаційним законодавством.

Важливою складовою законодавства про інформацію є визначення обов'язків учасників інформаційних відносин. Вони зобов'язані:

1) поважати інформаційні права інших суб'єктів;

2) використовувати інформацію відповідно до закону або договору (угоди);

3) забезпечувати дотримання принципів інформаційних відносин, серед яких – гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода її обміну; об'єктивність, достовірність інформації; повнота і точність інформації; законність отримання, використання, поширення та зберігання інформації.

4) забезпечувати доступ до інформації усім споживачам на умовах, передбачених законом або угодою;

5) зберігати її в належному стані протягом встановленого терміну і надавати іншим громадянам, юридичним особам або державним органам у передбаченому законом порядку;

6) компенсувати шкоду, заподіяну при порушенні законодавства про інформацію. Чинним законодавством передбачена відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів.

Так, відповідальність за скоєння злочину проти журналіста під час виконання ним професійних обов'язків або перешкодження його службовій діяльності прирівнюється до відповідальності за скоєння таких самих дій проти працівника правоохоронного органу. Службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання чи вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів і технічних засобів, якими він користується у своїй роботі. Умисне перешкодження законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування їх за виконання професійних обов'язків і критику, здійснювані посадовою особою або групою осіб за попередньою змовою, тягне за собою кримінальну відповідальність відповідно до Кримінального кодексу України.

Одним із засобів перешкодження законній професійній діяльності журналістів є цензура. Цензура – це вимога, спрямована до засобу масової інформації (журналіста, головного редактора, організації, засновника, видавця, розповсюджувача), що полягає в попередньому узгодженні інформації, що поширюється (крім випадків, коли така вимога йде від автора цієї інформації чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав на неї), та/або накладенні заборони (крім випадків, коли така заборона накладається судом) чи перешкодженні в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Нині в Україні законодавством заборонені цензура та втручання в професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації з боку органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Забороняється втручання у формах, не передбачених законодавством України або договором, укладеним між засновником і редакцією засобу масової інформації, у професійну діяльність журналістів.

Слід також зауважити, що забороняється контроль за змістом інформації, яка поширюється, з боку засновників засобів масової інформації, органів державної влади або органів місцевого самоврядування, посадових осіб цих органів, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно значущої інформації, накладення заборони на показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати органи державної влади чи органи місцевого самоврядування або їхніх посадових осіб. Забороняється створення будь-яких органів державної влади, установ, введення

посад, на які покладаються повноваження щодо здійснення контролю за змістом інформації, що поширюється засобами масової інформації. Згідно із Законом України «Про інформаційні агентства» забороняється цензура інформації, поширюваної інформаційними агентствами.

Захист фізичних і юридичних осіб від зловживань працівників засобів масової інформації також передбачено чинним законодавством. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та(або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. Право на відповідь, а також на спростування такої інформації стосовно особи, яка померла, належить членам її сім'ї, близьким родичам та іншим зацікавленим особам. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила цю інформацію.

Поширювачем інформації, яку подає посадова особа при виконанні своїх посадових обов'язків, вважається юридична особа, у якої вона працює. Ознакою для дії, що спричинює виникнення права на спростування і права на відшкодування шкоди, є недостовірність інформації, яка поширюється. Недостовірною слід вважати інформацію про події, явища і факти, які не мали місця взагалі (інформація вигадана) або ж їх перебіг був спотворений у повідомленні (інформація викладена неправдиво).

Згідно із ст. 277 Цивільного кодексу України негативна інформація поширена однією особою стосовно іншої вважається недостовірною, якщо перша не доведе протилежного. У науці неодноразово розглядалася проблема захисту прав та інтересів особи, стосовно якої поширювалися правдиві відомості, проте їх істотна неповнота викривала неправильну уяву про особу й принижувала її ділову репутацію. Предметом дискусій є також відповідальність за дифамацію – поширення правдивих відомостей про будь-яку посадову особу, політичного діяча чи (або) політичний інститут. Дифамація виступає як специфічний вид правопорушення, об'єктом якого зазвичай є особа, наділена політичними або посадовими повноваженнями, та яке завдає шкоди водночас і особистості, і відповідному політичному діячеві чи державному інституту. Однак вітчизняній правовій системі інститут дифамації поки що невідомий. Під поширенням відомостей слід розуміти опублікування їх у пресі, передачу по радіо, телебаченню, з використанням інших засобів масової інформації, викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам, повідомлення в публічних виступах, а також у будь-якій формі багатьом іншим

особам чи одній людині. Інформація про певну особу може також поширюватися у вигляді вивішування (демонстрації) у громадських місцях плакатів, лозунгів, листівок, чи іншої інформаційної продукції, що за своїм змістом або формою ганьблять честь, гідність та ділову репутацію громадянина, організації. Проте слід зауважити, що повідомлення таких відомостей особі, якої вони стосуються, не може визнаватись їх поширенням.

Спростування інформації, розповсюдженої інформаційним агентством.

Громадяни, юридичні особи, державні органи та органи місцевого самоврядування, а також їх уповноважені представники мають право вимагати від інформаційного агентства спростування поширених про них відомостей, що не відповідають дійсності, принижують їхню честь і гідність. У разі, якщо інформація не відповідає дійсності, вона має бути спростована як інформаційним агентством, так і об'єктом, який її подав. Відшкодування матеріальної і моральної шкоди за розповсюдження інформації, що спростовується, здійснюється в порядку, передбаченому законодавством.

Спростування інформації, поширеної друкованими засобами масової інформації.

Громадяни, юридичні особи і державні органи, а також їх законні представники мають право вимагати від редакції друкованого засобу масової інформації опублікування ним спростування поширених про них відомостей, що не відповідають дійсності або принижують їхню честь і гідність. Якщо редакція не має доказів того, що опубліковані нею відомості відповідають дійсності, вона зобов'язана на вимогу заявника подати спростування їх у найближчому випуску друкованого засобу масової інформації або опублікувати його за власною ініціативою. Редакція має право відмовити в публікації, якщо спростування:

- порушує норми щодо неприпустимості зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації;
- суперечить рішенням або вироку суду, які набрали чинності;
- є анонімним. Редакція може відмовити в публікації спростування, якщо спростування стосується відомостей, які нею вже спростовано;
- надійшло з вимогою заявника опублікувати його пізніше, ніж через рік з дня публікації відомостей, що спростовуються.

Редакція зобов'язана в термін, що не перевищує одного місяця з дня надходження вимоги, опублікувати спростування і письмово повідомити про це заявника. У разі затримки або відмови в його публікації зазначити підстави

відмови. Заявник має право оскаржити відмову в публікації спростування або порушення порядку його публікації в суді, який приймає скаргу до розгляду протягом року з дня публікації спростовуваних відомостей.

У випадках, коли правопорушенням, вчиненим суб'єктом інформаційної діяльності, завдано матеріальної чи моральної шкоди фізичним або юридичним особам, винні особи відшкодовують її добровільно або на підставі рішення суду. Розглянемо умови притягнення до відповідальності за шкоду, завдану поширенням недостовірної інформації:

1. Наявність моральної чи майнової шкоди. Майновою шкодою, заподіяною особистим немайновим правам шляхом поширення недостовірної інформації, слід вважати витрати, які особа здійснила або має здійснити для відновлення свого порушеного права, та доходи, які вона могла б реально отримати за звичайних обставин, якби її права не були порушені. Моральна шкода в разі поширення недостовірної інформації полягає у:

– душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

– приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Моральна шкода може відшкодовуватися як у формі грошей, так й іншого майна або у будь-який інший спосіб. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначає суд залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних і душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, міри вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає обов'язковому відшкодуванню і не пов'язана з розміром цього відшкодування. Вона відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом.

2. Протиправне діяння – поширення недостовірної інформації про особу.

3. Причинний зв'язок між протиправним діянням, тобто поширенням недостовірної інформації та шкодою, яка є наслідком таких дій.

4. Вина. Наявність вини особи, яка поширила недостовірну інформацію, для реалізації права на її спростування значення не має, а для відшкодування шкоди – має. Вина особи визначається психічним ставленням до факту поширення відомостей, а саме: усвідомлювала вона чи не усвідомлювала, що вони не відповідають дійсності, або викладаються неправдиво та принижують

особу, якої стосуються, або завдають шкоди її інтересам. Це також умова відповідальності за майнову шкоду (тобто особа звільняється від її відшкодування, якщо доведе, що шкоду завдано не з її вини). На відповідача покладається обов'язок довести, що шкода виникла не з його вини. Моральну шкоду, завдану особі, відшкодовує той, хто її завдав, у разі встановлення його вини. Органи державної влади та місцевого самоврядування як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації мають право вимагати через суд лише спростування недостовірної інформації і не мають права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Це не позбавляє посадову особу органу державної влади чи органу місцевого самоврядування права на захист честі, гідності та ділової репутації у суді (ст. 49 Закону України «Про інформацію»).

Тема 9. Правове регулювання організації та провадження видавничої справи в Україні

- 1. Поняття видавничої справи та її зміст.*
- 2. Організація видавничої справи.*
- 3. Здійснення видавничої справи.*
- 4. Правовий статус Книжкової палати України.*

1. Поняття видавничої справи та її зміст

Видавнича справа – це сфера суспільних відносин, яка поєднує у собі організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність юридичних і фізичних осіб, зайнятих створенням, виготовленням і розповсюдженням видавничої продукції. Складовими видавничої справи є:

- видавнича діяльність (сукупність організаційних, творчих, виробничих заходів, спрямованих на підготовку і випуск у світ видавничої продукції);
- виготовлення видавничої продукції (виробничо-технологічний процес відтворення видавничого оригіналу поліграфічними чи іншими технічними засобами визначеним тиражем);
- розповсюдження видавничої продукції (доведення видавничої продукції до споживача як через торговельну мережу, так й іншими способами).

2. Організація видавничої справи

До суб'єктів видавничої справи належать: видавці, виробники та розповсюджувачі видавничої продукції. Суб'єктами видавничої справи в Україні можуть бути: громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, юридичні особи України та інших держав. Громадські, наукові, релігійні та інші суб'єкти некомерційної діяльності, які беруть участь у видавничій справі, керуються законами України «Про об'єднання громадян», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про благодійництво та благодійні організації» та іншими нормативно-правовими актами. Відносини між суб'єктами видавничої справи регулюються окремими угодами.

Засновником видавничої справи можуть бути: громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, юридичні особи України та інших держав. Засновник видавничої справи затверджує статут суб'єкта видавничої справи, є власником майна. Він

має право брати участь у формуванні видавничої програми, доборі кадрів, отримує прибуток від видавничої діяльності та реалізації продукції, а також об'єднувати в одній особі видавця, виробника і розповсюджувача видавничої продукції.

Згідно з положенням Кабінету Міністрів України суб'єкти видавничої справи – видавці, виробники і розповсюджувачі видавничої продукції підлягають внесенню до Державного реєстру. Без внесення до Державного реєстру діяльність у видавничій справі здійснюють:

1) органи державної влади – для випуску у світ офіційних видань з матеріалами нормативно-правового характеру, бюлетенів судової практики;

2) підприємства, організації, навчальні заклади, наукові установи, творчі спілки, інші юридичні особи – для випуску у світ і безоплатного розповсюдження інформаційних, бібліографічних, реферативних, рекламних видань та видань, що містять нормативні акти з виробничо-практичних питань, службових і методичних матеріалів, документації для потреб статутної діяльності їх видавця, а також матеріалів на правах рукопису, розмножених за допомогою технічних засобів.

3. Здійснення видавничої справи

Згідно з чинним законодавством замовниками будь-якої видавничої продукції можуть бути: громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, юридичні особи України та інших держав. Від замовників, упорядників (співупорядників), перекладачів видавець може приймати замовлення на редакційно-видавниче опрацювання, виготовлення та випуск у світ такої продукції:

1) творів белетристичного, громадсько-політичного, рекламного, довідкового, навчального, наукового, технічного або прикладного характеру;

2) виступів, лекцій, промов, доповідей, проповідей;

3) музичних творів із текстом і без тексту;

4) драматичних, музично-драматичних творів;

5) творів образотворчого мистецтва;

6) фотографій, ілюстрацій, карт, планів, ескізів;

7) перекладів, обробок, анотацій, резюме, оглядів, інсценізацій, інших переробок творів і обробок фольклору (похідних творів) без заподіяння шкоди оригінальним творам, на основі яких створюються похідні твори;

8) збірників творів, антологій, енциклопедій, збірників звичайних даних, включаючи бази даних, інших складових творів за умови, що вони є результатом творчої праці, проведеної стосовно добору та розташування матеріалів без заподіяння шкоди охороні творів, які до них входять;

9) інших творів, виданих за власні кошти чи кошти меценатів, спонсорів, за рахунок благодійних та інших фондів тощо.

Замовник визначає мову, обсяг, тираж видання, самостійно вирішує питання про його використання чи розповсюдження. Видавець має право бути замовником перед виробником та розповсюджувачем видавничої продукції. Умови виконання замовлення на видавничу продукцію, права та обов'язки сторін визначаються договорами між автором (співавторами) чи особою, якій належить право власності на об'єкт замовлення, замовником, видавцем, виробником та розповсюджувачем, укладеними відповідно до законодавства.

Основною структурною ланкою у видавничій справі є видавництва і видавничі організації різних форм власності. Видавництво, видавнича організація діють на основі своїх статутів (положень), якими визначаються мета, завдання, функції та порядок діяльності. Забороняється створення і діяльність видавництв, у статутному фонді яких понад 30 % іноземних інвестицій. Права та обов'язки видавця стосовно автора наукового твору чи творів літератури і мистецтва або з особою, яка має авторське право на інші види інтелектуальної і промислової власності, будуються на основі законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та ін. Слід зауважити, що беручи до уваги специфіку видавничої діяльності видавець, зокрема, має право:

- формувати власну видавничу програму, визначати масштаби і тематичну спрямованість своєї діяльності;

- використовувати випущену за власною тематичною програмою видавничу продукцію для забезпечення статутної діяльності, самостійно розповсюджувати видавничу продукцію або користуватися послугами іншого розповсюджувача;

- видавати (як оприлюднені, так і неоприлюднені) твори науки, літератури і мистецтва незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, а також способу відтворення, виражених у письмовій чи будь-якій іншій формі, набувати майнових прав на них;

– приймати від юридичних і фізичних осіб замовлення на підготовку і випуск у світ видань, надавати їм редакційно-видавничі та інші послуги відповідно до профілю своєї діяльності;

– здійснювати купівлю-продаж видавничої продукції з метою отримання прибутку, надавати послуги суб'єктам підприємницької діяльності в роздрібній і оптовій торгівлі;

– висувати у встановленому порядку видані видавцем твори науки, літератури і мистецтва на здобуття державних, громадських, міжнародних премій;

– установлювати творчі та виробничі відносини, культурні зв'язки з видавцями інших держав;

– брати участь у роботі міжнародних організацій видавців, представляти свою видавничу продукцію на національних і міжнародних конкурсах, виставках, ярмарках.

Видавець зобов'язаний:

1) дотримуватися норм авторського та патентного права, вимог державних і міждержавних стандартів, інших нормативно-правових актів, що регламентують видавничу справу;

2) контролювати своєчасне розсилання виробником обов'язкових безплатних і платних примірників видань;

3) подавати в установленому порядку державну статистичну звітність, інформацію про надруковані видання;

4) відшкодовувати збитки, заподіяні внаслідок порушення законодавства.

Виробником видавничої продукції може бути поліграфічне підприємство, інша юридична особа будь-якої форми власності, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, або юридичні особи іншої держави, які мають у своєму розпорядженні засоби поліграфічного виробництва чи копіювально-розмножувальну техніку. Виробник приймає замовлення на виготовлення видавничої продукції за умови наявності у замовника документа про внесення його до Державного реєстру України видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції як суб'єкта видавничої справи за винятками, встановленими законодавством. Умови і терміни виконання замовлення на виготовлення видавничої продукції визначаються договором між її замовником і виробником.

Спори між замовником і виробником вирішуються у суді. Виробник видавничої продукції несе відповідальність перед замовником за вірогідність

відтворення видавничого оригіналу, дотримання вимог щодо якості виконання кожного примірника видання у замовленому тиражі, державних і міждержавних стандартів, технічних умов та інших нормативних документів. Виробник не має права без дозволу замовника передавати будь-кому (крім випадків, передбачених законодавством) виготовлений тираж видання або його частину, видавничі оригінали, макети, фото чи друкарські форми. Виготовлення без дозволу замовника додаткового тиражу видання не допускається. Виробник має право на видавничу діяльність після внесення його до Державного реєстру України видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції з усіма правами та обов'язками, передбаченими Законом України «Про видавничу справу» для видавця.

Відповідно до державних стандартів видавничу продукцію розрізняють за:

- цільовим призначенням видань – офіційні, наукові, науково-популярні, науково-виробничі, науково-методичні, виробничо-практичні, нормативні з виробничо-практичних питань, виробничо-практичні для аматорів, навчальні, навчально-методичні, громадсько-політичні, довідкові, рекламні, літературно-художні видання, видання для організації дозвілля та відпочинку;
- аналітико-синтетичною переробкою інформації – інформаційні, бібліографічні, реферативні, оглядові видання, дайджести;
- інформаційними знаками видань – на текстові, нотні, картографічні, образотворчі;
- матеріальною конструкцією видань – книжкові, аркушеві, комплектні, карткові видання, буклети, плакати, поштові картки, книжки-іграшки;
- обсягом видань – книги, брошури, листівки;
- складом основного тексту – моновидання, збірники;
- періодичністю видань – неперіодичні, серіальні, періодичні і такі, що продовжуються;
- структурою видань – серійні, одностомні, багатостомні, зібрання творів, вибрані твори.

Об'єктом видавничої справи можуть бути й інші види видавничої продукції, визначені стандартами. Усі книжкові видання в Україні, незалежно від мови основного тексту, повинні мати обов'язкову анотацію та вихідні бібліографічні дані державною мовою. Винятком можуть бути тільки ті видання, що друкуються іноземними мовами і призначені для розповсюдження за кордоном або серед іноземців. Друк видання без обов'язкових для нього вихідних даних не допускається.

Обов'язкові примірники видань розсилаються з метою здійснення бібліографічного та статистичного обліку, забезпечення відповідального збереження видань, поповнення національного інформаційного фонду. Розповсюджувач видавничої продукції має право:

- 1) здійснювати роздрібну і оптову купівлю-продаж видавничої продукції;
- 2) самостійно формувати свої виробничі плани, визначати масштаби своєї діяльності, добирати видавничу продукцію за тематичною спрямованістю; Переліки тих, хто отримують обов'язковий безоплатний примірник видань і аудіо-, візуальної, аудіовізуальної продукції України, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» № 608 від 10 травня 2002 р. (із подальшими змінами і доповненнями);
- 3) приймати від юридичних і фізичних осіб замовлення на розповсюдження видавничої продукції, погоджувати замовлення з видавцями та виробниками видавничої продукції;
- 4) встановлювати виробничі відносини з іноземними видавцями, виготівниками чи розповсюджувачами видавничої продукції з метою її ввезення або вивезення.

Розповсюджувач зобов'язаний:

- 1) діяти відповідно до законодавства України;
- 2) подавати у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку державну статистичну звітність про вивезення за межі України і ввезення видавничої продукції в Україну.

4. Правовий статус Книжкової палати України

Книжкова палата України – це державна культурно-наукова установа у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності. Вона виконує такі функції:

- державну бібліографічну реєстрацію та централізовану каталогізацію всіх без винятку видів видань, надрукованих в Україні;
- збирання та використання адміністративних даних, які характеризують динаміку і тенденції видавничої справи; аналіз тенденцій розповсюдження видавничої продукції, вивчення книжкового ринку, його регіональних особливостей;
- комплектування і збереження повного і недоторканого фонду Державного архіву друку – головного сховища усіх видів видань, надрукованих в Україні;

– державну стандартизацію видавничої та бібліотечної справи, розроблення і контроль за дотриманням стандартів суб'єктами видавничої справи, а також сертифікацію баз даних; розробку та обґрунтування короткострокових і довгострокових прогнозів розвитку видавничої і бібліографічної справи в Україні;

– наукові дослідження у галузі бібліографії, книгознавства, соціології книги та читання, консервації і реставрації документів; наукознавчі дослідження і розробку бібліометричних методів визначення пріоритетних напрямів і рівнів розвитку наукових досліджень;

– створення і видання поточних, кумулятивних і ретроспективних бібліографічних покажчиків, реферативних журналів і науковоаналітичних оглядів, друкованих карток;

– розробку та експлуатацію бібліографічних баз даних і мереж бібліографічної інформації;

– організацію книгообміну.

Фонди друкованої продукції і бази даних Книжкової палати України є власністю держави і перебувають під її охороною. Книжкова палата України має право у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, отримувати безоплатні та платні обов'язкові примірники усіх видань, випуск яких здійснюється суб'єктами видавничої справи в Україні. Книжкова палата України у своїй діяльності підпорядковується центральному органу виконавчої влади, який забезпечує проведення державної політики з питань масової інформації та видавничої справи.

Тема 10. Правове регулювання та функціонування мережі Інтернет

1. Основні поняття і принципи, пов'язані з функціонуванням Інтернет, визначені в національному законодавстві.

2. Суб'єкти і об'єкти правовідносин, які виникають стосовно функціонування Інтернет.

3. Правові основи адміністрування домену «UA».

4. Декларація Ради Європи «Про свободу спілкування в Інтернет».

5. Електронні документи та електронний підпис.

6. Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів.

1. Основні поняття і принципи, пов'язані з функціонуванням Інтернет, визначені в національному законодавстві

Інтернет – це інформаційна система, тобто сукупність телекомунікаційних мереж і засобів для накопичення, оброблення, зберігання і передавання даних.

Інформаційна система Інтернет має ще дві додаткові ознаки, якими вона відрізняється від різних спеціалізованих, закритих, або локальних, інформаційних систем (наприклад, військових, банківських, локальних комп'ютерних систем і мереж різних установ, підприємств та організацій). Такими додатковими ознаками є всесвітній характер доступу, тобто відкритість Інтернет для доступу з будь-якої можливої точки Світу, де є необхідне обладнання, та загальний характер доступу, тобто можливість будь-якої особи без додаткових обмежень або дозволів отримати доступ та користуватися основними послугами Інтернет.

Невід'ємною характеристикою Інтернет є глобальний адресний простір, тобто сукупність адрес мережі Інтернет, за допомогою яких впорядковуються і зв'язуються між собою окремі інформаційні ресурси (Інтернет-сторінки) і користувач дістає можливість переходити від одного інформаційного ресурсу до іншого.

Згідно із Законом України «Про телекомунікації» адреса мережі Інтернет – це визначений чинними в Інтернеті міжнародними стандартами цифровий та/або символний ідентифікатор доменних імен в ієрархічній системі доменних назв. Фактично це назва, яка присвоюється окремому електронному інформаційному ресурсу – Інтернет-сторінці. Наприклад, адресою Інтернет-сторінки Верховної Ради України є <http://www.rada.gov.ua/>.

Нарешті, останньою ключовою ознакою Інтернет є використання так званого Інтернет-протоколу, який визначається міжнародними стандартами. Це й певний технічний стандарт, використання якого дає змогу окремим електронно-обчислювальним машинам з'єднуватися між собою, використовуючи дротові й бездротові телекомунікаційні мережі. Міжнародний характер цього технічного стандарту зумовлений глобальним характером Інтернет, за якого окремі держави не здатні вводити національні стандарти, що відрізняються від нього, оскільки це виключило б інформаційні мережі такої держави із загальної мережі.

Слід також виділити такий термін, як національний сегмент мережі Інтернет, який використовують у національних і міжнародних актах. Цей термін означає сукупність адрес Інтернет, яким присвоєно код країни, визначений міжнародними стандартами. Кожна держава має право визначати певні нормативно-правові стандарти і правила реєстрації, використання та адміністрування подібних адрес. Український сегмент Інтернет охоплює сукупність електронних інформаційних ресурсів, яким присвоєні адреси, побудовані на домені «UA».

На основі зазначеного вище тлумачення сутності поняття «Інтернет» можна визначити основні підходи до правових аспектів цього явища:

Інтернет у цілому не є суб'єктом права. Це є сукупність інформаційного обладнання та інформаційних ресурсів. Але він не є ні міжнародною організацією, ні юридичною особою, ні будь-якою іншою організованою структурою, яка може вступати в правовідносини.

Інтернет у цілому не є об'єктом права. В Інтернет немає єдиного конкретного власника, як і немає такого суб'єкта, який би управляв або контролював досить значну частину цієї мережі. Понад те, через технічні особливості жодна складова Інтернет не є критичною для функціонування всієї системи.

Для правильного аналізу видів інформаційної діяльності, що проводиться за допомогою Інтернет, слід також визначити два основні способи розповсюдження інформації за допомогою цієї мережі: активне – через електронну пошту і пасивне – розміщення інформації на електронних сторінках, до яких споживач звертається самостійно. Ці види розповсюдження інформації мають принципово різні основи правового регулювання. Так,

активне може здійснюватися проти волі її адресата. Масові розсилання рекламної або іншої інформації, яку споживач не замовляв, дістали назву «спам». Через це спочатку провайдерами Інтернет, а в деяких країнах і на законодавчому рівні застосовуються певні обмеження таких дій. Ключовим мотивом у цьому є те, що споживач змушений оплачувати прийняття електронних листів, які йому не потрібні.

Іншим важливим аспектом є те, що розміщення інформації на електронних сторінках є пасивним способом поширення інформації. Споживач самостійно, на власний розсуд, звертається до такої сторінки. Саме ця особливість поширення інформації в Інтернет дає змогу визначити, що Інтернет у цілому не є засобом масової інформації. Адже законодавство однозначно відносить Інтернет до одного із видів телекомунікацій, тобто до засобів передавання і приймання інформації в електронному вигляді. Власник інформаційного ресурсу не робить ніяких активних дій щодо доставки інформації до споживача. Натомість і друковані, і електронні ЗМІ (телебачення та радіомовлення) передбачають певні способи доставки інформації до споживача (розповсюдження через передплату, роздрібну торгівлю, трансляцію тощо).

Зазначимо, що спроби визначити Інтернет як якесь специфічне середовище, тобто як певну віртуальну субстанцію, може стати спробою вивести цей засіб комунікації з правового поля, що гарантує свободу слова, конфіденційність кореспонденції тощо. Подібні спроби вже робилися у деяких державах і були припинені лише завдяки ефективній роботі правозахисних механізмів. Так, у червні 1997 р. Верховний Суд США відкинув положення закону «Про пристойність у засобах зв'язку», згідно з якими розповсюдження матеріалів непристойного змісту, до яких може отримати доступ неповнолітня особа, кваліфікується як злочин, оскільки це було б порушенням захищеного конституцією права свободи слова.

В аспекті визначення правового статусу інформаційних ресурсів Інтернет та пов'язаних із цим питань захисту прав фізичних та юридичних осіб варто згадати також Постанову Вищого арбітражного суду України «Про питання захисту авторських прав в Інтернеті», яка визнає, що розміщення творів у мережі Інтернет у вигляді, доступному для публічного споживання, є їх відтворенням у розумінні ст. 4 Закону України «Про авторське право і суміжні права», у зв'язку з чим на розміщення творів в Інтернеті поширюється дія цього Закону.

2. Суб'єкти і об'єкти правовідносин у функціонуванні Інтернет

Розглядаючи окремі види інформаційної діяльності, які проводяться в межах або за допомогою Інтернет, насамперед слід виділити їх неоднорідність. Тому правовідносини, що виникають з приводу функціонування Інтернет, не підлягають узагальненню. Навпаки, деякі дослідники акцентують увагу на необхідності запровадження певної класифікації як самих правовідносин щодо Інтернет, так і суб'єктів цих правовідносин. Так, пропонується виділяти щонайменше три групи суб'єктів, які діють в Інтернет. Загалом сама ідея подібної диверсифікації є дуже слушною, але за основу все ж слід брати не стільки функціональну спрямованість діяльності того чи іншого суб'єкта, як правовий матеріал, яким відповідна діяльність регламентується.

Першу групу суб'єктів, що проводять інформаційну діяльність в Інтернет, становлять оператори і провайдери телекомунікацій. Вони забезпечують саме функціонування Інтернет як інформаційної системи, їх діяльність охоплює: технічне обслуговування і експлуатацію технічного обладнання телекомунікаційних мереж, надання в користування ліній зв'язку, реєстрацію та адміністрування адрес Інтернет тощо.

Основними видами інформаційних послуг, які надаються цими суб'єктами, є:

- 1) підключення, тобто забезпечення доступом до Інтернет;
- 2) хостинг – розміщення інформації та інформаційних ресурсів замовника на відповідному технічному обладнанні – веб-серверах і забезпечення доступу до цих ресурсів через Інтернет;
- 3) адміністрування – здійснення організаційно-технічних заходів для забезпечення функціонування технічних засобів підтримки адресного простору Інтернет;
- 4) послуги з навігації в Інтернет – створення так званих веб-порталів, які полегшують пошук і доступ до інформаційних ресурсів Інтернет.

Діяльність цієї групи суб'єктів визначається насамперед національними та міжнародними нормативно-правовими актами, що регулюють питання електров'язку, телекомунікацій, надання інформаційних послуг тощо.

До другої групи суб'єктів належать виробники, власники та розповсюджувачі інформації та інформаційних ресурсів, тобто суб'єкти, які створюють інформаційне наповнення Інтернет. Ці суб'єкти створюють електронні

інформаційні ресурси, володіють правами на них або на окремі документи, що входять до їх складу, та забезпечують функціонування електронних інформаційних ресурсів і задоволення інформаційних потреб користувачів. Окремо слід виділити групу суб'єктів, яка надає специфічні послуги щодо укладання цивільно-правових угод за допомогою Інтернет (Інтернет-магазини, Інтернет-казино, Інтернет-аукціони, платні інформаційні послуги тощо), тобто все, що охоплюється терміном e-commerce (електронна комерція).

Діяльність суб'єктів цієї групи регулюється насамперед цивільним законодавством і законодавством про інтелектуальну власність та авторські права. Щодо електронної комерції, то незважаючи на неврегульованість цієї сфери в національному законодавстві слід зазначити, що Інтернет у цьому разі виступає лише засобом комунікації між продавцем і споживачем, подібним до телефонного або поштового зв'язку.

Ще однією особливістю застосування правового регулювання інформаційних ресурсів Інтернет є принцип застосування щодо них законодавства тієї країни, на території якої перебувають фізичні носії, на яких розміщені ці електронні інформаційні ресурси.

Останню, третю, групу становлять споживачі телекомунікаційних послуг. Споживачем може бути юридична або фізична особа, яка потребує, замовляє або отримує телекомунікаційні послуги для власних потреб. Основними видами послуг, які надаються користувачам Інтернет, є: підключення, доступ до інформаційних ресурсів, хостинг та електронна пошта.

Зазначена класифікація дає змогу окреслити основні об'єкти правовідносин в Інтернет. Це:

- телекомунікаційні мережі та інше технічне обладнання;
- комп'ютерне програмне забезпечення;
- інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти та інформаційні послуги;
- доменні імена;
- права та свободи в галузі інформації;
- інформаційна безпека.

3. Правові основи адміністрування домену UA

Серед означених об'єктів правовідносин слід виділити такий специфічний, властивий лише Інтернет, як доменні імена.

Закон України «Про телекомунікації» (ст. 1) визначає, що домен – це частина ієрархічного адресного простору Інтернет, яка має унікальну назву, що її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен та централізовано адмініструється.

В українському сегменті Інтернет на законодавчому рівні виокремлюються:

- домен UA – це домен верхнього рівня ієрархічного адресного простору Інтернет, створений на основі кодування назв країн відповідно до міжнародних стандартів, для обслуговування адресного простору українського сегмента Інтернет;
- домен другого рівня – частина адресного простору мережі Інтернет, що розміщена на другому рівні ієрархії імен у цій мережі.

Ключовим аспектом забезпечення функціонування українського сегмента Інтернет є адміністрування адресного простору.

За ст. 56 Закону України «Про телекомунікації», адміністрування адресного простору українського сегмента Інтернет включає комплекс організаційно-технічних заходів, необхідних для забезпечення функціонування технічних засобів підтримки адресування, у тому числі серверів доменних назв українського сегмента Інтернет, реєстру домену UA в координації з міжнародною системою адміністрування Інтернет, спрямованих на систематизацію та оптимізацію використання, обліку й адміністрування доменів другого рівня, а також створення умов для використання простору доменних імен на принципах рівного доступу, захисту прав споживачів послуг Інтернет та вільної конкуренції.

Основними завданнями адміністрування адресного простору українського сегмента Інтернет, який здійснюється уповноваженою організацією, є:

- 1) створення реєстру доменних назв і адрес мережі українського сегмента Інтернет;
- 2) створення реєстру доменних назв у домені UA;
- 3) створення і підтримка автоматизованої системи реєстрації та обліку доменних назв і адрес українського сегмента Інтернет;
- 4) забезпечення унікальності, формування та підтримки простору доменних назв другого рівня в домені UA;
- 5) створення умов для використання адресного простору українського сегмента Інтернет на принципах рівного доступу, оптимального використання, захисту прав споживачів послуг Інтернет та вільної конкуренції;
- 6) представництва та захисту у відповідних міжнародних організаціях інтересів споживачів українського сегмента Інтернет.

Адміністрування у домені UA здійснюється недержавною організацією, яка утворюється організаціями операторів та провайдерів Інтернет зареєстрована відповідно до міжнародних вимог.

Утворення адресного простору, розподіл і надання адрес, маршрутизація інформації між адресами здійснюються відповідно до міжнародних вимог.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про адміністрування домену UA» передбачалося створення об'єднання підприємств «Український мережевий інформаційний центр» з метою управління адресним простором українського сегмента Інтернет, обслуговування та адміністрування системного реєстру і системи доменних імен домену верхнього рівня UA та подання листа про делегування відповідних функцій до Всесвітньої корпорації з призначення доменних імен та номерів (ICANN).

Домен UA було зареєстровано приватною організацією «Коммуникационные системы» у грудні 1992 р. Нині адміністрування домену UA здійснюється «Хостмастер». Ця організація формулює правила й визначає політику адміністрування для цього домену.

Законодавство й судова практика деяких країн приділяє значну увагу проблемі використання зареєстрованих назв фірм, товарних знаків, імен як адрес Інтернет-сайтів, оскільки використання відомих назв збільшує кількість відвідувань того чи іншого інформаційного ресурсу і її можна використовувати як засіб недобросовісної конкуренції.

4. Декларація Ради Європи «Про свободу спілкування в Інтернет»

Для того щоб компроміс між інформаційними правами людини, з одного боку, і державним регулюванням та безпекою в Інтернет у більшості розвинених держав пропонується йти шляхом розвитку саморегуляції і тісної співпраці з недержавним сектором, що надає мережеві послуги. Так, ще в 1997 р. Європейський парламент схвалив резолюцію на доповідь Комісії з протиправного та шкідливого змісту в Інтернет.

Цією резолюцією було запропоновано класифікацію, за якою слід розрізняти матеріали протиправного та шкідливого змісту. Матеріали протиправного змісту – це інформація, що прямо порушує вимоги національних чи міжнародних правових актів. Водночас під інформацією зі шкідливим змістом розуміють інформацію, яка не є протиправною, але розповсюдження її обмежене (лише для дорослих, наприклад), а також інформація, яка може образити деяких користувачів, хоча її публікація не обмежена відповідно до

принципу свободи самовираження. Стосовно цих двох категорій інформації потрібно застосовувати різні заходи.

За цією резолюцією, матеріалами протиправного змісту мають займатися за місцем їх створення правоохоронні органи, дії яких регулюються національним законодавством і угодами про судове співробітництво. Проте й сам Інтернет через системи саморегуляції, які добре функціонують, відповідно до існуючого законодавства і за підтримки споживачів сприяє зменшенню обсягів розповсюдження матеріалів протиправного змісту (особливо дитячої порнографії і матеріалів расистського та антисемітського змісту).

Щодо матеріалів шкідливого змісту пропонується насамперед дати користувачам можливість самим вирішувати проблему виключно технічними засобами (за допомогою систем фільтрації і рейтингової оцінки змісту), розширюючи обізнаність батьків і розвиваючи саморегулювання, яке здатне створити певні рамки, зокрема, щодо захисту неповнолітніх.

Така позиція стала ще актуальнішою після прийняття Радою Європи Декларації про свободу спілкування в Інтернет. Приймаючи цю Декларацію Рада Європи виявила послідовність у дотриманні проголошених нею раніше принципів. Мета цієї Декларації – гарантування права на свободу інформації, встановленого ст. 10 Європейської Конвенції щодо захисту прав і основних свобод людини. Для цього в Декларації сформульовано сім основних принципів, які сприяють реалізації права на свободу слова в Інтернет.

Згідно з цими принципами держави-члени Ради Європи зобов'язуються:

- не встановлювати обмежень змісту інформації в Інтернет, більших, ніж ті, що існують щодо інших засобів доставки інформації;
- заохочувати саморегуляцію змісту інформації в Інтернет;
- зняти попередній державний контроль, зокрема, утриматися від використання блокувань і фільтрів, які перешкоджають доступу до інформації, крім фільтрів, що не допускають до інформації вразливі групи, наприклад, дітей до певних сайтів;
- утриматися від використання реєстраційних схем, які обмежують надання послуг через Інтернет;
- зняти перешкоди, які заважають забезпечити доступ до Інтернет або створення і функціонування Інтернет-сайтів для окремих верств суспільства;
- не зобов'язувати провайдерів проводити моніторинг усієї інформації, що проходить через їх сервер, та обмежити їх відповідальність за зміст інформації, котра передається з використанням їх послуг;

– гарантувати право на анонімність в Інтернет (крім випадків розслідування злочинів та розшуку злочинців).

5. Електронні документи та електронний підпис

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» дає поняття електронного документообігу (ст. 9) як «сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів».

Завданням державного регулювання у сфері електронного документообігу відповідно до цього Закону (ст. 4) є:

- реалізація єдиної державної політики електронного документообігу;
- забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів електронного документообігу;
- нормативно-правове забезпечення технології оброблення, створення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів.

Одним із реквізитів електронного документа є електронний підпис. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис» електронний цифровий підпис – це вид електронного підпису, отриманий за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача.

Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа.

Особистий ключ – це параметр криптографічного алгоритму формування електронного цифрового підпису, доступний тільки підписувачу.

Відкритий ключ – параметр криптографічного алгоритму перевірки електронного цифрового підпису, доступний суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису.

Чинність і належність відкритого ключа підписувачу засвідчується за допомогою сертифікату відкритого ключа, який є документом, що розповсюджується в електронній формі або на папері та використовується для ідентифікації особи підписувача.

Законодавство виділяє два види сертифікатів ключів – прості й посилені. Останні мають право видавати лише акредитовані центри сертифікації ключів, засвідчувальні центри органів виконавчої влади та центральний засвідчувальний орган за умови повної відповідності параметрів криптографічного алгоритму формування та перевірки електронного цифрового підпису вимогам законодавства.

Електронний цифровий підпис після необхідної перевірки за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки).

Функціонування системи електронного документообігу забезпечується комплексом спеціальних установ та організацій, до яких законодавство відносить:

Контролюючий орган (його функції виконує Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України), що здійснює перевірку дотримання вимог законодавства центральним засвідчувальним органом, засвідчувальними центрами та центрами сертифікації ключів.

Центральний засвідчувальний орган, який створюється Кабінетом Міністрів України та забезпечує у межах своїх повноважень створення умов для функціонування засвідчувальних центрів органів виконавчої влади або інших державних органів та центрів сертифікації ключів. Основними завданнями центрального засвідчувального органу є обслуговування посилених сертифікатів відкритих ключів центрів, а також їх акредитація.

Засвідчувальні центри органів виконавчої влади, Центри сертифікації ключів, Акредитовані центри сертифікації ключів надають послуги, пов'язані з наданням особистих ключів для електронного цифрового підпису, їх сертифікатів, засвідчення їх чинності.

Особливі правила застосування електронного цифрового підпису встановлено для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної форми власності. Так зазначеним вище установам дозволяється застосовувати електронний цифровий підпис лише за умови використання надійних засобів електронного цифрового підпису.

Така надійність засобів електронного цифрового підпису має бути підтверджена сертифікатом відповідності або позитивним висновком за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації, отриманим на ці засоби від адміністрації Держспецзв'язку.

Застосування електронного цифрового підпису для вчинення правочинів за участю інших юридичних та фізичних осіб можливе лише за наявності у них посилених сертифікатів відкритих ключів.

Застосування електронного цифрового підпису забороняється:

- для складання електронних документів, які не можуть бути оригіналами у випадках, передбачених законодавством;
- для вчинення правочинів на суму, що перевищує 1 млн гривень.

Сучасна система електронного документообігу в Україні лише починає формуватися, але вже існує досвід її застосування, у тому числі й у сфері діяльності органів виконавчої влади.

6. Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів

Прискорення розвитку українського сегмента Інтернет було покладено в основу Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України. За цією Концепцією національними електронними інформаційними ресурсами (національні ресурси) є ресурси незалежно від їх змісту, форми, часу та місця створення, форми власності, призначені для задоволення потреб громадянина, суспільства, держави. За формою власності національні ресурси поділяються на державні, комунальні та приватні.

З метою запровадження єдиної системи обліку електронних інформаційних ресурсів держави в Україні створено Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів (Національний реєстр).

Національний реєстр – це інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для реєстрації, обліку, накопичення, оброблення і зберігання відомостей про склад, зміст, розміщення, умови доступу до електронних інформаційних ресурсів та задоволення потреб юридичних і фізичних осіб в інформаційних послугах.

Замовником і утримувачем Національного реєстру є Міністерство транспорту та зв'язку України, а його адміністратором – уповноважена Мінтрансзв'язку юридична особа. Сам Національний реєстр складається з еталонного, робочого, страхового та інформаційного фондів, до яких обов'язково включаються е-ресурси органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб публічного права, доступ до яких здійснюється через телекомунікаційні мережі загального користування.

Власник е-ресурсу зобов'язаний зареєструвати ресурс протягом 30 днів після надання користувачам доступу до нього і несе відповідальність за достовірність поданих у заяві відомостей згідно із законодавством.

Включення до Національного реєстру е-ресурсів приватної форми власності здійснюється на добровільних засадах.

Певні суперечки викликав прийнятий Міністерством транспорту та зв'язку «Порядок проведення державної реєстрації електронних інформаційних ресурсів», правила якого поширюються як на державні, так і на приватні е-ресурси. Насамперед через те, що, як вже зазначалося вище, світова практика намагається оминати додаткові реєстраційні схеми та запровадження цензури в Інтернет.

Натомість п. 3. із зазначеного Порядку визначає вимоги, недодержання яких є підставою для відмови в реєстрації або припинення реєстрації е-ресурсу в Національному реєстрі. Так, до Національного реєстру не включаються е-ресурси, які містять:

- відомості, що становлять державну таємницю;
- інформацію з обмеженим доступом;
- інформацію, розповсюдження якої заборонене законодавством.

Е-ресурс не повинен містити:

- закликів до захоплення державної влади, насильницької зміни конституційного ладу, порушення територіальної цілісності і недоторканності України;

- інформації, що містить пропаганду тероризму, війни, геноциду або культу насильства і жорстокості;

- інформації, що дискримінує особу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

- інформації, що може зашкодити честі, гідності або діловій репутації окремих осіб;

- інформації, яка містить ненормативну лексику;
- інформації порнографічного характеру.

Державну реєстрацію е-ресурсів здійснює Державний департамент з питань зв'язку та інформатизації, для чого у його складі створено спеціальну

Комісію з ухвалення рішень про державну реєстрацію електронних інформаційних ресурсів. У разі прийняття Комісією рішення про державну реєстрацію е-ресурсу, а також за умови внесення власником е-ресурсу установленної оплати, власнику видається Свідоцтво про реєстрацію електронного інформаційного ресурсу встановленого зразка. Це свідоцтво є підставою для включення е-ресурсу до Національного реєстру.

Дати однозначну оцінку такого підходу до формування системи національних електронних ресурсів досить важко. З одного боку, ведення Національного реєстру сприятиме впорядкуванню системи е-ресурсів та спрощенню доступу до неї, з іншого – за оцінками багатьох фахівців, запровадження додаткових реєстраційних схем може призвести до того, що частина е-ресурсів просто буде переміщена за кордон, за межі дії українського законодавства. Відповідно прибутки від надання послуг по хостингу та адміністрування будуть отримувати іноземні провайдери.

Загалом же, характеризуючи стан правового регулювання функціонування Інтернет слід зазначити, що останніми роками було створено досить значну нормативно-правову базу. Але, на жаль, вона несе в собі традиційні для нашої правової системи спроби запровадження надмірного державного контролю і не завжди сприймає відповідні міжнародно-правові стандарти і досвід. Разом із тим, ще потребують врегулювання питання електронної комерції, надання інформаційних послуг, укладання цивільно-правових угод за допомогою Інтернет, забезпечення таємниці кореспонденції та інформаційної безпеки.

Тема 11. Відповідальність за правопорушення у сфері інформаційних відносин

1. Поняття делікту в інформаційних відносинах. Об'єкти і предмети юридичних деліктів в інформаційних правовідносинах.

2. Види юридичних деліктів в інформаційних відносинах щодо галузей права.

1. Поняття делікту в інформаційних відносинах. Об'єкти і предмети юридичних деліктів в інформаційних правовідносинах

Юридична відповідальність за порушення норм інформаційного законодавства за своїм змістом поняття комплексне. Підставами застосування юридичної відповідальності є інформаційні правопорушення. Під такими розуміють сукупність передбачених чинним законодавством суспільно небезпечних діянь (дій чи бездіяльності), що посягають на право доступу до інформації, її поширення і зберігання, на право захисту від несанкціонованого поширення та використання, негативних наслідків впливу інформації чи функціонування інформаційних технологій, а також інші суспільно небезпечні діяння, пов'язані з порушенням права власності на інформацію й інформаційні технології тощо.

Вихідними для встановлення юридичної відповідальності є положення ст. 47 Закону України «Про інформацію» та інших норм актів інформаційного законодавства, що передбачають притягнення винних у скоєнні конкретних правопорушень до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно із законами України.

Водночас, інші акти інформаційного законодавства визначають здебільшого лише диспозиції правопорушень без конкретизації відповідних санкцій за вчинення діянь, не визначені чітко також суб'єкти правопорушень тощо.

Загальними правопорушеннями, за вчинення яких винні особи притягаються до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно з чинним законодавством України, визначено:

- обґрунтована відмова від надання відповідної інформації;
- надання інформації, що не відповідає дійсності;
- несвоєчасне надання інформації;
- навмисне приховування інформації;
- примушення до поширення або перешкоджання поширенню чи безпідставна відмова від поширення певної інформації; цензура;

- поширення відомостей, що не відповідають дійсності, ганьблять честь і гідність особи;
- безпідставна відмова від поширення певної інформації;
- використання і поширення інформації стосовно особистого життя громадянина без його згоди особою, яка є власником відповідної інформації внаслідок виконання своїх службових обов’язків;
- розголошення державної або іншої охоронюваної законом таємниці особою, обов’язком якої є охорона відповідної таємниці;
- порушення порядку зберігання інформації; ☐ навмисне знищення інформації;
- необґрунтоване віднесення окремих видів інформації до категорії відомостей з обмеженим доступом;
- порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави.

Законодавство України про друковані засоби масової інформації підставами для юридичної відповідальності у сфері інформаційної діяльності визначає такі правопорушення:

- незаконне вилучення або знищення тиражу чи його частини;
- порушення встановлених законодавством прав журналіста;
- порушення вимог законодавства щодо неприпустимості зловживання свободою діяльності друкованих ЗМІ;
- зловживання правами журналіста;
- одержання свідоцтва про державну реєстрацію шляхом обману; виготовлення, випуск або розповсюдження друкованого засобу масової інформації без його реєстрації або після припинення його діяльності, ухилення від перереєстрації чи від повідомлення реєструючому органу про зміну виду видання, юридичної адреси засновника (співзасновників), місцезнаходження редакції;
- порушення порядку вміщення даних, надсилання контрольних примірників;
- порушення права вимоги щодо публікації спростування та порядку його публікації;
- порушення законодавства з питань інтелектуальної власності.

Згідно з Законом України «Про телебачення і радіомовлення» (ст. 71) відповідальність за порушення законодавства про телебачення і радіомовлення

несуть телерадіоорганізації, провайдери програмної послуги, їх керівники та працівники, інші суб'єкти господарської діяльності, посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Міру такої відповідальності та відповідні санкції за правопорушення встановлює суд або у визначених випадках Національна рада з питань телебачення і радіомовлення. Національна рада може застосовувати санкції до телерадіоорганізацій, провайдерів програмної послуги у разі порушення ними вимог закону або ліцензійних умов. Санкціями можуть бути:

- попередження;
- стягнення штрафу;
- подання до суду справи про анулювання ліцензії на мовлення.

2. Види юридичних деліктів в інформаційних відносинах щодо галузей права

Особливістю юридичної відповідальності в інформаційній галузі є те, що підстави, умови застосування санкцій, звільнення від відповідальності є предметом регулювання різних галузевих норм права. Залежно від галузевої належності норм, що встановлюють санкції за конкретні правопорушення в інформаційній галузі, юридичну відповідальність можна поділити на такі види:

- адміністративно-правова,
- кримінальна,
- цивільно-правова,
- дисциплінарна,
- матеріальна та інші.

Адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності громадян і службових осіб за вчинені ними адміністративні правопорушення. Адміністративно-правовими правопорушеннями визначені, наприклад:

1. Відмова у наданні інформації:

- несвоєчасне або неповне надання інформації;
- надання інформації, що не відповідає дійсності, у разі, коли така інформація підлягає наданню на запит громадянина чи юридичної особи відповідно до законів України.

Посадові особи, які скоїли таке адміністративне правопорушення, притягуються до відповідальності у вигляді штрафу у розмірі від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Повторне

протягом року вчинення порушення особою, яка притягалася до адміністративної відповідальності, веде до накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Відмова у наданні за інформаційними запитами повної та достовірної інформації або несвоєчасне її надання. У такому випадку на службових та посадових осіб накладається штраф від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Адміністративним правопорушенням визнається також недбале зберігання, псування, знищення, приховування, незаконна передача іншій особі документів Національного архівного фонду або документів, що підлягають внесенню до нього, незаконний доступ до зазначених документів. Такі дії тягнуть за собою попередження або накладення штрафу на громадян від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і попередження або накладення штрафу на посадових осіб – від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Адміністративним правопорушенням визнається порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, що містять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, що призвело до розголошення такої інформації. Відповідні дії тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від одного до двох і на посадових осіб – від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, адміністративним правопорушенням є також здійснення незаконного доступу до інформації, яка зберігається, обробляється чи передається в інформаційно-комунікаційних (автоматизованих) системах. Кримінальна відповідальність – вид юридичної відповідальності, який застосовується за скоєння злочинів в інформаційній галузі, вичерпний перелік яких встановлений у Кримінальному кодексі України. У сфері охорони державної таємниці кримінальна відповідальність настає за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків; за відсутності ознак державної зради або шпигунства. Такий злочин карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, карається

позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років: розголошення службовою особою лікувального закладу, допоміжним працівником, який самостійно здобув інформацію, або медичним працівником відомостей про проведення медичного огляду особи на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, або захворювання на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та його результатів, що стали їм відомі у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків. Такі дії караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років із позбавленням права обіймати посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Кримінальними злочинами є також:

– порушення гарантованої Конституцією України таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер – карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі до трьох років. Ті самі дії, вчинені щодо державних чи громадських діячів або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років;

– розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя) – цей злочин карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років. Те саме діяння, вчинене службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі, або якщо воно спричинило тяжкі наслідки, карається штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Серед злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж, електрозв'язку («комп'ютерні злочини»):

– несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку; створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут;

– несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї;

– порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них обробляється;

– перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового поширення повідомлень електрозв'язку;

– несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до витоку, втрати, підроблення, блокування інформації, спотворення процесу оброблення інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації.

Названі злочини караються штрафом від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років або без такого та з конфіскацією програмних та технічних засобів, за допомогою яких було вчинено несанкціоноване втручання та які є власністю винної особи. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони заподіяли значну шкоду, караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією програмних та технічних засобів, за допомогою яких було вчинено несанкціоноване втручання та які є власністю винної особи.

Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних технічних засобів, а також поширення або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого

втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк із конфіскацією програмних та технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, які є власністю винної особи – ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони заподіяли значну шкоду, караються позбавленням волі на строк до п'яти років з конфіскацією програмних та технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електроннообчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, які є власністю винної особи.

Цивільно-правова відповідальність має значною мірою компенсаційний (правовідновлювальний) характер. Формами цивільно-правової відповідальності на порушення інформаційного законодавства є відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди, спростування недостовірної інформації, накладення штрафу.

Законом України «Про інформацію» встановлено, що матеріальна і моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам правопорушенням, вчиненим суб'єктом інформаційної діяльності, відшкодовується добровільно або на підставі рішення суду (ст. 49).

Дисциплінарними санкціями можуть бути догана, звільнення, пониження у посаді тощо, які застосовуються у порядку, визначеному законодавством. Загальні підстави та умови відповідальності встановлює КЗпП України, а для окремих категорій працівників – дисциплінарні статuti, положення про службу.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

АБОНЕНТ – споживач телекомунікаційних послуг, який отримує телекомунікаційні послуги на умовах договору, котрий передбачає підключення кінцевого обладнання, що перебуває у його власності або користуванні, до телекомунікаційної мережі.

АВТЕНТИФІКАЦІЯ – процедура встановлення належності користувачеві інформації в системі пред’явленого ним ідентифікатора.

АВТОМАТИЗОВАНА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА – інформаційна система, що реалізована на базі обчислювальної техніки та інших організаційно-технічних засобів.

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА (АС) – організаційно-технічна система, що реалізує інформаційну технологію й об’єднує засоби обчислювальної техніки й зв’язку, методи й процедури, програмне забезпечення, фізичне середовище, персонал та інформацію, яка обробляється.

АВТОМАТИЗОВАНИЙ ДОКУМЕНТООБІГ – документообіг паперових документів, у якому операції, що не вимагають власноручного підпису, виконуються за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення.

АВТОР – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір.

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ – питання, з яких громадянин або юридична особа зверталися до адвоката, суть консультацій, порад, роз’яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом при здійсненні своїх професійних обов’язків.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОЗОВ – звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах.

АДРЕСА МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ – визначений чинними в Інтернеті міжнародними стандартами цифровий та/або символічний ідентифікатор доменних імен в ієрархічній системі доменних назв.

АДРЕСАНТ ДОКУМЕНТА – установа або особа, яка посилає документ.

АДРЕСАТ – юридична або фізична особа, якій адресується поштове відправлення, телеграфне чи інше повідомлення.

АНТИВІРУСНИЙ ПРОГРАМНИЙ ЗАСІБ (АВПЗ) – програмне забезпечення, яке призначене для захисту об’єктів/ресурсів ІТС від ушкодження комп’ютерними вірусами.

АРХІВ – організація, що здійснює інформаційну діяльність, головною метою якої є комплектування та зберігання фонду архівних документів

(несучасних документів, що мають незмінну цінність) і видача їх користувачам відповідно до їх інформаційних потреб.

АРХІВНА КОЛЕКЦІЯ – архівний фонд, який містить сукупність окремих документів, що утворюються в результаті діяльності одного або кількох фондоутворювачів, об'єднаних між собою за однією або декількома ознаками.

АРХІВНА УСТАНОВА, АРХІВ, АРХІВНИЙ ПІДРОЗДІЛ, АРХІВНИЙ ВІДДІЛ – відповідно установа чи структурний підрозділ, що забезпечує облік і зберігання архівних документів, використання відомостей, що в них містяться, та формування Національного архівного фонду і/або здійснює управління, науково-дослідну та інформаційну діяльність у сфері архівної справи і діловодства.

АРХІВНЕ ПРАВО – встановлена законодавчими та іншими нормативно-правовими актами сукупність норм і правил, що регламентують діяльність архівних установ.

АРХІВНИЙ ДОКУМЕНТ – документ незалежно від його виду, виду матеріального носія інформації, місця, часу створення і місця зберігання та форми власності на нього, що припинив виконувати функції, для яких був створений, але зберігається або підлягає зберіганню з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника також як об'єкт рухомого майна (Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи», ст. 1).

АРХІВНИЙ ФОНД – облікова і класифікаційна одиниця Національного архівного фонду України, що становить частину документального фонду, який прийнятий на державне зберігання, або сформовану в архіві відокремлену сукупність документів історично і (або) логічно пов'язаних між собою.

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ТВІР – твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайд-фільми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими.

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ (ЕЛЕКТРОННИЙ) ЗАСІБ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв. Аудіовізуальними засобами масової інформації є: радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо.

БАЗА ДАНИХ – (компіляція даних) сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ – інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЇ – захищеність інформації від несанкціонованих дій (випадкових чи навмисних), що призводять до модифікації, розкриття чи зруйнування даних.

БЕЗПЕКА ДАНИХ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ – властивість організації доступу до даних, що забезпечує їх захист від несанкціонованого використання, навмисного чи ненавмисного спотворення або руйнування.

БЕЗПЕКА МЕРЕЖІ – заходи, які захищають інформаційну мережу від несанкціонованого доступу, випадкового або навмисного втручання в нормальні дії або намагань руйнування її компонентів. Безпека інформаційної мережі включає захист обладнання, програмного забезпечення, даних і персоналу.

БЕЗПЕКА УРЯДОВОГО АБО СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ (СИСТЕМИ ЗВ'ЯЗКУ) – стан зв'язку (системи зв'язку), за якого забезпечується запобігання можливому витoku інформації, що передається в системі зв'язку (порушення режимів роботи системи зв'язку).

БІБЛІОТЕКА – бібліотечно-бібліографічний, культурно-просвітницький і науково-допоміжний соціальний інститут, що забезпечує акумуляцію і загальнодоступність документально-інформаційних ресурсів (книг, документів та інших носіїв інформації), які містять і зберігають знання, набуті в процесі

розвитку людства, сприяють піднесенню інтелектуального та культурного потенціалу суспільства.

БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ – розгалужена мережа бібліотек різних видів, заснованих на державній (загальнодержавній та комунальній), колективній чи приватній формах власності.

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА – складова частина інформаційної, виховної, культурно-освітньої діяльності, що включає комплекс державних, громадських, наукових та практичних заходів, які забезпечують організацію діяльності бібліотек, їх науково-дослідну і методичну роботу, а також підготовку бібліотечних фахівців.

БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД – сукупність документально-інформаційних ресурсів (книг, документів, рукописів, аудіовізуальних матеріалів, інших носіїв інформації).

ВЕБ-САЙТ – сукупність програмних та апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інші інформаційні послуги через мережу Інтернет.

ВИДАВЕЦЬ ДРУКОВАНОГО ЗАСОБУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснює функції матеріально-технічного забезпечення видання друкованого засобу масової інформації, на підставі пред'явлення засновником (співзасновниками) свідоцтва про його державну реєстрацію і укладеного між ними договору.

ВИДАННЯ – множина всіх примірників документа, видрукованих з одного типографського набору чи з одного примірника, який використовувався як зразок.

ВИДАННЯ (ПОЛІГРАФІЧНЕ) – друкований виріб, що призначений для розповсюдження вміщеної в ньому інформації, пройшов редакційно-видавниче оброблення, поліграфічно самостійно оформлений та має вихідні відомості.

ВИДІЛЕННЯ РАДІОЧАСТОТ – надання відповідним записом у Плані використання радіочастотного ресурсу України права використовувати певні смуги радіочастот для застосування в Україні визначених цим Планом радіотехнологій.

ВИКОНАВЧИЙ ДОГОВІР – договір, укладений між державним органом, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою чи організацією

України та уповноваженим суб'єктом іноземної сторони, відповідно до якого здійснюється передача секретної інформації.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ – задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

ВИСВІТЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ – одержання, збирання, створення, поширення, використання і зберігання інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб про роботу цих органів.

ВИТОК ІНФОРМАЦІЇ – результат дій, внаслідок яких інформація в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах стає відомою чи доступною фізичним та/або юридичним особам, що не мають права доступу до неї.

ВІДЕОГРАМА – відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору.

ВІДЕОДОКУМЕНТ – аудіовізуальний документ на стрічковому чи дисковому носії, який містить інформацію, зафіксовану за допомогою відеозвукозапису.

ВІДКРИТА ІНФОРМАЦІЯ, ЩО ВАЖЛИВА ДЛЯ ДЕРЖАВИ – важлива для особи, суспільства і держави відкрита інформація незалежно від того, де вона циркулює, порушення цілісності або доступності якої може спричинити матеріальні збитки державі.

ВІДМОВА У ДОСТУПІ ДО ДОКУМЕНТА – відповідь на запит, яка мотивує неможливість видати документ або його копію для користування.

ВІДНЕСЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ – процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього.

ВІДПОВІДЬ НА ЗАПИТ – офіційна відповідь архіву на запит, в якому вказується на відсутність у документах архіву потрібних заявникові відомостей або на неможливість розшуку необхідних документів.

ВЛАСНИК ІНФОРМАЦІЇ – фізична або юридична особа, якій належить право власності на інформацію і яка використовує та розпоряджається нею, визначає правила обробки інформації та доступу до неї, а також встановлює стосовно неї інші умови.

ВЛАСНИК ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЇ – фізична або юридична особа, яка набула права власності на телерадіоорганізацію або на частку її статутного фонду шляхом заснування чи в інший передбачений законодавством спосіб.

ГАЗЕТА – періодичне видання у вигляді одного чи декількох аркушів друкованого матеріалу встановленого формату, призначене для широкого кола осіб, яке є джерелом письмової інформації про поточні події, пов'язані з внутрішніми справами, міжнародними проблемами, політикою тощо.

ГРИФ ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ – позначка, що проставляється на носії інформації з обмеженим доступом або у супровідній документації до нього та засвідчує ступінь обмеження доступу до інформації.

ГРИФ СЕКРЕТНОСТІ – реквізит матеріального носія секретної інформації, що засвідчує ступінь секретності даної інформації.

ДАНІ – інформація, яка подана у формі, придатній для її оброблення електронними засобами (Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», ст. 1).

ДАНІ ОСОБИСТОГО ХАРАКТЕРУ – будь-яка інформація, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною.

ДЕРЖАВНА АРХІВНА УСТАНОВА – архівна установа, що здійснює свою діяльність за рахунок коштів Державного бюджету України.

ДЕРЖАВНА БІБЛІОТЕКА – бібліотека загальнодержавного значення, що здійснює бібліотечне, бібліографічне, інформаційне обслуговування користувачів і виконує функцію Всеукраїнського науково-дослідного, методичного та організаційного центру бібліотек відповідної галузі або категорій користувачів.

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА – сукупність основних напрямів і способів діяльності держави стосовно одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – сукупність правових, економічних, соціальних, організаційних та інших заходів державного сприяння зміцненню і розвитку інформаційної галузі, її інфраструктури.

ДЕРЖАВНА СИСТЕМА УРЯДОВОГО ЗВ'ЯЗКУ – система спеціального зв'язку, яка призначена для забезпечення управління державою у мирний час, в умовах надзвичайного та воєнного стану, а також у разі виникнення надзвичайних ситуацій та забезпечує додержання вимог законодавства з питань захисту інформації, яка містить державну таємницю.

ДЕРЖАВНА СТАТИСТИКА – централізована система збирання, опрацювання, аналізу, поширення, збереження, захисту та використання статистичної інформації.

ДЕРЖАВНА СТАТИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – сукупність дій, пов'язаних з проведенням державних статистичних спостережень та наданням інформаційних послуг, спрямована на збирання, опрацювання, аналіз, поширення, збереження, захист та використання статистичної інформації, забезпечення її достовірності, а також удосконалення статистичної методології.

ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ (СЕКРЕТНА ІНФОРМАЦІЯ) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю», державною таємницею і підлягають охороні державою.

ДЕРЖАВНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД УКРАЇНИ – фонди бібліотек, взаємопов'язаних координованим комплектуванням, єдиним довідковим апаратом, системою репозитарного зберігання, перерозподілу і взаємовикористання фондів.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ – передбачені або встановлені Законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи.

ДОКУМЕНТ – передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві.

ДОМЕН – частина ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, яка має унікальну назву, що її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен та централізовано адмініструється.

ДОМЕН.UA – домен верхнього рівня ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, створений на основі кодування назв країн відповідно до міжнародних стандартів, для обслуговування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет.

ДОМЕН ДРУГОГО РІВНЯ – частина адресного простору мережі Інтернет, що розташовується на другому рівні ієрархії імен у цій мережі.

ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ – надання повноважною посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, або ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, цією посадовою особою відповідно до її службових повноважень.

ДРУКОВАНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ЗМІ) – періодичні друковані видання (преса), газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем.

ЕКОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ – інформація про стан довкілля; будь-яка інформація у письмовій, аудіовізуальній, електронній чи будь-якій іншій матеріальній формі про: а) стан складових довкілля, таких як повітря й атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічні різноманіття та його компоненти, включаючи генетично змінені організми, та взаємодію між цими складовими; б) фактори, такі як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі довкілля, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища, зазначені вище в підпункті а, також аналіз затрат і результатів та інший економічний аналіз та припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля; с) стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довкілля або через ці складові, фактори, діяльність або заходи, зазначені в підпункті б.

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА – розподілена інформаційна система, що дозволяє надійно зберігати і ефективно використовувати різноманітні колекції

електронних документів (текст, графіка, аудіо, відео тощо) завдяки глобальним мережам передачі даних у зручному для кінцевого користувача вигляді.

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ – електронний документ (група електронних документів), який пройшов редакційно-видавничу обробку, призначений для розповсюдження в незмінному вигляді та має вихідні дані.

ЕЛЕКТРОННИЙ АРХІВ – впорядковане накопичення документів у запам'ятовувальному пристрої ЕОМ для тривалого зберігання чи для копіювання (наприклад, нагромаджені дані різних варіантів документів).

ЕЛЕКТРОННИЙ БАНКІВСЬКИЙ ДОКУМЕНТ – електронний документ, що використовується в банківській діяльності, формат, обов'язкові реквізити і засоби захисту якого відповідають вимогам законодавства.

ЕЛЕКТРОННИЙ ГАМАНЕЦЬ – платіжний додаток платіжної картки, кошти за операціями, з яким обліковуються на консолідованому картрахунку емітента і який дозволяє його держателю в межах установленого ліміту виконувати платіж за товари (послуги) без уведення персонального ідентифікаційного номера (ПІН).

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа; сукупність даних у пам'яті ЕОМ, які призначені для сприйняття людиною з допомогою відповідних програмних і апаратних засобів.

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ (ОБІГ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ) – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів; система програмно-технічних, організаційних та нормативно-методичних засобів для автоматизації роботи з електронними документами на основі інформаційних технологій у процесі здійснення управлінських дій.

ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДПИС – обов'язковий реквізит електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу.

ЖУРНАЛ – періодичне видання у вигляді блока скріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу встановленого формату в обкладинці або оправі.

ЖУРНАЛІСТ – творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобів масової інформації,

виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України (Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», ст. 25).

ЖУРНАЛІСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНТСТВА – творчий працівник, який збирає, одержує, створює та готує інформацію для інформаційного агентства і діє від його імені на підставі трудових чи інших договірних відносин з ним або за його уповноваженням.

ЗАГАЛЬНОДОСТУПНІ (УНІВЕРСАЛЬНІ) ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ ПОСЛУГИ – мінімальний набір визначених Законом «Про телекомунікації» послуг нормованої якості, доступний усім споживачам на всій території України.

ЗАГРОЗА ДЛЯ СЕКРЕТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ – передумови витоку, можливості блокування чи порушення цілісності секретної інформації.

ЗАПИТ – документ установлені уповноваженим органом форми, який подається адміністратору і на підставі якого формується довідка з Реєстру.

ЗАПИТ ЩОДО НАДАННЯ ПИСЬМОВОЇ АБО УСНОЇ ІНФОРМАЦІЇ – звернення з вимогою надати письмову або усну інформацію про діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадових осіб з окремих питань.

ЗАПИТУВАЧ – юридична або фізична особа, яка подає запит на отримання статистичної інформації органам державної статистики.

ЗАСІБ КРИПТОГРАФІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ – програмний, апаратно-програмний та апаратний засоби, призначені для криптографічного захисту інформації.

ЗАСІБ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ОРГАНУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЧИ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ – засіб масової інформації, засновником (співзасновником) якого є орган державної влади або орган місцевого самоврядування і який повністю або частково утримується за рахунок державного чи місцевих бюджетів.

ЗАСІБ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЕРОТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ – засіб масової інформації, в якому систематично експлуатується інтерес до сексу, а сексуальна тематика є провідною.

ЗАСОБИ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ – телекомунікаційні мережі, поштовий зв'язок, телебачення, інформаційні мережі, зокрема Інтернет, які можуть використовуватися для укладення договорів на відстані.

ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ – засоби криптографічного захисту, криптографічні системи, засоби технічного захисту інформації загального призначення; програмно-технічні засоби, які забезпечують захист електронних документів від несанкціонованих дій щодо ознайомлення з їх змістом, модифікації або викривлення на етапі їх передавання електронною поштою Національного банку України.

ЗАСОБИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ – електронні обчислювальні машини, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення, інформаційні системи або їх окремі елементи, інформаційні мережі і мережі зв'язку, що використовуються для реалізації інформаційних технологій.

ЗАСОБИ КРИПТОГРАФІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ – засоби шифрування інформації; засоби виготовлення ключових даних або ключових документів та управління ключовими даними, що використовуються в засобах криптографічного захисту інформації; засоби захисту від нав'язування неправдивої інформації або захисту від несанкціонованої модифікації, що реалізують алгоритми криптографічного перетворення інформації; засоби захисту інформації від несанкціонованого доступу (у тому числі засоби розмежування доступу до ресурсів електронно-обчислювальної техніки), у яких реалізовані алгоритми криптографічного перетворення інформації.

ЗАСОБИ ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ – поштові пристрої та обладнання, транспортні засоби поштового зв'язку, поштові марки, марковані конверти та картки, а також будівлі (приміщення в будівлях), що використовуються для надання послуг поштового зв'язку.

ЗАСОБИ ТЕХНІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ – технічні засоби, основне функціональне призначення яких – захист інформації від загроз витоку, порушення цілісності та блокування; технічні засоби, у яких додатково до основного призначення передбачено функції захисту інформації; засоби, що призначені, спеціально розроблені або пристосовані для пошуку закладних пристроїв, які створюють загрозу для інформації, або контролю ефективності технічного захисту інформації.

ЗАСОБИ ТЕХНІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ЗАГАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – засоби захисту інформації, при створенні яких не

передбачалося використання їх виключно під час упровадження заходів з технічного захисту інформації на конкретному об'єкті інформаційної діяльності, у конкретній інформаційній, телекомунікаційній, інформаційно-телекомунікаційній системі.

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ – сукупність організаційно-технічних заходів і правових норм для запобігання заподіяння шкоди інтересам власника інформації чи автоматизованої системи та осіб, які користуються інформацією; сукупність методів і засобів, що забезпечують цілісність, конфіденційність і доступність інформації за умов впливу на неї загроз природного або штучного характеру, реалізація яких може призвести до завдання шкоди власникам і користувачам інформації.

ЗНАННЯ – сукупність фактів, закономірностей, відношень та евристичних правил, що відображає рівень обізнаності з проблемами деяких предметних галузей.

ІНТЕРНЕТ – всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами; глобальна (всесвітня) множина незалежних комп'ютерних мереж, з'єднаних між собою для обміну інформацією по стандартних відкритих протоколах.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ – сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА – дії, вжиті для досягнення інформаційної переваги шляхом завдання шкоди інформації, процесам, що їх засновано на

інформації та інформаційним системам супротивника при одночасному захисті власної інформації, процесів, що їх засновано на інформації та інформаційних систем.

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЄЗДАТНІСТЬ – визначена інформаційним законодавством юридична можливість суб'єкта інформаційних правовідносин здійснювати свої інформаційні права й обов'язки, реалізуючи яку (можливість) він здатний бути активним учасником інформаційних відносин.

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ – сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави; постійне та систематичне збирання та оброблення записаної інформації з метою її зберігання, пошуку, використання чи пересилання, що виконуються якою-небудь особою чи організацією.

ІНФОРМАЦІЙНА ПОСЛУГА – здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності стосовно доведення інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їх інформаційних потреб.

ІНФОРМАЦІЙНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ – здатність суб'єкта інформаційних правовідносин мати інформаційні права та набувати своїми діями суб'єктивні інформаційні права і обов'язки, які складають зміст інформаційних правовідносин.

ІНФОРМАЦІЙНА ПРОДУКЦІЯ – матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій.

ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА – сфера економіки, що займається виробництвом, обробкою, зберіганням і розповсюдженням інформації і знань. Сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, яка збирає, формує, розповсюджує і використовує інформацію, а також системи регулювання суспільних відносин, які при цьому виникають.

ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНТСТВО – зареєстрований як юридична особа суб'єкт інформаційної діяльності, що діє з метою надання інформаційних послуг.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО – концепція постіндустріального суспільства; нова історична фаза розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є інформація і знання; щабель в розвитку сучасної цивілізації, що характеризується збільшенням ролі інформації і знань у житті суспільства, зростанням долі інфокомунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального

інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх соціальних і особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАПИТ – записаний природною чи інформаційною мовою текст, що виражає деяку інформаційну потребу.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАПИТ ЩОДО ДОСТУПУ ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ – звернення з вимогою про надання можливості ознайомлення з офіційними документами. Запит може бути індивідуальним або колективним. Він подається у письмовій формі. Громадянин має право звернутися до державних органів і вимагати надання будь-якого офіційного документа, незалежно від того стосується цей документ його особисто чи ні, крім випадків обмеження доступу, передбачених цим Законом.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗЛОЧИН – навмисні дії, спрямовані на розкрадання або руйнування інформації в інформаційних системах і мережах, які виходять з корисливих або хуліганських мотивів.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТА ІНШІ ПОСЛУГИ – здійснення органами виконавчої влади у визначеній законом формі інформаційної діяльності з доведення інформаційної продукції в електронному вигляді до відома споживачів з метою задоволення їх інформаційних потреб у державних (адміністративних) послугах.

ІНФОРМАЦІЯ – 1) документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та довкіллі; 2) документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та довкіллі; 3) відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб; 4) знання, що розглядаються в аспекті комунікації; 5) відомості про суб'єкти, об'єкти, явища та процеси.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОСОБУ – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Основними даними про особу (персональними даними) є: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

КАНАЛ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ – сукупність технічних засобів, призначених для перенесення електричних сигналів між двома пунктами телекомунікаційної мережі, і який характеризується смугою частот та/або швидкістю передачі.

КОНФІДЕНЦІЙНА ІНФОРМАЦІЯ – відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ – властивість інформації бути захищеною від несанкціонованого ознайомлення.

КРИПТОГРАФІЧНИЙ ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ – вид захисту інформації, що реалізується шляхом перетворення інформації з використанням спеціальних (ключових) даних з метою приховування/відновлення змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства тощо.

КРИПТОГРАФІЯ – різновид письма, відомий обмеженому колу осіб і призначений для збереження таємниці зафіксованої мовної інформації.

ЛІЦЕНЗІЯ НА МОВЛЕННЯ – документ державного зразка, який видається Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення та засвідчує право ліцензіата відповідно до умов ліцензії здійснювати мовлення, використовувати канали мовлення, мережі мовлення, канали багатоканальних телемереж.

МАСОВА ІНФОРМАЦІЯ – публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація.

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ІНФОРМАЦІЯ – документовані або публічно оголошувані відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності.

НАЦІОНАЛЬНА РАДА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ – конституційний, постійно діючий колегіальний орган, метою діяльності якого є нагляд за дотриманням законів України у сфері телерадіомовлення, а також здійснення регуляторних повноважень, передбачених цими законами.

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ – організаційно-правова структура, за допомогою якої формується державна інформаційна політика, а також здійснюється координація робіт стосовно створення, користування, зберігання та поширення національних ресурсів науково-технічної інформації з урахуванням інтересів національної безпеки.

НАЦІОНАЛЬНИЙ АРХІВНИЙ ФОНД – сукупність архівних документів, що відображають історію духовного і матеріального життя Українського народу та інших народів, мають культурну цінність і є надбанням української нації.

НОРМАТИВНИЙ ДОКУМЕНТ – документ, який встановлює правила, загальні принципи чи характеристики різних видів діяльності або їх результатів.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ – офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законодавством формі та за встановленою законодавством процедурою, спрямований на регулювання суспільних відносин, що містить норми права, має неперсоніфікований характер і розрахований на неодноразове застосування. Прийняття нормативно-правових актів у вигляді листів і телеграм не допускається.

НОСІЙ ІНФОРМАЦІЇ – матеріальний об'єкт, використаний для закріплення, зберігання та передавання мовної, звукової і/або зображувальної інформації; фізичне тіло, яке використовується під час запису для збереження в ньому або на його поверхні сигналів інформації. Основні типи носіїв інформації: паперовий; механічний; магнітний (магнітна стрічка, магнітний диск, магнітний домен); фототермічний; твердотільний накопичувач.

НОУ-ХАУ – інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності.

ОБ'ЄКТИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН – документована або публічно оголошувана інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

ОБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – інженерно-технічна споруда (приміщення) з визначеною контрольованою зоною, де здійснюється діяльність, пов'язана з інформацією, що підлягає технічному захисту.

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ПРИМІРНИК ДОКУМЕНТІВ – примірник різних видів тиражованих документів, який передає його виробник на безоплатній або платній основі юридичним особам, визначеним Законом України «Про обов'язковий примірник документів».

ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ – комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових

заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв.

ОХОРОННИЙ ДОКУМЕНТ – патент (декларацийний патент) на винахід, декларацийний патент на корисну модель, патент на промисловий зразок, свідоцтво на знак для товарів і послуг, свідоцтво про державну реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми, свідоцтво про реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товарів.

ПЕРЕДАЧА СЕКРЕТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ – доведення до іноземної сторони секретної інформації у будь-якому вигляді (тексти, знаки, символи, образи, сигнали, технічні рішення, процеси тощо) шляхом передачі, пересилання, ознайомлення тощо.

ПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ – серійне видання, що виходить через визначені проміжки часу з постійним для кожного року числом номерів (випусків), без повторів у змісті, однотипно оформленими, нумерованими і/або датованими випусками, під одним і тим самим заголовком.

ПИСЬМОВА ВИМОГА – лист відповідного спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю з вимогою щодо надання інформації і документів про операції, рахунки, вклади фізичних і юридичних осіб із зазначенням законних підстав для цієї вимоги за підписом керівника або особи, яка його заміщає, в установленому порядку, на фірмовому бланку та зареєстрований належним чином.

ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ – розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації.

ПРАВОВА ІНФОРМАТИКА – наукова галузь, що вивчає закономірності інформаційних процесів, проблем створення, впровадження й ефективного функціонування комп'ютеризованих систем правової інформації і вироблення управлінських рішень, інакше кажучи – це галузь дослідження проблем системної інформатизації законотворчої, нормотворчої, правозастосовної, правоохоронної, судової та правоосвітньої діяльності.

ПРАВОВА ІНФОРМАЦІЯ – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ІНФОРМАЦІЮ – врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією.

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ (СУБ'ЄКТИВНЕ) – гарантована державою можливість фізичних, юридичних осіб і держави (державних органів) одержувати, використовувати, поширювати та зберігати відомості, необхідні їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, що не порушує права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

ПУБЛІЧНЕ ВИКОНАННЯ – подання за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час.

РЕДАКТОР (ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР) ДРУКОВАНОГО ЗАСОБУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – керівник редакції, уповноваженим на те засновником (співзасновниками), який призначається (обирається) на посаду і звільняється з посади в порядку, встановленому засновником (співзасновниками) у статуті редакції відповідно до чинного законодавства України про працю.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ – дорадчий орган управління діяльністю редакції друкованого засобу масової інформації, який створюється, діє та припиняє свою діяльність відповідно до статуту редакції і очолюється її редактором (головним редактором).

РЕЖИМ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ – передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації.

РЕЖИМ СЕКРЕТНОСТІ – встановлений згідно з вимогами Закону України «Про державну таємницю» та інших виданих відповідно до нього нормативно-правових актів єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці.

РЕКВІЗИТ ДОКУМЕНТА – обов'язковий інформаційний елемент (зазначення автора, дати тощо), властивий певному виду офіційного документа.

РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ – ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до чинного законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди господарюючому суб'єкту (підприємцю).

СВОБОДА СЛОВА – право кожного громадянина вільно і незалежно збирати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку відкриту за режимом доступу інформацію як особисто так і за допомогою матеріальних носіїв та засобів поширення інформації.

СЕКРЕТНА ІНФОРМАЦІЯ – інформація, документ або матеріал, що містить державну таємницю, зокрема військову, політичну, економічну, наукову, технічну або будь-яку іншу інформацію, що включена до переліку відомостей, що становлять державну таємницю, погодженого відповідно до національного законодавства держав Сторін, і втрата або несанкціоноване розкриття якої, може завдати шкоди національній безпеці, економічним або політичним інтересам держав Сторін.

СЛУЖБОВИЙ ТВІР – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем. **СПАМ** – не замовлені попередньо споживачами електронні повідомлення, які або є масовими, або в яких не наведено достовірні відомості про повну назву, власну поштову чи електронну адресу замовника чи відправника цих повідомлень, або подальше отримання яких споживач не може припинити шляхом інформування про це замовника чи відправника.

СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК – передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень, які містять інформацію з обмеженим доступом, по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах з використанням засобів криптографічного та/або технічного захисту інформації з додержанням вимог законодавства щодо її захисту.

СТУПІНЬ СЕКРЕТНОСТІ – категорія, яка характеризує важливість секретної інформації, ступінь обмеження доступу до неї та рівень її охорони державою («особливої важливості», «цілком таємно», «таємно»).

СУБ'ЄКТИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ – автор, підписувач, адресат та посередник, які набувають передбачених законом або договором прав і обов'язків у процесі електронного документообігу.

СПОНСОРСТВО – участь фізичної або юридичної особи у прямому чи опосередкованому фінансуванні програм з метою сприяння популяризації свого імені, фірмового найменування, торгової марки або іміджу цієї особи.

ТАЄМНА ІНФОРМАЦІЯ – інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі.

ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНА МЕРЕЖА – комплекс технічних засобів телекомунікацій та споруд, призначених для маршрутизації, комутації, передавання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних чи інших електромагнітних системах між кінцевим обладнанням.

ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЯ – зареєстрована у встановленому законодавством порядку юридична особа, яка на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення ліцензії на мовлення створює або комплектує та/чи пакетує телерадіопрограми і/або передачі та розповсюджує їх за допомогою технічних засобів мовлення.

ТЕХНІЧНИЙ ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ – вид захисту інформації, спрямований на забезпечення за допомогою інженерно-технічних заходів та/або програмних і технічних засобів унеможливлення витоку, знищення та блокування інформації, порушення цілісності та режиму доступу до інформації.

УРЯДОВИЙ ЗВ'ЯЗОК – вид спеціального зв'язку, надання якого забезпечується державною системою урядового зв'язку.

УТИЛІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ – використання документів як вторинних матеріальних ресурсів.

УЧАСНИКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН – громадяни, юридичні особи або держава, які набувають передбачених законом прав і обов'язків у процесі інформаційної діяльності. Основними учасниками цих відносин є: автори, споживачі, поширювачі, зберігачі (охоронці) інформації.

ЦЕНЗУРА – вимога, спрямована до засобу масової інформації, журналіста, головного редактора, організації, що здійснює випуск засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, розповсюджувача, попередньо узгоджувати інформацію, що поширюється (крім

випадків, коли така вимога йде від автора цієї інформації чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав на неї), та/або накладення заборони (крім випадків, коли така заборона накладається судом) чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адміністративне право України. Академічний курс. / За ред. В.Б. Авер'янова. – К., 2012.
2. Адміністративне право України / За ред. С. Ківалова. – Одеса: Юридична літ-ра, 2003.
3. Адміністративне право України / За ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком-інтер, 2006.
4. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти. – Харків: УВС, 2000.
5. Бандурка О.М., Тищенко Н.М. Адміністративний процес. – К., 2001.
6. Баранов О.А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. – К.: СофтПрес, 2005.
7. Бачило І.Л. Информационное право. Основы практической информатики. – М., 2001.
8. Бачило І.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право. – СПб., 2001.
9. Бахрах Д.Н. Административное право: Учеб. для вузов. – М.: БЕК, 1999.
10. Бернанд Г. Сіган. Створення конституції для народу чи республіки, що здобули свободу. – К.: Ін-т демократії ім. П. Орлика, 1993.
11. Василюк В.Я., Климчик С.О. Інформаційна безпека держави: Курс лекцій. – К., 2008.
12. Венгеров А.Б. Право и информация в условияхавтоматизацииуправления. – М., 1978.
13. Винер Н. Кибернетика и управление, ихсвязь в животном и машине. – М.: Иностр. Лит-ра, 1958.
14. Виноградова Г.В. Інформаційне право України: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2006.
15. Гаврилов О.А. Курс правовойинформатики. – М.: Изд-во НОРМА, 2000.
16. Гостев И.М. Информационное право в России. // Конфидент. – 2000. – № 1–2.
17. Доступ до інформації та електронне урядування. – К.: Факт, 2004.
18. Європа на шляху до інформаційного суспільства // Матеріали Європейської Комісії 1994 – 1995 рр. – К.: Держкомзв'язку та інформатизації України, 2000.
19. Е-майбутнє та інформаційне право / За ред. М. Швеця. – К., 2006.

20. Інформаційна відкритість органів державної влади України / За ред. М. Лациби. – К., 2005.
21. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації. Організаційно-правові питання теорії і практики / За ред. Р.А. Калюжного та В.О. Шамрая. – К., 2002.
22. Інформаційне законодавство: Зб. законодавчих актів: У 6 т. – К.: Юрид. думка, 2005.
23. Інформація, зв'язок і телекомунікації в Україні: економіка, право, управління. / За ред. С.О. Довгого, Б.І. Холод – К.: Укртелеком, 2001.
24. Информация. Дипломатия. Психология. – М.: Известия, 2002.
25. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура. Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана – М.: ГУ ВШЭ, 2000.
26. Копылов В.А. Информационное право. – М.: Юристъ, 1997.
27. Копылов В.А. Информационное право. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2002.
28. Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2004.
29. Кормич Б.А. Інформація як категорія інформаційного права // Актуальні проблеми держави і права. Зб. наук. праць – Вип. 16. – Одеса: Юрид. літ-ра, 2002. – с. 367–374.
30. Кормич Б.А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України. – Одеса: Юрид. літ-ра, 2003.
31. Крос К., Гакет Р. Політична комунікація і висвітлення новин у демократичних суспільствах. Перспективи конкуренції. – К.: Основи, 2000.
32. Курушин В.Д., Минаев В.А. Компьютерные преступления и информационная безопасность: Справ. – М.: Новый юрист, 1998.
33. Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції. – К.: КНТ, 2006.
34. Литвиненко О.В. Інформаційна безпека Європи. – К., 1999.
35. Марущак А.І. Інформаційне право: Доступ до інформації: Навч. посібник. – К.: КНТ, 2007.
36. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Academia, 1999.

37. Огляд практики Європейського суду з прав людини. Норми та стандарти Конвенції про захист прав і основних свобод людини. – К.: Мін-во юстиції України, 2002.

38. Основи інформаційного права України. – К.: Знання, 2004.

39. Організаційно-правові основи захисту інформації з обмеженим доступом / За ред. В.С Сідака. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2006.

40. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / За ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа – К.: Юрид. думка, 2006.

41. Рабінович П.М., Панкевич І.М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти). – Л., 2001.

42. Рассолов М.М. Информационное право. – М., Юристь, 1999.

43. Северин В.А.

Правовое обеспечение информационной безопасности предприятия. – М., 2000.

44. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти: Зб. ст. за матер. міжнар. конф. – К.: Сатсанга, 2001.

45. Хрипко С.Л. Інформаційне право: Навч.-метод. посібник. – Донецьк, 2005.

46. Шеннон К.Е. Работы по теории информации и кибернетике. – М., 1963.

47. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием. – М.: Мысль, 1980.

48. Ярочкин В.И. Информационная безопасность. – М.: Междунар. отношения, 2000.

49. Ярочкин В.И. Информационная безопасность: Учебник. – М.: Фонд «Мир», 2003.

50. Annual Information Society Report 2007 A European Information Society for Growth and Employment / COM (2007) 146. SEC (2007) 395. – Volumes 1, 2, 3 – March 2007.

51. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 – Ст. 141.

52. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26 – Ст. 131.

53. Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14 лютого 1992 р. № 2117-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 21. – Ст. 294.

54. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

55. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р. № 2887-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.
56. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5 – 6. – Ст. 30.
57. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 7. – ст. 45.
58. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3475-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 258.
59. Про державну статистику: Закон України від 17 вересня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 43. – Ст. 608 (В редакції Закону № 1922-III від 13.07.2000 / ВВР, 2000. – № 43. – Ст. 362)
60. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93. (В редакції Закону № 1079-XIV від 21.09.99).
60. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1. 65. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 31 травня 2005 р. № 2594-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26. – Ст. 347.
61. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192.
62. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 47. – Ст. 256.
63. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 р. № 1908-III. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 42. – Ст. 348.
64. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.
65. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 р. № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.
66. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
67. Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.

68. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – Ст. 182.

69. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 р. № 3322-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.

70. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.

71. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 15. – Ст. 86.

72. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28,., – Ст. 18.

73. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 538/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 48. – Ст. 296.

74. Про Національну систему конфіденційного зв'язку: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2919-ІІІ // Відомості Верховної Ради України – 2002 – № 15. – Ст. 103.

75. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні: Постанова Верховної Ради України від 1 грудня 2005 р. № 3175-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 15. – Ст. 131.

76. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року № 5-зп. – Справа № 18/203-97. 102.

77. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої статті 17, частин першої, дев'ятої статті 20 Закону України «Про телекомунікації», статті 2 Указу Президента України «Про Національну комісію з питань регулювання зв'язку України» від 8 жовтня 2008 р. № 21-рп/2008 – Справа № 1-42/2008.

Зміст

Передмова.....	3
Програма курсу «Інформаційне право в медіа сфері».....	6
Тема 1. Інформаційне право та його місце в системі права і законодавства України.....	10
Тема 2. Гарантії прав і свобод людини у сфері інформаційного права.....	19
Тема 3. Інформація як правова категорія.....	39
Тема 4. Інформаційні правовідносини.....	46
Тема 5. Правове регулювання доступу до публічної інформації.....	54
Тема 6. Інформація з обмеженим доступом.....	65
Тема 7. Правові основи захисту інформації.....	87
Тема 8. Правове регулювання інформаційних відносин в медіа сфері.....	95
Тема 9. Правове регулювання організації та провадження видавничої справи в Україні.....	110
Тема 10. Правове регулювання та функціонування мережі Інтернет.....	117
Тема 11. Відповідальність за правопорушення у сфері інформаційних відносин.....	130
Термінологічний словник.....	137
Список рекомендованої літератури.....	158

Навчальне видання

Перевалова Людмила Вікторівна
Гаєвая Олександра Валентинівна
Гаряєва Ганна Михайлівна
Лисенко Ірина В'ячеславівна
Муренко Олена Леонідівна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО В МЕДІА СФЕРІ

**Конспект лекцій
для студентів денної і заочної форми навчання**

Роботу до видання рекомендував А.В. Кипенський

В авторській редакції

План 2018 р., поз. 162

Підп. до друку 5.12.2018 р. Формат 60×84 1/16. Папір офісний.
Друк цифровий. Гарнітура TimesNewRoman. Ум. друк. арк. 10,25
Наклад 150 прим. Зам. № 15/02. Ціна договірна

Видавець: ФОП Панов А.М.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
Виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції серія
ДК № 4847 від 06.02.2015 р.

М.Харків, вул.. Жон Мироносиць, 10 оф. 6
тел. +38(057)714-06-74, +38(050)976-32-87
copy@vlavke.com

Виготовлювач ФОП Жолонський Є.В.
М.Харків, пр.. Маршала Жукова, б.6, кв.34,
тел. +38(057)714-06-74, +38(050)976-32-87